

J
E Z I K

in
lovstvo

78

VSEBINA

- Uvodnik** 263 Tomaž Sajovic
Spoštovane bralke, spoštovani bralci!
- Razprave in članki** 265 Alenka Žbogar
Novela za 4-letno strokovno šolo
- 275 Metka Peserl
Duhovnost v literaturi
- 287 Tone Smolej
»Razgleduj se po velikem mestu, katerega nisi še nikdar videl ...« Podoba Francije pri Janezu Ciglerju
- 295 Irena Stramljič Breznik
Nekaj podatkov iz Besedotvornega slovarja slovenskega jezika za črko B po SSKJ
- 303 Gašper Ilc
Televizijski športni komentar – diskurzivna analiza
- Iz moje delavnice** 315 Nataša Hribar
Vprašanje skladienske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov
- Ocene in poročila** 330 Peter Svetina
Prvi popolni faksimile Trubarjevih Katekizma in Abecednika iz 1550 in Abecednika iz 1555
- 332 Jožica Čeh
France Prešeren in Ivan Cankar v družbi realistov

Jezik in slovstvo

Letnik XLVII, številka 7–8
Ljubljana, maj 2001/02

ISSN 0021-6933

<http://www.ff.uni-lj.si/jis>

Časopis izhaja mesečno od oktobra do junija (8 številk)

Izdaja: Zveza društev, Slavistično društvo Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor: Tomaž Sajovic (glavni in odgovorni urednik), Miha Javornik, Irena Novak - Popov (slovstvena zgodovina), Erika Kržišnik, Alenka Šivic - Dular (jezikoslovje), Boža Krakar - Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti)

Predsednica časopisnega sveta: Helga Glušič

Tehnični urednik: Samo Bertoncelj

Oprema naslovnice: Samo Lapajne

Računalniška priprava: BBert grafika, Resljeva 4, Ljubljana

Tisk: Littera picta d.o.o., Rožna dolina c. IV/32–34, Ljubljana

Naslov uredništva: Jezik in slovstvo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naročila sprejema uredništvo JiS. Letna naročnina je 6000 SIT, cena posamezne številke 790 SIT, cena dvojne številke 1460 SIT. Za člane Zveze slavističnih društev Slovenije je letna naročnina 4300 SIT. Za dijake in študente, ki dobijo revijo pri poverjenikih, je letna naročnina 2000 SIT. Letna naročnina za evropske države je 31 EUR, za neevropske države pa 36 EUR.

Naklada 2000 izvodov.

Revijo gmotno podpirajo Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Revija je vključena v mednarodni podatkovni zbirki MLA – *Modern Language Association of America, New York*, in *New Contents Slavistics, Inhaltsverzeichnis Slavistischer Zeitschriften – ISZ, Verlag Otto Sagner, München*.

Revija je uvrščena med izdelke, od katerih se plačuje 8,5-odstotni davek na dodano vrednost.

Spoštovane bralke, spoštovani bralci!

Zadnjo letošnjo številko začenja didaktični članek Alenke Žbogar *Novela za 4-letno strokovno šolo*. V njem je predstavljen model obravnave novele Draga Jančarja *Smrt pri Mariji Snežni* iz istoimenske zbirke, ki je izšla leta 1985. Novelo je kot izbirni predlog mogoče obravnavati v 4. letniku 4-letne srednje strokovne in tehniške šole v okviru sodobne slovenske pripovedne proze. Model je prilagojen recepcijskim sposobnostim dijakov tehniških šol tako s stališča izbora besedila kot učnih ciljev.

Sledita dva literarnovedna članka. V prvem Metka Peserl razpravlja o duhovnosti v literaturi. Na podlagi interpretacij pesmi slovenskih avtorjev predstavlja nekaj duhovnih tem oziroma motivov in idej (izražanje individualnega odnosa do Boga, večnost duše v nasprotju z minljivostjo telesa, iskanje resnice, stremljenje k individualnosti). Avtorica se dotakne tudi vzrokov za redkejše pojavljanje duhovnosti v povojni slovenski poeziji. Tone Smolej v članku *Razgleduj se po velikem mestu, katerega nisi še nikdar videl ...* razpravlja o podobi Francije v povestih Janeza Ciglerja *Sreča v nesreči* in *Deteljica*.

Rubriko zaključujeta dva jezikoslovna članka. Irena Stramljič Breznik v članku z naslovom *Nekaj podatkov iz Besedotvornega slovarja slovenskega jezika za črko B po SSKJ* med drugim opozarja, da bi bilo na njegovi podlagi mogoče izdelati šolski besedotvorni slovar, pa tudi poseben slovar za tujce, ki bi bil izdelan po načelu pomenskih polj. Po avtoričinih ugotovitvah obstaja namreč velika verjetnost, da imajo besede, pripadajoče pomenskemu polju, ki ga določa skupna nadpomenka, tudi precej podobno strukturo besednih družin. S tem bi tistim, ki se učijo slovenski jezik, ponudili možnost vzporejanja pojmovne, besednodružinske in pomenske členjenosti svojega maternega in slovenskega jezika. Gašper Ilc pa v svojem članku obravnava televizijski športni komentar z vidika diskurzne analize in na podlagi empirične analize določi tiste jezikovne prvine, ki so ključnega pomena pri njegovem oblikovanju.

V rubriki *Iz moje delavnice* je objavljen daljši povzetek diplomske naloge Nataše Hribar z naslovom *Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov*, za rubriko *Ocene in poročila* pa je Peter Svetina pripravil predstavitev prvega popolnega faksimila Trubarjevih Katekizma in Abecednika iz 1550 in Abecednika iz 1555, Jožica Čeh pa novo knjigo Gregorja Kocijana *Razgledi po slovenski književnosti*.

Tomaž Sajovic
glavni urednik

287 T. Salmaj
 286 T. Salmaj
 285 T. Salmaj
 284 T. Salmaj
 283 T. Salmaj
 282 T. Salmaj
 281 T. Salmaj
 280 T. Salmaj
 279 T. Salmaj
 278 T. Salmaj
 277 T. Salmaj
 276 T. Salmaj
 275 T. Salmaj
 274 T. Salmaj
 273 T. Salmaj
 272 T. Salmaj
 271 T. Salmaj
 270 T. Salmaj
 269 T. Salmaj
 268 T. Salmaj
 267 T. Salmaj
 266 T. Salmaj
 265 T. Salmaj
 264 T. Salmaj
 263 T. Salmaj
 262 T. Salmaj
 261 T. Salmaj
 260 T. Salmaj
 259 T. Salmaj
 258 T. Salmaj
 257 T. Salmaj
 256 T. Salmaj
 255 T. Salmaj
 254 T. Salmaj
 253 T. Salmaj
 252 T. Salmaj
 251 T. Salmaj
 250 T. Salmaj
 249 T. Salmaj
 248 T. Salmaj
 247 T. Salmaj
 246 T. Salmaj
 245 T. Salmaj
 244 T. Salmaj
 243 T. Salmaj
 242 T. Salmaj
 241 T. Salmaj
 240 T. Salmaj
 239 T. Salmaj
 238 T. Salmaj
 237 T. Salmaj
 236 T. Salmaj
 235 T. Salmaj
 234 T. Salmaj
 233 T. Salmaj
 232 T. Salmaj
 231 T. Salmaj
 230 T. Salmaj
 229 T. Salmaj
 228 T. Salmaj
 227 T. Salmaj
 226 T. Salmaj
 225 T. Salmaj
 224 T. Salmaj
 223 T. Salmaj
 222 T. Salmaj
 221 T. Salmaj
 220 T. Salmaj
 219 T. Salmaj
 218 T. Salmaj
 217 T. Salmaj
 216 T. Salmaj
 215 T. Salmaj
 214 T. Salmaj
 213 T. Salmaj
 212 T. Salmaj
 211 T. Salmaj
 210 T. Salmaj
 209 T. Salmaj
 208 T. Salmaj
 207 T. Salmaj
 206 T. Salmaj
 205 T. Salmaj
 204 T. Salmaj
 203 T. Salmaj
 202 T. Salmaj
 201 T. Salmaj
 200 T. Salmaj
 199 T. Salmaj
 198 T. Salmaj
 197 T. Salmaj
 196 T. Salmaj
 195 T. Salmaj
 194 T. Salmaj
 193 T. Salmaj
 192 T. Salmaj
 191 T. Salmaj
 190 T. Salmaj
 189 T. Salmaj
 188 T. Salmaj
 187 T. Salmaj
 186 T. Salmaj
 185 T. Salmaj
 184 T. Salmaj
 183 T. Salmaj
 182 T. Salmaj
 181 T. Salmaj
 180 T. Salmaj
 179 T. Salmaj
 178 T. Salmaj
 177 T. Salmaj
 176 T. Salmaj
 175 T. Salmaj
 174 T. Salmaj
 173 T. Salmaj
 172 T. Salmaj
 171 T. Salmaj
 170 T. Salmaj
 169 T. Salmaj
 168 T. Salmaj
 167 T. Salmaj
 166 T. Salmaj
 165 T. Salmaj
 164 T. Salmaj
 163 T. Salmaj
 162 T. Salmaj
 161 T. Salmaj
 160 T. Salmaj
 159 T. Salmaj
 158 T. Salmaj
 157 T. Salmaj
 156 T. Salmaj
 155 T. Salmaj
 154 T. Salmaj
 153 T. Salmaj
 152 T. Salmaj
 151 T. Salmaj
 150 T. Salmaj
 149 T. Salmaj
 148 T. Salmaj
 147 T. Salmaj
 146 T. Salmaj
 145 T. Salmaj
 144 T. Salmaj
 143 T. Salmaj
 142 T. Salmaj
 141 T. Salmaj
 140 T. Salmaj
 139 T. Salmaj
 138 T. Salmaj
 137 T. Salmaj
 136 T. Salmaj
 135 T. Salmaj
 134 T. Salmaj
 133 T. Salmaj
 132 T. Salmaj
 131 T. Salmaj
 130 T. Salmaj
 129 T. Salmaj
 128 T. Salmaj
 127 T. Salmaj
 126 T. Salmaj
 125 T. Salmaj
 124 T. Salmaj
 123 T. Salmaj
 122 T. Salmaj
 121 T. Salmaj
 120 T. Salmaj
 119 T. Salmaj
 118 T. Salmaj
 117 T. Salmaj
 116 T. Salmaj
 115 T. Salmaj
 114 T. Salmaj
 113 T. Salmaj
 112 T. Salmaj
 111 T. Salmaj
 110 T. Salmaj
 109 T. Salmaj
 108 T. Salmaj
 107 T. Salmaj
 106 T. Salmaj
 105 T. Salmaj
 104 T. Salmaj
 103 T. Salmaj
 102 T. Salmaj
 101 T. Salmaj
 100 T. Salmaj
 99 T. Salmaj
 98 T. Salmaj
 97 T. Salmaj
 96 T. Salmaj
 95 T. Salmaj
 94 T. Salmaj
 93 T. Salmaj
 92 T. Salmaj
 91 T. Salmaj
 90 T. Salmaj
 89 T. Salmaj
 88 T. Salmaj
 87 T. Salmaj
 86 T. Salmaj
 85 T. Salmaj
 84 T. Salmaj
 83 T. Salmaj
 82 T. Salmaj
 81 T. Salmaj
 80 T. Salmaj
 79 T. Salmaj
 78 T. Salmaj
 77 T. Salmaj
 76 T. Salmaj
 75 T. Salmaj
 74 T. Salmaj
 73 T. Salmaj
 72 T. Salmaj
 71 T. Salmaj
 70 T. Salmaj
 69 T. Salmaj
 68 T. Salmaj
 67 T. Salmaj
 66 T. Salmaj
 65 T. Salmaj
 64 T. Salmaj
 63 T. Salmaj
 62 T. Salmaj
 61 T. Salmaj
 60 T. Salmaj
 59 T. Salmaj
 58 T. Salmaj
 57 T. Salmaj
 56 T. Salmaj
 55 T. Salmaj
 54 T. Salmaj
 53 T. Salmaj
 52 T. Salmaj
 51 T. Salmaj
 50 T. Salmaj
 49 T. Salmaj
 48 T. Salmaj
 47 T. Salmaj
 46 T. Salmaj
 45 T. Salmaj
 44 T. Salmaj
 43 T. Salmaj
 42 T. Salmaj
 41 T. Salmaj
 40 T. Salmaj
 39 T. Salmaj
 38 T. Salmaj
 37 T. Salmaj
 36 T. Salmaj
 35 T. Salmaj
 34 T. Salmaj
 33 T. Salmaj
 32 T. Salmaj
 31 T. Salmaj
 30 T. Salmaj
 29 T. Salmaj
 28 T. Salmaj
 27 T. Salmaj
 26 T. Salmaj
 25 T. Salmaj
 24 T. Salmaj
 23 T. Salmaj
 22 T. Salmaj
 21 T. Salmaj
 20 T. Salmaj
 19 T. Salmaj
 18 T. Salmaj
 17 T. Salmaj
 16 T. Salmaj
 15 T. Salmaj
 14 T. Salmaj
 13 T. Salmaj
 12 T. Salmaj
 11 T. Salmaj
 10 T. Salmaj
 9 T. Salmaj
 8 T. Salmaj
 7 T. Salmaj
 6 T. Salmaj
 5 T. Salmaj
 4 T. Salmaj
 3 T. Salmaj
 2 T. Salmaj
 1 T. Salmaj

Navodila avtorjem

Prispevki za Jezik in slovnstvo so napisani v slovenščini, izjemoma v tujem jeziku. Članki ne smejo presegati avtorske pole (16 strani), prispevki za rubriko Metodične izkušnje naj ne bodo daljši od 8 strani, poročila in ocene so dolga največ 4 strani. Članki morajo biti opremljeni s povzetkom do 1 strani in sinopsisom (2-3 stavki). Avtor odda svoj prispevek kot disketni zapis (3,5") ter mu priloži dva natisnjena izpisa na naslov **Uredništvo Jezika in slovnstva, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana**. Besedilu je treba priložiti številko avtorjevega žiroračuna, ime in naslov banke, podatke o stalnem bivaliču, EMŠO, davčno številko, telefon ter po možnosti elektronski naslov.

Tehnični napotki. Besedila naj bodo napisana v programu Word for Windows, v pisavi Times New Roman CE, velikost 12 z eno in pol medvrstičnim razmikom in levo poravnavo ter s 2,5 cm robovi na formatu A4. Naslov članka in poglavij naj bodo napisani krepko in v velikosti pisave 14. Korekture svojega prispevka avtor opravi v tednu dni. Pri tem se drži Slovenskega pravopisa 1994. Daljši navedki so ločeni od drugega besedila. Izpusti so v navedku označeni v poševnem oklepaju. Številka opombe stoji stično za ločili. Literatura se navaja na kratek način v oklepaju v tekočem besedilu in v opombah, v daljši obliki pa v seznamu literature na koncu prispevka. Med besedilom se sklicujemo na dela takole: (Bahtin, 1982: 123), v seznamu pa navedek razvežemo: Bahtin, Mihail (1982). Teorija romana. Ljubljana: Cankarjeva založba. V opombah so bibliografske enote navedene takole: Bahtin, Mihail (1982). Teorija romana. Ljubljana: Cankarjeva založba, 13. Na koncu vsakega navedka je pika. Naslovi samostojnih izdaj so v pokončnem tisku.

Revija Jezik in slovnstvo je dostopna tudi na internetu: <http://www.ff.uni-lj.si/jis>.

Uredništvo

264

Alenka Žbogar

UDK 377:372.882:821.163.6.09 Jančar D.

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Novela za 4-letno strokovno šolo

0 Uvod

Članek prinaša model obravnave novele Draga Jančarja *Smrt pri Mariji Snežni* iz istoimenske zbirke, izšle leta 1985.¹ Novelo je kot izbirni predlog mogoče obravnavati v 4. letniku 4-letne srednje strokovne in tehniške šole v okviru sodobne slovenske pripovedne proze. Model je prilagojen recepcijskim sposobnostim dijakov tehniških šol tako s stališča izbora besedila kot učnih ciljev. Kot temeljna metoda je predlagana šolska interpretacija, ki pa poudarja zlasti prve faze, tj. doživljanje, interpretativno branje in razumevanje besedila. Analiza je postopna, izhaja iz konkretnih izkušenj in iz dela z besedilom: služi ji delovni list. Sintezi in vrednotenju je namenjeno manj pozornosti. Zakaj, je utemeljeno v nadaljevanju. Izdelan je tudi evalvacijski list, ki ga dijaki lahko rešujejo za domačo nalogo, učitelju pa služi kot (samo)ocenjevalni dokument. Analiza odgovorov (naloge preverjajo tako doživljanje, razumevanje z analizo, sintezo z vrednotenjem kakor tudi usvojeno znanje) mu namreč pove, kaj so dijaki razumeli in česa ne, kako so sprejeli besedilo, česa niso bili sposobni rešiti sami.

1 Utemeljitev izbora in nekaj izhodiščnih pojasnil

Raziskave kažejo, da recepcijske sposobnosti dijakov tehniških šol v primerjavi z gimnazijci terjajo nižje učne cilje, lahkotnejše vsebine, manj kontekstualnih podatkov, šolska interpretacija pa naj se osredinja na doživljanje, ki mu sledi podaljšana faza razumevanja z analizo. Sinteza in vrednotenje naj bosta koherentno izvedena iz predhodnih faz. Izbrana Jančarjeva novela *Smrt pri Mariji Snežni* je recepcijsko nezahtevna, ima preprosto in privlačno zgodbo, ki pa zaradi navezovanja na dogodke v Rusiji leta 1918 in dogodke v Prekmurju ob koncu druge svetovne vojne nudi dobro medpredmetno povezavo z zgodovino in odpira problematiko ob koncu obeh vojn. V četrtem letniku dijaki pri zgodovini obravnavajo bistvene vzroke za prvo in drugo svetovno vojno, zlasti okoliščine ob koncu vojne, usodo Avstro-Ogrske ter razmere, ki so sprožile revolucionarno vrenje v Rusiji. Po učnem načrtu za zgodovino morajo ob koncu četrtega letnika poznati zaključne vojne operacije druge svetovne vojne, tudi to, katere sile so se ob koncu druge svetovne vojne približevale slovenskemu ozemlju. Novela zato nudi medpredmetne povezave, hkrati pa služi ponovitvi literarnovednih pojmov.

Model upošteva spoznanja, da je potrebno dijakom tehniških šol nuditi več časa in pozornosti v prvih fazah šolske interpretacije: tako je npr. analizi besedila in prepoznavanju značilnosti **dramskega trikotnika**, **neposredne in posredne karakterizacije** ter **novele** namenjen delovni list, ki ga dijaki lahko rešujejo individualno, v parih ali v skupinah. Manj poudarka je na sintezi in

¹ Jančar, Drago (1985). *Smrt pri Mariji Snežni*: Novele. Ljubljana: Mladinska knjiga (Nova slovenska knjiga).

vrednotenju (koreninita v neposrednih izkušnjah in doživetjih). Izobraževalni cilji so prilagojeni: kljub očitnim postmodernističnim elementom, ki jih prepoznavata tako Janko Kos v delu *Na poti v postmoderno*² kot Tomo Virk v razpravi *Borges in sodobna slovenska proza*,³ pojem postmodernizem ni postavljen kot učni cilj. Dijaki ob branju in analizi novele le ponovijo in utrdijo pojme, ki naj bi jih že poznali (novela, neposredna, posredna karakterizacija, dramski trikotnik). Model predvideva tudi umestitev besedila v kontekst. Tako naj bi se dijaki seznanili z osnovnimi bio- in bibliografskimi podatki o M. A. Bulgakovu in I. Buninu, na katera se Jančar v noveli sklicuje.

2 Umestitev v literarnovedni kontekst

Drago Jančar se je rodil 13. 4. 1948 v Mariboru, je pisatelj, publicist, časnikar. Leta 1974 ga je komunistična oblast obsodila zaradi sovražne propagande na leto dni zapora, po treh mesecih pa ga je izpustila. Bil je predsednik slovenskega PEN-a in urednik pri Slovenski matici. Je izrazit pripovednik, klasični so že nekateri njegovi romani, npr. *Galjot* (1978), *Severni sij* (1984), *Posmehljivo poželenje* (1993), *Zvenenje v glavi* (1998), *Katarina, pav in jezuit* (2001), prejel je številne nagrade za svoje novelistične zbirke, npr. Evropsko nagrado za kratko prozo leta 1994 za zbirko *Augsburg in druge resnične pripovedi* (1994), znamenite so zbirke *Pogled angela* (1992), *Smrt pri Mariji Snežni* (1985), *Romanje gospoda Houžvičke* (1971). Odlikuje se tudi kot dramatik (npr. drame *Veliki briljantni valček*, *Izpoved hudodelca*, *Klementov padec*, *Halštat*). Njegova dela so prevedena v številne jezike, kot prevajalec se poskuša tudi sam: prevaja iz makedonščine in srbsčine. Silvija Borovnik⁴ mu v zgodnji fazi poleg eskperimentiranja pripisuje »esteticistično zvočnost besednega izraza« (Pogačnik, 2001: 182), kar se reflektira v novelah *Romanje gospoda Houžvičke*, *O bledem hudodelcu* in kratkem romanu *Petintrideset stopinj*. V romanu *Galjot* se ji izrisuje tema samotnosti, izločenosti iz kolektiva in pripetosti na nemirno telo ter hrepenčo dušo, ki jo prepletajo postmodernistični elementi. Roman pripoveduje o Johanu Otu in je postavljen v 17. stoletje, a kljub temu »goreče nagovarja sodobni čas« (prav tam). V romanu *Severni sij* je glavni junak Josef Erdman, ki je nekoliko podoben Otu iz *Galjota* — vsaj kar zadeva blodenje in izgubljenost. Na zunaj roman deluje kot pustolovska kriminalka, pripovedovalec se menja od prvoosebnega k tretjeosebneemu. Zgodovina je ponovno kulisa: v ospredju je zgodba o posmehljivi usodi, rogajoči se prizadevanju posameznika, ki se želi izviti iz njenega objema, pa mu to ne uspe. Podobno poanto ima tudi novela *Smrt pri Mariji Snežni* iz istoimenske zbirke. V kasnejših delih, npr. v romanu *Zvenenje v glavi* ali v zbirki *Pogled angela*, postaja jezik vse bolj sproščen in igriv: posameznik opazuje svet okoli sebe in to vmesno stanje je stanje med človekom in bogom, kar je »nova variacija pogleda usode, ki kakor v noveli *Smrt pri Mariji Snežni* "vidi tja, kamor pogled ne seže« (Pogačnik, 2001: 185). Jančar se upira nacionalizmom in totalitarizmom, kar dokazujeta tudi njegova eseja *Egiptovski lonci mesa* (1994) in *Temna stran meseca* (1998).

3 Smrt pri Mariji Snežni

Novela popisuje tragično smrt zdravnika, ki si je po presenetljivo srečnem okrevanju leta 1918, ko je kot mladi častnik ruske garde Aleksej Vasiljevič Turbin prečkal ulico, ne da bi snel častniško kokardo s kučme, nadel ime Vladimir Semjonov. Leta 1918 se je njegova življenjska usoda skorajda tragično končala, a mu je ob strani stala Rešiteljica, mati božja, ki jo je ponovno ugledal v preprosti prekmurski vasi, kamor se je umaknil pred ruskim nasiljem. Tu so novozgrajeno cerkev poimenovali po Mariji Snežni in po nenavadnem dogodku, ko naj bi v Italiji avgusta med gradnjo cerkve snežilo. Aleksej, poznejši Vladimir, je prepričan, da mu je življenje rešila Marija in je zato vse do konca

² Kos, Janko (1995). *Na poti v postmoderno*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Novi pristopi).

³ Virk, Tomo (1992). *Borges in sodobna slovenska proza*. Primerjalna književnost 14/2, 1–20.

⁴ Pogačnik, Jože (ur.) (2001). *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS, 182–85.

druge svetovne vojne (do 17. maja 1945) trdno religiozen. Strah, da bodo usodnega majskega dne leta 1945 ruske čete prečkale reko Muro in mu končno kot v posmeh prizanesljivi usodi vzele življenje, je tako močan, da si sam požene kroglo v glavo. Novelo strne odstavke, v katerem Jančar nesrečno dejanje ruskega zdravnika označi kot dejanje človeka, ki v odločilnem trenutku ni zmozel dovolj razsodnosti, kar pa mu ne gre očitati, saj je pravzaprav nihče od nas ne premore. Niti ljudje, ki so smrt Semjonova obsojali kot nesmiselno dejanje, češ saj zgodovina priča, da Rusi niso nikoli prečkali reke Mure. Jančar komentira: »Odpustimo jim te besede, kajti naše preproste človeške pameti ne vodi razum, pač pa neizmerno upanje. /.../ Ona [usoda] vidi tja, kamor naš pogled ne seže. Mi vidimo komaj čez reko, pa še to ne zmeraj, kakor pripoveduje ta zgodba.« (17)

Ker sta v ospredju dva osrednja dogodka, ker je karakterizacija bolj poglobljena kot pri kratki zgodbi, konec poantiran, ker je več krajev dogajanja, hkrati pa je čas dogajanja bolj razčlenjen, gre — tudi po Heyseljevi sokolji teoriji — za tipično novelo. Predmet, ki organizira dogajanje, je krogla, ki jo Aleksej Vasiljevič Turbin po spletu okoliščin ne izstreli vase leta 1918, pač pa šele leta 1945 pod imenom Vladimir Semjonov. Čas dogajanja je torej drugačen, okoliščine pa podobne, obakrat v smrtnem strahu beži pred rusko vojsko.

4 Operativizacija

Ura je zasnovana tako, da dijaki delajo z izbranim umetnostnim besedilom, pri čemer motivno-tematski ustroj novele terja medpredmetno povezavo s poukom zgodovine (dogajanje v Rusiji v času oktobrske revolucije (1918) ter dogajanje v Sloveniji ob koncu 2. svetovne vojne, točneje v Prekmurju okoli 16. maja 1945). Za boljše razumevanje novele je poleg znanja o dogajanju ob koncu obeh vojn potrebno dijakom posredovati tudi nekaj osnovnih bio- in bibliografskih podatkov o Bulgakovu⁵ in Buninu⁶ — Jančar ju v noveli citira. Aktivno preučevanje legende o cerkvi Marije Snežne bi prav tako pripomoglo h globljemu razumevanju.

Pojmi za interpretacijo: (1) dramski trikotnik; (2) novela, (3) posredna in neposredna karakterizacija. **Delni cilji:** dijaki znajo (1) izražati mnenja, predstave, zaznave; (2) prebrano novelo obnoviti; (3) določiti število oseb in njihovo karakterizacijo; (4) določiti dramski trikotnik (zasnova, sprožitev, vrh, nenadni preobrat, razsnova); (5) določiti predmet, ki organizira dogajanje; (6) definirati pojem novela.

4.1 Dejavnosti pred branjem

4.1.1 Uvodna motivacija

Dijaki individualno ali v parih pripravijo referate⁷ na temo obeh zgodovinskih prelomnic⁸ ali s področja literarne vede.⁹ Prva zgodovinska prelomnica je vezana na dogajanje v Rusiji med

⁵ Mihail Afanasevič Bulgakov se je rodil 1891 v Kijevu, glavnem mestu Ukrajine, in umrl leta 1940. Njegov oče je predaval na Teološki fakulteti. Po končani srednji šoli se je vpisal na Medicinsko fakulteto Univerze v Kijevu, kjer je leta 1916 diplomiral. Tri leta pred diplomom se je poročil s Tatjano Lappo. Po dvehletnem službovanju med vaško srenjo se je leta 1918 vrnil v Kijev, ki je bil takrat prizorišče boja med Nemci, ukrajinskimi nacionalisti, Rdečo armado (boljševiki) in Belo gardo (carsko vojsko). Oba z bratom sta se pridružila Beli gardi, Bulgakov kot zdravnik, a je poklic opustil in se posvetil novinarstvu. Po končani državljanski vojni se je leta 1921 preselil v Moskvo, se ločil in se leta 1924 drugič poročil. Popolnoma se je posvetil pisateljevanju. Njegov roman *Bela garda*, ki ga citira Jančar, je izšel leta 1924 in velja za eno prvih resnejših avtorjevih del. Roman opisuje državljansko vojno in je delno avtobiografski. Ker se Bulgakov s pisateljevanjem ni mogel preživljati, se je obrnil na Stalina, ki mu je predlagal delo v gledališču v Moskvi. V tem času je Bulgakov začel pisati roman *Mojster in Margareta*.

⁶ Ivan Bunin se je rodil leta 1870 v Rusiji v kmečki družini. Buninov oče je bil alkoholik in kvartopirec, družina je tudi zato polagoma ubožala. Bunin je kot pesnik debitiral pri sedemnajstih. Prvič se je poročil leta 1907. Pred začetkom 1. svetovne vojne je veliko potoval: obiskal je Cejlon, Palestino, Egipt, Turčijo in druge države, kar popisuje tudi v svojih prozih in pesniških delih. Med leti 1912 in 1914 je z Gorkim preživel tri zime na Capriju. Po oktobrski revoluciji leta 1917 je zapustil Moskvo in se preselil v Odeso, iz katere se je po dveh letih dokončno preselil v Francijo. Tu je pisal izključno o Rusiji. Leta 1933 je prejel Nobelovo nagrado za literaturo. Med 2. svetovno vojno je bil strog nasprotnik nacizma. Umrl je zaradi srčne kapi novembra 1953 v svojem stanovanju v Parizu. V slovenščino sta med drugim prevedeni *Gramatika ljubezni* in *druge novele* in *Vas: Gospod iz San Franciscsa*.

oktobrsko revolucijo leta 1918, druga na dogajanje v Sloveniji, točneje v Prekmurju od 15. do 17. maja 1945. Referati so lahko tudi s področja slovstvene folklore.¹⁰ Pred šolsko obravnavo poročajo o svojih izsledkih. Govorne nastope pripravijo s pomočjo avdiovizualnih sredstev, izdelajo izročke (Žbogar, 2002: 7–10).

4.1.2 Obravnavanje novih učnih vsebin

Poročajo o bio- in bibliografskih podatkih Bulgakova in Bunina. Pred interpretativnim branjem dijake opozorimo, naj med branjem zaznamujejo mesta, kjer ju Jančar citira.

4.2 Dejavnosti med branjem

Med glasnim interpretativnim branjem dijaki zaznamujejo citirana mesta. Označujejo morebitne neznane besede in besedne zveze.

4.3 Dejavnosti po branju

4.3.1 Izražanje mnenj, predstav, zaznav

Izražanju vtisov in predstav po interpretativnem branju sledi iskanje citiranih mest, njihova umestitev ter pojasnjevanje neznanih besed in besednih zvez.¹¹

4.3.2 Obnova, določanje števila oseb, karakterizacija

Za prepoznavanje karakterizacije in števila oseb (s tem pa tudi obnove novele) dijaki rešujejo delovni list. Izpolnjujejo ga lahko individualno, v parih ali v skupini. Reševanje delovnega lista jim pomaga razumeti posredno in neposredno karakterizacijo (tj. enega temeljnih postopkov, s katerim pisatelj pomaga bralcu spoznavati literarne osebe) ter dramski trikotnik.

Razložimo, da poteka karakterizacija na dva načina: (1) z opisom oz. izrecnim navajanjem lastnosti literarne osebe, tj. neposredna karakterizacija, npr. z imenom in priimkom, po poklicu in starosti, z opisom zunanosti, (2) s prikazom dejanj, obnašanja, vedenja ali prikazom čustev in razpoloženja, t. i. notranjega, duhovnega življenja, kakor se kaže v njenem obnašanju (npr. govorjenju), tj. posredna karakterizacija.

Preden se dijaki lotijo reševanja delovnega lista, ponovimo pojma protagonist (glavni, osrednji junak) in antagonist (protijunak, književna oseba, ki nasprotuje osrednjemu junaku).

4.3.2.1 Delovni list¹²

Obnovi novele sledi reševanje delovnega lista. Dijaki določijo število oseb, prepoznavajo značilnosti neposredne in posredne karakterizacije ter ustvarjalno pišejo. Ugotovijo, da v noveli nastopa malo oseb: glavni junak je mladi zdravnik Aleksej Vasiljevič Turbin, ki je po preselitvi v Prekmurje leta 1931 preimenuje v Vladimirja Semjonova. Pomembno vlogo ima tudi Marija Snežna, zdravnikova Rešiteljica, kakor jo sam imenuje. Epizodno vlogo odigra viničarski deček, ki

⁷ Prim. članek Alenke Žbogar (2000). Kako napisati referat. Slovenščina v šoli 7/3–4, 7–10.

⁸ Naslova sta lahko npr. *Ruski delavski razred in bela garda leta 1918* ali *Vojno dogajanje v Prekmurju od 15. do 17. maja 1945*.

⁹ Npr. *Življenje in delo Mihaila Afanaseviča Bulgakova*, *Življenje in delo Ivana Aleksejeviča Bunina*, *Roman Bulgakova Bela garda*.

¹⁰ Npr. *Legenda o Mariji Snežni*.

¹¹ Slovarček neznanih besed: kokarda; (nekdaj) znak, navadno z barvami državne zastave ali z grbom; kučma: okroglo krzveno pokrivalo, ki sega do ušes; mežnar: kdor oskrbuje cerkev, cerkovnik; (svetniška) glorijska sij; Posmotri, reka kakajja tjómnaja ... mútnaja; (rus.) Poglej, kako temna reka ... motna; Oná nje mútnaja. Ona takaja glubókajja ... óčen tjómnaja potomú čto glubókajja; (rus.) Ni motna. Tako globoka je ... tako temna je, ker je tako globoka.

¹² Individualno delo, delo v parih ali v skupinah.

ga Semjonov reši gotove smrti in z ostalimi kosci najde zdravnika mrtvega. Imenovana je tudi kneginja Obolenska, a ne vpliva posebej na razplet novele. Ostale osebe so obrobne in neimenovane, npr. vojaki oktobrske revolucije, vaščani, ruski emigranti, ki obiskujejo Semjonova, nemški vojaki in boljševiki.

1. Ilustracija ruskega častnika iz leta 1918.

(a) Kaj lahko poveste o osebi na ilustraciji? Odgovore utemeljite s pomočjo detajlov. (b) Kaj posebnega opazate na častnikovi uniformi? (c) Kateri vojski pripada? Na čigavi strani se je boril leta 1918 in proti komu? (č) Predstavljajte si, da ste oseba na sliki. Ste ranjeni in tik pred smrtjo. Zase hranite zadnjo krogo. Kaj se zgodi? V petih povedih nadaljujte zgodbo.

2. Ponovno preberite Jančarjevo novelo *Smrt pri Mariji Snežni*.

3. Odgovorite na naslednja vprašanja. (a) Navedite ime in priimek protagonista. (b) Navedite naslov novele in naslov zbirke z letnico izida. (c) Navedite ime in priimek avtorja novele.

4. Ozadje. (a) Ali ste se lahko identificirali z glavnim junakom. Zakaj? (b) Koliko je bil star protagonist na začetku novele? Katero leto opisuje začetek novele? (c) Koliko je bil protagonist star na koncu novele? Navedite dan, mesec in leto konca novele. (č) Katere narodnosti je bil glavni junak? Navedite pot, ki jo je prepotoval, preden je prišel v Prekmurje. (d) Kaj lahko sklepate po njegovih emigrantskih prijateljih o junakovem družinskem poreklu? (e) Katere vere je junak? Kje se to kaže? Kakšen je njegov odnos do vere?

5. Vrednote. (a) Navedite junakove moralne in etične vrednote. Kje se to kaže? (b) Navedite junakove kulturne vrednote. Kje se to kaže?

6. Osebni konflikt. (a) Kateri osebni konflikt skuša junak razrešiti? (b) Kako ga razreši? (c) Kaj ga vodi k samomoru? (č) Kdaj prvič razmišlja o tem radikalnem dejanju? (d) Kakšen je odnos vaščanov do junakove razrešitve problema? (e) Kaj vi menite o junakovi odločitvi za samomor? (f) Ponovno napišite konec novele: Semjonov naj ostane pri življenju. Kakšne so posledice njegove odločitve za življenje?

7. Dogodki, ki zaostrujejo konflikt. (a) Imenujte osnovni konflikt novele. (b) Kaj vpliva na zaostrovanje konflikta? (c) Kako se konflikt razreši in kaj vpliva na njegovo razrešitev? (č) Kako bi vi razrešili tak konflikt, če bi se znašli v njem?

8. Razvoj protagonistove osebnosti. (a) Primerjajte protagonistov osebnostni ustroj na začetku in na koncu novele. Kaj ugotavljate? (b) Ali protagonist spremeni svoje gledanje na življenje in smrt? Utemeljite. (c) Če ste ugotovili, da se je protagonist spremenil, potem gre za dinamično literarno osebo, sicer pa statično. Za kakšno osebo torej gre? Primerjajte svoje ugotovitve z ugotovitvami sošolcev. Kaj ugotavljate?

9. Osebnostni odnos in ustvarjalno pisanje. (a) Katere literarne osebe so vam všeč, katere ne? Zakaj? (b) Ali vam sklepna moralna poanta pomaga razumeti protagonistov značaj? Opišite ga. (c) Oblikujte svojo literarno osebo. Oblikovanje prepričljive in realistične literarne osebe je eden najpomembnejših pripovedovalčevih postopkov. Pri oblikovanju lastne literarne osebe skušajte upoštevati naslednje predloge.

— Fizični in psihološki ustroj literarne osebe

9.1 Da bi zgodba delovala prepričljivo, morajo biti take tudi literarne osebe. Premislite, kakšen značaj bo imela vaša literarna oseba. Pri pisanju vam bodo pomagali naslednji predlogi. (a) Oseba naj vas spominja na vašega najboljšega prijatelja, nekoga, ki ima podobne interese, kot jih imate sami. (b) Oseba naj bo podobna komu, ki ga prezirate, npr. hinavska, nastopaška ali preračunljiva. (c) Navdihuje vas lahko vaš lasten značaj.

9.2 Izgled pogosto močno vpliva na psihično počutje osebe. Če je oseba nezadovoljna s svojim izgledom, je zelo verjetno, da bo imela nizko samopodobo. Celotna oseba, ki se zdi drugim zelo privlačna, je lahko zelo nesamozavestna in se sama sebi zdi grda. Napišite nekaj povedi, v katerih boste opisali fizični podoben osebe. Je moški, ženska, mlada, stara, visoke ali nizke rasti? Premislite, ali je vaša oseba zadovoljna s svojo fizično pojavo? V nekaj povedih opišite, kako dojema svoj izgled. Je njen značaj rezultat teh njenih misli ali ne?

9.3 Ponovno preberite svoje zapiske. Se vam zdi vaša oseba prepričljiva, realistična? Opise si izmenjajte s sošolci. So njihovi opisi prepričljivejši od vaših? Zakaj?

9.4 Svoj opis sedaj razširite tako, da boste uporabili tretjeosebno pripovedno tehniko (osebo opisujete kot pisatelj) oz. prvoosebno pripovedno tehniko (oseba se označuje sama).

9.5 V naslednjem odstavku naj oseba opisuje nekoga, ki ga pozna. Bo opis sebičen ali nesebičen, čustven ali neobčutljiv?

— Prikaz čustev in razpoloženja

9.6 Sedaj naj vaša oseba izrazi čustva in razpoloženje do nečesa pomembnega. Lahko se ji zdi, da ji življenje dela krivico in se čuti izigrano. Njena čustva napišite v nekaj povedih.

9.7 V naslednjih nekaj povedih utemeljite čustva vaše osebe. Zakaj npr. meni, da se ji godi krivica?

— Analiza in vrednotenje literarne osebe

9.8 Ena izmed prednosti branja je, da vam pomaga razumeti ljudi, kar je ena izmed najpomembnejših življenjskih sposobnosti. Ljudje, ki ne razumejo drugih, ki se v druge ne znajo vživeti in jim posvetiti prave pozornosti, bodo v življenju verjetneje storili pomembne in hude napake v medsebojnih odnosih. Branje književnosti vam odpre cel niz različnih osebnosti, ki jih v realnosti najbrž nikoli ne bi spoznali. Bralec ima priložnost natančno razmisliti o najrazličnejših človeških značajih, saj se v stvarnem življenju ne moremo tako osredotočiti na posameznikovo vedenje, ne da bi bili pri tem kakor koli vpleteni. Prav tako nimamo pogosto vpogleda v čustveno življenje posameznikov, kar nam literatura omogoča. Razmišljanje in diskutiranje o literarnih osebah imenujemo karakterni analiza (*character analysis*), tj. prizadevanje, da bi razumeli značaj literarne osebe preko povezovanja njenih značajskih lastnosti in naših vrednostnih sodb o njej.

— Pisanje novele

9.9 Literarno osebo, ki ste jo izoblikovali, vključite v celoto (novelo). Soočiti se mora z nekim konfliktom ali stresno situacijo. Premislite, kako reagira v tem položaju in kaj naredi, da bi težavo rešila.

9.10 Pišete lahko v prvi ali tretji osebi. Vključite dialog, če je vzrok za konflikt neka druga oseba.

9.11 Zgodbo napišite, popravite in ponovno preberite.

4.3.3 Dramski trikotnik

Ponovno preberite spodnji odlomek iz Jančarjeve novele. Verjetno si ga lahko predstavljate kot filmsko sceno, ki gledalca (v našem primeru bralca) drži v napetosti, draži njegovo radovednost.

»Turbin ničesar ne razume, vendar se v hipu spremeni v divjad z volčjimi nagoni. Začne se strašen beg. Vsa ulica kriči in spodbuja zasledovalce, naj pobijejo častnika. Turbin enega od zasledovalcev ustrelji. Toda pregon nejenja. Zadane ga krogla. Nazadnje ostane brez sape in upanja. Zadnjo kroglo prihrani zase. Ustreliti se hoče.« (Jančar, 1985: 5)

Dijaki se ob branju odlomka verjetno sprašujejo, v kakšni stiski in smrtni grozi mora biti Aleksej Vasiljevič Turbin, da zadnjo kroglo prihrani zase in se hoče ustreliti. Branja zato najverjetneje ne bodo prekinili, pač pa bodo v želji izvedeti, kaj se bo zgodilo s Turbinom (se bo ustrelil ali ne), celo še bolj bralno motivirani. V trenutku, ko se bralec znajde v položaju, ko mora izvedeti, kaj se bo zgodilo, ga je pripovedovalec ujel v svojo zanko.

Sedaj ga lahko vodi od enega problema do drugega, od enega dogodka do drugega, bralec mu ubogljivo sledi, da bi potešil svojo radovednost. Pripovedovalec torej reorganizira, preuredi naraven tok dogodkov tako, da vodi bralca od enega zanimivega položaja do drugega. Ni pa nujno, da si položaja časovno sledita, kar dokazuje tudi Jančarjeva novela (naselitev v Prekmurje leta 1931, retrospektiven pogled nazaj na beg od leta 1918 do leta 1931 iz Carigrada preko Bolgarije, Grčije, Srbije in drugih evropskih prestolnic do Prekmurja). Tako pripovedovalec ustvarja napetost, ki vse bolj narašča in počasi vodi k razrešitvi. Če je Turbin leta 1918 tik pred samomorilskim dejanjem, se osnovni konflikt počasi stopnjuje in zapleta, dokler se novela ne razplete (prihod boljševikov do reke Mure) in razreši v končno katastrofo (samomor Semjonova).

Dejanja literarnih oseb torej pogojujejo vzroki in učinki. Ko konflikt narašča, Turbin ne stori samomora, celo čudežno ozdravi. Pri tem se oblikuje razlog za akcijo, dejanje: odloči se za beg. Učinek tega dejanja povzroči nov konflikt: beg v Carigrad mu ne prinese zelenega notranjega miru, kar sproži razlog za novo dejanje: pobegne v Bolgarijo. Novo dejanje vodi v nov konflikt: tudi tu se ne čuti varnega, zato pobegne v Grčijo. To se ponavlja vse do jeseni leta 1931, torej od njegovega štiriindvajsetega do sedemintridesetega leta (tj. trinajst let).

Če bi pripovedovalec zgolj nizal dejanja, čemur pravi literarna teorija sintetično zgrajena pripoved, bi bralec izvedel tok dogajanja po naravnem časovnem zaporedju. Vendar temu ni tako, saj najprej izvemo, da se je Turbin preselil v zakotno prekmursko vasico, si nadel drugo ime (Vladimir Semjonov) in začel kmalu med vaščani uživati velik ugled. Šele kasneje izvemo, kje vse se je — pred prihodom v Prekmurje — skušal ustaliti. V tako pripoved je vpleten pogled nazaj ali retrospektiva (predzgodba), ki stopnjuje bralčevo radovednost. Pripovedovalec z razkritjem predzgodbe zavlačuje, nekaterih dejstev sploh ne razkrije (kdo so skrivnostni ruski emigranti, ki obiskujejo Semjonova, zakaj ga obiskuje kneginja Obolenska), bralec lahko o njih le sklepa. Dogajanje ostaja skrivnostno, kar vzdržuje bralčevo pozornost.

Obstajajo 4 načini, mesta v literarnem delu, ki ohranjajo bralčevo pozornost, razporejeni v t. i. dramski trikotnik. (1) **Ekspozicija** (razpostava, zasnova, zastavitev problema, predstavitev oseb): priprava bralca na konflikte in dejanja, ki jim sledijo (Turbin v spopadu z boljševiki hrani zadnjo kroglo za samomor, a čudežno preživi). (2) **Konflikti in zapleti** (nadaljnji spopadi, sprožitve,

stopnjevanje navzgor): stopnjujejo zgodbo (Turbin, kasneje Semjonov, trinajst let beži, se kot zdravnik ustali v Prekmurju, uživa ugled med vaščani, a se mu ta omaja, ko ga začnejo obiskovati skrivnostni ruski emigranti). (3) **Vrh** (še večja izolacija in gradnja nove kapelice Mariji Snežni in peripetija, razplet ali nenadni preobrat (prihod ruskih vojakov maja 1945 po kapitulaciji Nemčije do reke Mure). (4) **Razsnova** ali **končna katastrofa** (Semjonov si 17. maja 1945 požene kroglo v glavo).

Spopadi, konflikti so lahko (a) med literarnimi osebami: npr. oseba je v konfliktu s sosedom in ga skuša ubiti; (b) z naravo, okoljem: oseba se bori proti hudemu mrazu; (c) s samim seboj, pogosto ga imenujemo tudi notranji konflikt. Posameznik občuti v zgodbi notranji konflikt, kadar je paničen, prestrašen, čeprav se zaveda, da bi moral — če se želi izvleči iz konfliktnega položaja — ostati miren; (č) z družbo, socialnim okoljem, imenovan tudi zunanji konflikt: oseba je lahko npr. zaprta ali je v sodnem procesu. Gre za osebo, ki nasprotuje splošnim družbenim normam.

Dijaki ob risanju dramskega trikotnika in prepoznavanju ključnih točk dramskega trikotnika ugotovijo, da je predmet, ki organizira dogajanje, krogla, ki jo leta 1918 Turbin ne uporabi v samomorilске namene, leta 1945 pa.

4.3.3.1 Utrjevanje znanja o dramskem trikotniku z ustvarjalnim pisanjem

Ekspozicija. Preberite spodnji odlomek (neznane besede poslovenite s pomočjo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*) in iz ekspozicije, v kateri so predstavljeni trije protagonisti, oblikujte dve različici konflikta.

»Pred seboj imamo torej tri protagoniste. Filomeno v očitno prezentni eksistencialni krizi, vendar z debelimi zametki pozitivnih opcij, Hedvigo v nezadovoljeni zaprašeni lastne neaktivnosti, okrašeni z robovi apatičnega fatalizma, in Ludviga z varovalno labirintuoznim mehanizmom, ki pogublja arhitekta in uporabnika. Imamo pot, ki obljublja s svojo neskončnostjo in zavistjo, in imamo čas, ki je zgodnje jutranji, s tem seveda najširše odprtnostne stopnje v smislu predstojećih dogodkov. In imamo vročino. Močno in predvsem obremenjujočo. V danem trenutku je eden izmed vodilnih momentov vplivanja. Prijetna bolezenska skica torej, ki nam daje čuti obilo inspirativnosti in magično osvežujočih psihoz s posebnim ozirom na hipoventilacijo.« (Doneva, 1997: 87)

Posebej opišite razpoloženje, ki ga zaradi konflikta občuti eden izmed treh protagonistov. Zaplet nam mora razkriti, **kdo, kaj, kdaj, kje** in **zakaj** se zgodba dogaja. Vendar v ekspoziciji navadno izvemo le tisto, kar je nujno za razumevanje zgodbe, saj tako zaplet veže z vrhom in vas kot bralca sili, da vztrajate pri branju.

Konflikt. Za konflikt, ki ste si ga izbrali kot temeljno gonilo, poiščite rešitev, dejanje, ki bo protagoniste navidezno rešilo iz konfliktnega položaja. Vendar naj rešitev prinese ponoven konflikt, spopad. To ponovite dvakrat (konflikt, rešitev, konflikt, rešitev).

Vrh in razplet. V antični Grčiji je bila drama ena izmed najpomembnejših vrst za pripovedovanje zgodb. Aristotel je napisal nekaj pravil pisanja dram, eno izmed pomembnejših pravil je bilo tudi pravilo, da ima zgodba zaplet, vrh in razplet. Na prvi pogled se zdi zelo preprosto, dokler tega ne skušate napisati sami. Vsaka zgodba mora imeti svoj začetek in konec, kar pomeni, da mora imeti tudi vrh. Mnogo zgodb je takih, da smo kot bralci razočarani, jezni in nezadovoljni, ko preberemo njen konec. Vrh se osredini v eni točki, tj. vrhunec dogajanja, najvišja točka vznemirjenja in radovednosti.

4.3.4 Sinteza z definicijo novele

Dijaki spoznanja strnejo v definicijo novele: »Novela (lat. novica, novost) je pripoved krajšega ali srednjega obsega, s snovjo iz resničnega življenja, brez neverjetnih ali pravljličnih motivov. V središču novele je en sam dogodek, največ dva. Pogosto ima pomembno vlogo kak predmet. Nastopa malo literarnih oseb. Zaplet in razplet sta hitra, presenetljiva in učinkovita, zato zgradba

novela v marsičem spominja na dramo. Zasnutke novele lahko najdemo v književnostih starega Orienta, antike in srednjega veka, pravi razvoj novele pa se začne z renesanso.« (Branja I: 208.)

4.4 Evalvacijski list¹³

Spol: M Ž

Razred:

Odgovorite na vprašanja. Obkrožite ustrezeni odgovor ali zapišite svojega.

a) Doživljanje, razumevanje z analizo, sinteza z vrednotenjem

1. Se vam zdi pomembno obravnavati besedila z družbeno problematiko? DA NE 1.1 Zakaj? 2. Nameravate v prihodnosti prebrati še kakšno Jančarjevo besedilo? DA NE MOGOČE 2.1 Zakaj? 3. Vam je bilo prebrano besedilo všeč? DA NE 4. Če ste odgovorili z DA, povejte, zakaj. Obkrožite lahko več odgovorov. Zaradi (a) snovi iz resničnega življenja, (b) razumljivosti, (c) sporočila, (č) književnih oseb, (d) poantiranega konca, (f) predmeta, ki organizira dogajanje, (g) karakterizacije, (h) jezika in stila. 5. Če ste odgovorili z NE, povejte, zakaj. Obkrožite lahko več odgovorov. Zaradi (a) snovi iz resničnega življenja, (b) razumljivosti, (c) sporočila, (č) književnih oseb, (d) poantiranega konca, (f) predmeta, ki organizira dogajanje, (g) karakterizacije, (h) jezika in stila. 6. Ste morali besedilo prebrati dvakrat ali celo večkrat, da bi ga bolje razumeli? Bral/a sem ENKRAT DVAKRAT VEČKRAT. 7. Povzemite najbolj nerazumljivo mesto. 8. Izpisano mesto mi je nerazumljivo (a) zaradi jezika in sloga, (b) zaradi navezovanja na zgodovinska dejstva, (c) zaradi zapletene zgodbe, (č) ker je zgodba nezanimiva. 9. Če ste obkrožili (d), povejte, kakšna zgodba pa bi bila za vas zanimiva. (Kaj radi berete?) 10. Vas je motilo še kaj drugega? 11. Kako si razlagate naslov *Smrt pri Mariji Snežni*? 12. Kako si razlagate stavek »Ona [usoda] vidi tja, kamor naš pogled ne seže«? 13. Kdo poleg vaščanov ne obiskuje Semjonova v zakoniti prekmurski vasi? 14. V največ treh povedih povzemite predzadnji odstavek. 15. S svojimi besedami povzemite sporočilo.

b) Znanje

1. Kdo velja za predstavnika novele? 2. Kako se imenuje Heysova teorija o noveli? 3. Zakaj? 4. Prebrano besedilo uvrstite v ustrezno književno vrsto. ČRTICA KRIMINALKA KRATKA ZGODBA NOVELA. 5. Navedite tri vrstne lastnosti, po katerih ste besedilo umestili. 6. Poslovenite pojma antagonist in protagonist. 7. Napišite štiri elemente dramskega trikotnika. 8. S kom ali s čim je v konfliktu Vladimir Semjonov? 9. Kako Semjonov razreši svoj konflikt?

5 Sklep

Članek skuša prispevati k inovativnejšemu pouku sodobne slovenske kratke pripovedne proze v 4-letni srednji strokovni in tehniški šoli. Model obravnave Jančarjeve novele s stališča pojmov za interpretacijo ne postavlja novih izobraževalnih ciljev kar zadeva pojme za interpretacijo, pač pa terjaja medpredmetno povezavo s poukom zgodovine ter poznavanje literarnovednega konteksta. Ob tem dijaki ponovijo pojme, ki so jih že usvojili pri pouku književnosti. Ti pojmi so novela, neposredna in posredna karakterizacija in dramski trikotnik. Ponavljanje in utrjevanje navedenih pojmov, navezovanje na znanje zgodovine in poglobljanje poznavanja konteksta omogoča doseganje funkcionalnih ciljev književnega pouka, zlasti doživljanja, branja z razumevanjem in analiziranja.

¹³ Učitelju lahko služi kot evalvacijski dokument.

Literatura

- Ambrož, Darinka in sod. (2000). *Branja 1*. Ljubljana: DZS.
- Doneva, Tamara (1997). *Jutro, proga in pes: novele*. Ljubljana: Samozaložba.
- Jančar, Drago (1985). *Smrt pri Mariji Snežni: novele*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Nova slovenska knjiga).
- Kos, Janko (1995). *Na poti v postmoderno*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Novi pristopi).
- Pogačnik, Jože (ur.) (2001). *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS.
- Virk, Tomo (1992). *Borges in sodobna slovenska proza. Primerjalna književnost 14/2, 1–20*.
- Žbogar, Alenka (2002). *Kako napisati referat. Slovenščina v šoli 7/3–4, 7–10*.

Alenka Žbogar

UDK 377:372.882:821.163.6.09 Jančar D.

SUMMARY

A SHORT STORY FOR THE FOUR-YEAR VOCATIONAL SCHOOL

Drago Jančar's short story *Smrt pri Mariji Snežni* (Death at Marija Snežna) from a 1985 collection with the same title is suggested as an optional text to be discussed as an example of contemporary Slovene narrative prose in the final year of four-year vocational and technical schools. The model for its treatment is adapted to the receptive capacities of technical schools' students both in terms of text selection and teaching aims. Studies show that compared to their peers in grammar schools, technical students have different receptive capacities: they require less ambitious educational aims, lighter content, less contextual data, and classroom interpretation should focus on text reception, followed by a prolonged stage of understanding with analysis. Synthesis and evaluation should be coherently derived from the earlier stages. The short story under discussion has a simple and attractive plot. With its references to events in Russia in 1918 and to events in Prekmurje at the end of the Second World War

it offers possibilities to establish links to history classes and to discuss problems existing at the end of both wars. As to the concepts needed for interpretation, it does not set any new educational aims: all it requires is a revision of the concepts 'short story', 'direct and indirect characterisation', and 'dramatic triangle'. The model emphasises the initial stages of classroom interpretation, the text analysis is gradual, building on specific experiences and work with text; a work sheet can be used. Synthesis and evaluation are given less importance. The evaluation sheet can be used for home assignment, and subsequently as a (self-)evaluation sheet by the teacher. Analysis of students' answers (the tasks cover text reception, understanding with analysis, synthesis with evaluation and newly acquired knowledge) tells the teacher where they had problems in understanding the text, how they received it, and which tasks they could not solve on their own.

Metka Peserl

UDK 821.163.6.09-1:23/28

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Duhovnost v literaturi

»Pisati o duhovnosti je v našem globoko posvetnem času sicer nenavadna in za mnoge povsem odvečna zadeva. Mislim pa, da gre za preveč pomembne zadeve, da jih ne bi spustili v polje našega premišljevanja.« Tako je pisal Vlado Šav v eni lanskih številčk Dialogov.¹ To stališče nadgrajuje v nadaljevanju, kjer razpravlja o zadržanem odnosu našega izobraženstva do vsega, kar se tiče duhovnega. Pojem *duhovnost* se navadno uporablja v približnih pomenih, strokovnjaki ga nekritično vključujejo v kontekst proučevanja različnih področij in jim najpogosteje predstavlja sinonim abstraktnosti, nadčutnosti, metafizike, *duševnosti*. S pojmom *duševnost* in *duhovnost* sta povezana tudi izraza *duh* in *duša*, njihove pomenske obsege pa bom opredelila v nadaljevanju.

Navadno govorimo o dveh ravneh stvarnosti: čutom zaznavni in čutom nezaznavni. V področje zaznavnega sodijo materialne stvari, ki jih lahko zaznamo s čutili (vidimo, slišimo ali se jih dotaknemo). Drugo, s čuti nezaznavno stvarnost, pa predstavljajo pojmi, ki jih ne moremo čutno zaznati, pa kljub temu obstajajo. Tovrstno stvarnost, ki temelji na duševnih procesih — mislih, čustvih, motivaciji, volji —, občutimo z bolj prefinjenimi čuti, kot so um, intelekt, intuicija. Teh »čutov« ne moremo videti, pa vendar je njihov obstoj nesporen. Sprejeti moramo tudi obstoj stvari, ki jih ne vidimo, slišimo ali čutimo, saj bi bili drugače omejeni na predmetno (in plehko) doživljanje stvarnosti.

Kot pravi Vlado Šav, so to tudi vprašanja, ki na splošno pogojujejo človekovo duhovnost kot njegovo najvišjo, najzlahtnejšo obliko *radovednosti*. Potreba po spoznavanju in raziskovanju je opazna že pri opicah, le da je to raziskovanje vidnega in otipljivega. Za razliko od tega zmore človek več, lahko namreč ugotavlja *nevidno*, kljub temu pa se večina ljudi ukvarja predvsem z vidnim in otipljivim in jim je omenjena nevidna realnost domala tuja.²

V območju čutno nezaznavne stvarnosti pa obstaja še težje zaznavno področje, ki ga označuje izraz *duhovnost*. Nanaša se na vse, kar je povezano z doživljanjem sveta s stališča dejanske človekove bitnosti, za katero bom uporabljala izraz *duša*. O tej temi se ne učimo ne v šoli ne v praktičnem življenju, zato jo zaslutimo le v stiku z življenjskimi vprašanji: *kje sem, od kod prihajam in kam grem*. To so ključna filozofska vprašanja o smislu, brez katerega ni možna ustvarjalna človeška eksistenca, saj ga zahtevata razum in intuicija. Zato človeštvo že od samega začetka spremljajo različne razlage smisla, ki so ga pretežno oblikovale religije in filozofske smeri, v zadnjih stoletjih pa vse bolj tudi znanost, le da ta izhaja iz zaznavnega in na podlagi tega dokazuje nezaznavno.

Prav presenetljivo je, koliko energije in sredstev so ljudje skozi zgodovino posvečali duhovnemu iskanju in razvoju. To je bil neločljiv del njihovega življenja, osnova vsega drugega, vsaj če

¹ Vlado Šav (2001). Gledališka transgresija Jerzyja Grotowskega ali zahodna duhovna iniciacija med Elevzino in Vroclavom. Dialogi XXXVII, št. 3–4, str. 39–56.

² Prav tam.

govorimo o času pred razmahom renesanse, ko sta se pomen in vpliv duhovnosti (zlasti v smislu religije) drastično zmanjšala zaradi močnega poudarka na posvetni, znanstveni miselnosti. Tradicionalno se je znanje, ki je bilo temelj praktičnega duhovnega življenja, prenašalo preko svetnikov in modrecev, zapisano pa je bilo v svetih knjigah. Tudi sodobna dognanja o duhovnosti v glavnem temeljijo na starodavnih zapisih iz raznih tradicij. Zato menim, da je verodostojne odgovore na vprašanja, ki zadevajo dušo oz. duhovnost, najbolje poiskati v spisih, na katerih temeljijo avtentične svetovne religije. Ne mislim na religije kot masovna gibanja, v katerih neredko prevladujejo sentimentalizem, verski fanatizem, slepa vera ipd., ampak na temeljne duhovne resnice, ki predstavljajo njihovo bistvo ter pojasnjujejo dušo in njeno naravo. Težko je določiti jasno mejo med izvornimi duhovnimi nauki in nauki, ki so v religioznih institucijah razširjeni danes, po mnogih stoletjih in tisočletjih prilagajanja. Da bi to sploh bilo možno, bi bilo treba natančno določiti pomenski obseg pojmov vera in religija, duhovnost in filozofija, toda to že presega namen tega besedila.

Izmed svetih knjig, ki obravnavajo duhovnost, sem za podlago svoje analize duhovnosti v literaturi izbrala *Bhagavad-gito*. V članku se opiram na slovenski prevod z naslovom *Bhagavad-gita, kakršna je*, ki jo je iz sanskerta v angleščino prevedel in komentiral A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada³ (upoštevala sem predvsem luciden prevod pesnitve, ne pa tudi komentarja, saj bi se ta utegnil zdeti pristranski in subjektiven). Ta knjiga, ki predstavlja povzetek obširne klasične vedске literature, izčrpno, stvarno, logično in argumentirano prikaže duhovno znanje, ki ga že več tisočletij živijo milijoni ljudi. V njej so zaključki, ki z logičnimi izpeljavami, nazornimi analogijami in podrobnimi pojasnili predstavijo pet tem: dušo (*dživa*), Boga (*išvara*), naravo (*prakriti*), čas (*kala*) in delovanje (*karma*).

S tematiko človekove duše in njenega obstoja so se poleg modrecev, duhovnikov in svečenikov ukvarjali tudi filozofi, teologi in psihologi. Prav za te vede je značilno, da ne temeljijo nujno na eksperimentalnem dokazovanju hipotez, saj se ukvarjajo s področjem življenja, kjer pojmov ni mogoče zaznati s čuti, pa so kljub temu logično dokazljivi oz. zaznavni z neposredno izkušnjo na višji, intuitivni ravni. Dokazi temeljijo na zdravem razumu, logičnem sklepanju in duhovnem izkustvu, prav zato pa odgovori na vprašanja v mnogih primerih ostajajo odprti (popolna objektivnost namreč ni možna) in niso splošno sprejeti.

Izhodiščna predpostavka razpravljanja o duhovnosti je dejstvo o pojmovanju človeka kot triplastnega bitja, »sestavljenega« iz materialne, duševne in duhovne komponente. Seveda so vse tri medsebojno povezane in prepletene, kljub temu pa med njimi obstajajo bistvene razlike, ki omogočajo (vsaj teoretično) ločevanje. S tem so povezane tudi naslednje definicije.

Telo je vidni del človeka; lahko ga vidimo, slišimo, okusimo, otipamo — dostopno je čutni zaznavi. Rodi se, raste, se razvija, občuti bolezen, staranje in nazadnje smrt. Je skupek molekul, ki so povezane v tkiva in ta tvorijo tako zunanje kot notranje telesne organe in dele. Glede na to, da materialni elementi sami po sebi nimajo lastnosti živosti, je telo pravzaprav celota neživih substanc.

Duh je tisto, kar ni dostopno čutni zaznavi, pa je kljub temu opazno, posredno zaznavno in v določenem smislu tudi merljivo. Pojem duh zajema čustva, hotenje, razmišljanje, razsojanje, spominjanje, domišljijo, torej predvsem duševno plast človeka. Čeprav je to »subtilno materijo« težko neposredno eksperimentalno dokazati, se je vendarle zavedamo.⁴

Duša je gonilo materiji, je nosilec zavesti, pogoj živosti telesa in duha. Ko pride v stik z materijo (spočeto je živo bitje), se začeta razvijati tako telo kot duh živega bitja. Enostaven dokaz tega je

³ A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada (1998). *Bhagavad-gita, kakršna je*. Bhaktivedanta Book Trust International, Inc.

⁴ V SSKJ ima 'duh' poleg omenjenega nekaj pomenov, ki so splošno uveljavljeni in sprejeti (duh v smislu splošnih miselnih, nazorskih značilnosti (duh časa in razne izpeljanke, npr. duhovna zgodovina) ali splošnega psihičnega razpoloženja (tekmovalni duh); bitje netvarne narave). V drugih primerih pa ločevanje pojmov duh in duša ni jasno določeno, pomenski obseg besed se prekriva.

dejstvo, da je po smrti živega bitja telo še vedno fizično obstoječe, manjka pa mu živost, zavest, zato vsako stvar, ki je brez teh lastnosti, označimo kot mrtvo oz. neživo.

Pomenski obseg izrazov duh in duša se je skozi zgodovino postopno spreminjal. Izraz duša je prevod grške besede *psyché*, podobno kot lat. *anima*, v znanosti pa ga pogosto občutijo kot zastarelega in ga nadomeščajo z izrazi zavest, duševnost, duh, mental, psihični aparat, življenjska sila; v prvotni obliki jo uporabljajo predvsem teologi, nekateri filozofi in tudi literarni znanstveniki. Slovenska beseda duša je preko korena *dych-* povezana z »dihati«, podobno kot grška beseda izhaja iz *pihati*, *dihati*, živeti. Slovar slovenskega knjižnega jezika dopušča rabo pojmov duh in duša kot sinonimov, to pojmovanje je v veliki meri prisotno v vsakdanjem in strokovnem besedišču. Tako je duhovnost večinoma sinonim za nekaj abstraktnega, mističnega, nadčutnega, metafizičnega ali iracionalnega. Upoštevač zaključke duhovne literature, ki se do duhovnosti opredeljuje drugače, je mogoče tako v praktični kot strokovni rabi med definicijo duhovnosti in duševnosti začrtati jasnejšo mejo.

Duh in duša sta komponenti, ki sta si po nemerljivosti in empirični nedokazljivosti dejansko sorodni, kljub temu pa se njuna pomenska obsega ne prekrivata ali se vsaj naj ne bi prekrivala, kot v današnji slovenščini. Po zgornji opredelitvi obeh pojmov je razlika jasna: brez duše je duh inerten, praktično nima smisla; duša je vir interesov in želja, ki so podlaga duševnih procesov, pa vendar je ločena od njih. To pojmovanje izvira iz spoznanja, da duša nikoli ne neha obstajati, se ne rodi in ne umre, medtem ko se procesi, povezani z duhom, končajo ob smrti ali poškodbi telesa. Duše se niti s psihološkimi niti z biološkimi raziskovanji ne da empirično dokazati (razen posredno, po »sledih«, ki jih pušča za seboj, podobno kot mnoge delce v kvantni fiziki). Simptomi prisotnosti duše so živost, zavedanje, željnost, ustvarjalnost, aktivnost. Glede na to, da se z lastnostmi duha ukvarja psihologija in je to splošno znano, se bom osredotočila predvsem na opis duše s stališča *Bhagavad-gite* in filozofije antičnih filozofov.

Aksiom indijske filozofske tradicije je, da ima vse, kar je živo, dušo, oz. še bolje, je duša, nameščena v telo in duha. Duša je bistvo vseh živih bitij ne glede na razvitost njihovega telesa in duha — duša v »telesu«
rastline tej omogoča rast, delovanje, razmnoževanje, čeprav je njen duh skoraj nerazvit (težko bi rekli, da razmišlja, čustvuje, želi enako aktivno kot višje razvita bitja). Njeno delovanje je strogo določeno s programom kemičnih procesov. Zelo preprosto je tudi telo enocelične živali, kljub temu pa je očitna prisotnost duše, saj se premika, hrani, razmnožuje, uči in kaže simptome zavedanja okolice; čeprav so ti simptomi bežni in preprosti, so v principu enaki človeškim. Prisotnost duše je torej nujen pogoj za življenje. Povezana s tem je trditev, da je enaka duša v telesu rastlin, živali in ljudi, toda duh in telo sta pri vsaki vrsti živih bitij različno razvita. Vse, kar doživljamo, čutimo, mislimo, prav vsi procesi, ki po raznih definicijah dokazujejo človekovo živost in zavedanje, so tako posledica aktivnosti duše. Čuti, um, intelekt — vse to služi duši kot orodje pri odkrivanju in spoznavanju, samo po sebi pa ne more obstajati. Duša doživlja stvarnost posredno, preko čutov, vendar ti hkrati delujejo kot »filtri«, zato je zaznava popačena. Šele ko človek z duhovnimi procesi in ozaveščanjem spozna svoj izvorni položaj (torej da je kot duša več in neuničljiv), lahko deluje in čuti na tej ravni. Postopoma preseže materialne iluzije in je zmožen obstajati na ravni čiste zavesti.

Zaradi delovanja celic in reakcij v njih se telo vsak trenutek spreminja ter tako raste in se stara. Duša pa je večna in kljub spremembam v telesu in duhu ostaja enaka. Kot individualna zavest prežema celotno bitje posameznika, zato se vsakdo zaveda bolečin in ugodja svojega lastnega telesa. Duša naj bi bila velika približno en angstrom (10^{-10} metra; ta mera je izračunana na podlagi citata iz Švetašvatara Upanišada, kjer je velikost duše za lažjo predstavo opisana kot ena desettisočinka konice lasu) in je v telesu vsakega živega bitja. Duša se nikoli ne rodi in nikoli ne umre, ker pa vstopi in izstopi iz materialnega telesa, se rodi in umre telo. Ni nastala, ne nastaja in ne bo nastala, torej ne moremo govoriti o njeni preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Nerojena je, večna, zmeraj enaka in prvobitna, ni ubita, ko je ubito telo; kakor človek oblači nova oblačila in odvrže stara, tako duša vstopa v nova materialna telesa in zapušča stara in nekoristna. Ne moremo

je neposredno zaznati, ker so naši čuti materialni in ne morejo občutiti duhovne dimenzije. Pri proučevanju duhovnih tem se je torej treba zanesti predvsem na avtoriteto duhovnih knjig in na osebne izkušnje.

Poznavalcu starih indijskih spisov se zdi razmišljanje očetov klasične filozofije o duši očitno obarvano z idejami iz *Ved* (katerih del je tudi *Bhagavad-gita*). Sokrat in Platon učita, da je človek iz telesa in duše, ta pa je po svoji bitnosti enaka idejam. Bolj ko je duša odvisna od telesa, bolj se oddaljuje od svoje prave bitnosti in je vedno manj sposobna za spoznavanje idej. Le če se omejuje samo nase, je njeno umovanje čisto in brez blodenj, saj je le v tem primeru v družbi sebi sorodnega, namreč idej, ki so večno stalne in nespremenljive. Telo je torej istovetno z minljivim, duša pa z večnim.

Po svoji naravi je duša božanska; njen naravni položaj je gospodovati umrljivemu telesu, ki predstavlja nižjo naravo. Ko telo propade, duša njegovo smrt preživi in čez nekaj časa vstopi v novo telo (reinkarnacija). Če odide od starega telesa oskrunjena s čutnimi nasladami, torej če je človek vse življenje zadovoljeval le potrebe in strasti telesa ter ne pozna nobenih drugih realnosti kot fizično zaznavno, neutelešena duša nemirno blodi okoli pokopališča, kjer je pokopano zadnje telo. Ker je vsa prepojena z nabojem telesne snovnosti, hrepeni po novem telesu, dokler se ne vrne v kako njenemu značaju in lastnostim ustrezno telo (največkrat postopoma drsi proti živalskim oblikam, ki ustrezajo njenim nagnjenjem za časa življenja). Če človek živi bolj skladno z naravnim redom ter goji vsaj nekatere dobre lastnosti in značajske poteze (npr. poštenost in pravičnost oz. kar se lahko pridobi z zmernim prizadevanjem brez pomoči filozofije in umske spoznave), se ponovno utelesi v človeški obliki s približno enako razvito zavestjo. Večno bivanje med bogovi pa je omogočeno samo tistim dušam, ki se v življenju odrekajo vsemu, kar je v zvezi s telesom, in težijo le k spoznavanju resnice, poleg tega pa gojijo čisto krepost. Če je duša v takem stanju, odide na kraj, ki ji je enak, torej neviden, božanski in moder. Tam najde blaženo srečo, rešena blodenj in nespameti, strahov in divjih poželenj. Take čiste duše so po njunem mnenju le filozofi, ljubitelji modrosti.⁵ Ko Sokrat dokáže neumrljivost duše, doda, da je človekova glavna naloga v življenju skrbeti za usodo duše po smrti, saj mora ta na onem svetu stopiti pred sodnike, ki ji glede na kakovosti določijo način nadaljnjega življenja.⁶

Platon in Sokrat prav tako verjameta, da je duša nevidna in nespremenljiva, telo pa ima za pomočnika pri raziskovanju sveta. Pri tem uporablja njegove oči, ušesa in druge čute, ki pa jo zmedejo s predstavami spremenljivega in ne more več spoznavati na ravni idej. Če pa sama raziskuje na področjih, kjer je večno, nesmrtno in nespremenljivo, živi tam med absolutnimi realnostmi, neodvisna in stanovitna v svetu idej. Vsak iskalec resnice po mnenju teh dveh filozofov pride do spoznanja, da je duša zvezana jetnica v telesu, prisiljena opazovati svet ne sama iz sebe, temveč skozi zamrežena okna svoje ječe, zaradi česar je v popolni nevednosti. Prijatelji modrosti ugotavljajo, da je opazovanje s telesnimi čutili polno prevar, zato dušo vzpodbujajo, naj se osamosvoji in naj zaupa samo sebi.⁷

Iz vsega tega sledi, da je duša najbolj sorodna temu, kar je božansko, neumrljivo, izvenčutno, enovito, nerazkrojno, stalno in nespremenljivo, telo pa temu, kar je človeško, umrljivo, mnogolično, čutno, razkrojno, nestalno in spremenljivo.

Duša in duhovnost

Neposredno povezana s pojmom duša in duh sta pojma duševnost in duhovnost. Na prvi pogled bi zaradi izstopajoče enakega korena samodejno zaključili, da je z dušo povezano področje duševnost

⁵ Po Platon, *Poslednji dnevi Sokrata* (1988). Ljubljana: Slovenska matica, 133, 179.

⁶ Prav tam.

⁷ Prav tam.

in področje, povezano z duhom, duhovnost, podrobnejši razmislek pa pokaže, da je ravno obratno. Glede na glasovne značilnosti besed bi bila prva razlaga sicer najbolj enostavna, ker pa je termin duševnost v znanstvenih krogih že dolgo uveljavljen kot skupek človekovih miselnih, čustvenih in voljnih aktivnosti, torej psihičnih procesov, je zaradi razločevanja za označitev nematerialne, z dušo povezane komponente živega bitja, najbolje uporabiti izraz duhovnost (tudi izraz »duhovnik« pomeni osebo, ki uči o duši, ne le o duhu).

Zelo jedrnat in v literarnem smislu relevantno definicijo duhovnosti je izdelal Vlado Šav: »Duhovnost je mnogo več kot formalna pripadnost nekemu religioznemu sistemu in opravljanje njegovih zapovedanih praks. Duhovnost je v svojem bistvu *posameznikovo spraševanje po temeljni resničnosti sebe in sveta in dejavno, osebno iskanje v to smer.*«⁸ Ta definicija je kljub svoji kratkosti presenetljivo široka in kompleksna, saj je nešteto načinov, s katerimi se lahko posameznik približa duhovnim izkušnjam in spoznanjem. Eden od načinov duhovnega poglobljanja je vsekakor tudi umetnost. Umetniki so pogosto ljudje, ki jih materialistične vrednote ne zadovoljujejo in iščejo v življenju nekaj več. V nadaljevanju se bom osredotočila na elemente duhovnosti, ki jih najdemo v literaturi in se lahko pojavljajo kot motivi, teme ali ideje, izpostavila pa jih bom ob primerih nekaterih pesmi slovenskih pesnikov.

Duhovnost v literaturi

Naj apliciram pojem duhovnost na teorijo o temeljnih sestavinah literarnega dela (po Kosu). Tri vrste osnovnih elementov sestavljajo vse plasti besedne umetnine — vsebino, motive, teme, ideje, pa tudi notranjo formo in različne sloje zunanje forme. Oznaka »duhovno« je primerna predvsem za sestavine v okviru idejno-racionalne ravni. Z razmišljanjem in razumevanjem se človek namreč približa spoznanju o objektivni resnici, predmet spoznavanja pa so predvsem ideje in načela, ki omogočajo človekovo osebnostno rast. Seveda niso same po sebi duhovne vse idejno-racionalne prvine, pač pa le tiste, ki ustrezajo definiciji pojma duhovno. Čustvena stanja so posledica vzgibov, vplivov iz okolja in če o njih še tako razmišljamo, nismo kaj dosti bližje objektivni, ampak le subjektivni resnici — svojemu duhu oz. duševnosti. Prav tako je seveda možno, da je neka emotivno-afektivna prvina povezana s kako duhovno izkušnjo in je v tem primeru seveda duhovna, ne le duševna. Snovno-materialne prvine pa same po sebi ne morejo biti duhovne, saj je duhovno že v osnovi nematerialno. Za lažjo predstavljenost navajam nekaj (poenostavljenih) primerov materialnih, duševnih in duhovnih tem, motivov ter idej.

Materialne teme so npr. delo, bojevanje, prehranjevanje, zabava, družbeni pojavi (politika, proletarizacija, propad kmetov, vojna), torej vse, kar je v svetu opazno na prvi pogled in objektivno zaznavno. Motivi v okviru tega so opisi predmetov, delo na kmetiji ali v tovarni, dogodki, podobe iz narave ipd. Taka besedila pogosto nosijo materialne ideje: bogataš ima največjo moč, boriti se je treba za zemljo, kakor se obnašaš do staršev, tako se bodo otroci do tebe ipd. Taka literatura glede na mojo opredelitev nima tesnejše zveze z duhovnostjo, saj v njej prevladuje mimetičnost oz. opis materialnega, najočitnejša tovrstna literatura pa je iz literarnega obdobja realizma.

Literarni motiv lahko opredelimo kot duševnega v primerih, ko je očitno, da pisec izpoveduje svoja čustva, občutke, želje, potrebe, hrepenenja, dvome oz. karkoli, kar se nanaša na njegovo doživljanje drugih živih bitij, narave, življenjskega okolja, dela in podobno. Neki materialni motiv lahko tako vzbudi duševno reakcijo in v tem primeru je celota opredeljena kot duševni proces (vtis — občutek — čustvo). Duševne teme so tako na primer nesrečna ljubezen, bolečina zaradi neizpolnjenih želja, obup kmetov ali meščanov zaradi težkega življenja, spominjanje na mladost, občutek umirjenosti ob vtisih iz narave, strah pred vojno in trpljenjem.

Sem prav tako spadajo motivi in teme, povezane z moralno, torej sodbe glede dobrega in zla, pravice in krivice, pravičnega in napačnega, skratka s sistemom vrednot, ki nam jih privzgoji

⁸ Gl. op. 1.

družba, v kateri odraščamo. Obdobji, v katerih bi lahko besedila pogosto označili kot »duševna«, sta na primer romantika in moderna.

Podrobneje bom opisala duhovne elemente, saj v strokovnih besedilih največkrat niso ločeni od duševnih. Želela bi opozoriti še na razliko med pojmom religioznost in duhovnost, čeprav je to področje domena sociologov in teologov: religioznost je povezana s konfesionalnostjo, je občutenje, ki ga posameznik goji do Boga ne glede na to, v skladu s katero religijo ga pojmuje. Duhovnost pa pomeni nekaj širšega, občutenje, ki ni nujno povezano z Bogom; tudi ateističen življenjski nazor je z določenega vidika lahko duhoven. Religioznost je torej vedno zvedljiva na odnos z Bogom, za duhovnost pa to ni nujno, čeprav se pojmovna obsega obeh pojmov — kot bo vidno v nadaljevanju — do neke mere prekrivata.

- Duhovno je, ko se oseba povezuje z Vrhovno dušo — Bogom. Po Bhagavad-giti je individualna duša v svoji pravi naravi tesno povezana z njim, le da se tega zaradi materialne pogojenosti pogosto ne zaveda. Ker je Bog duhovna oseba, so z njim povezana čustva (pa naj so pozitivna ali negativna) prav tako duhovna.
- Duhovno je, ko začne človek iskati samega sebe, osmišljati svoje bivanje in s tem večati zadovoljstvo duše, ker je ugotovil, da ni zadovoljen s svojim življenjem, da nikjer ne najde sreče, da mu nekaj manjka, čeprav so potrebe telesa in duha zadovoljene.
- Duhovna je zavezanost življenju in želja po novih spoznanjih, saj duša ni pasivna, prav aktivnost je njena osnovna značilnost.
- Duhovno je, ko oseba razmišlja o smrti kot o nadaljevanju, prehodu v bivanje v novi obliki (ne pa kot koncu obstoja).
- Duhovno je, ko se oseba sprašuje o višjih resnicah, ko išče odgovore na življenjska vprašanja. Najvišja resnica je spoznanje tega, da smo duša in da imamo kot taki duhovne, ne materialne potrebe.

Če posplošim, so duhovni motivi oz. teme izražanje individualnega odnosa do Boga (oz. motivov iz Biblije in drugih svetih spisov), motiv večnosti duše oz. minljivosti telesa, iskanje resnice, stremljenje k individualnosti in duhovna rast. Poenostavljeno rečeno pa so duhovne ideje na primer: le odnos z Bogom daje človeku trajni mir, kljub bolečini se je treba boriti za uveljavitev in oživitve Resnice, v samoti človek občuti svoj pravi jaz in Boga, vsa bitja smo po svoji biti enakovredna, kar sejem, to žanjemo.

Duhovna besedila se na naših tleh pojavljajo šele od romantike naprej; spomeniki ter besedila iz časa pismenstva in reformacije so seveda povezana z Bogom, toda služila so kot sredstvo za utrjevanje ljudi v veri. Zato seveda ne izpovedujejo globoko duhovne usmerjenosti pisca, temveč imajo predvsem praktičen namen. Tako zanje ni primerno poimenovanje duhovna, temveč kvečjemu verska ali cerkvena literatura. Tendenca človekovega poglobljanja v skrivnosti življenja in stvarstva se bolj intenzivno (in individualistično) pojavi kasneje. V vedno bolj materialistični družbi so bili prav umetniki tisti, ki so iskali višje vrednote in se tako upirali prevladi materializma.

Tako iskanje je v različni meri sicer prisotno pri piscih vseh literarnozgodovinskih obdobjih od romantike naprej (Prešeren, Jenko, Gregorčič, Kette, Murn, Gradnik, Župančič, Sardenko, Anton in France Vodnik, Kosovel, Jarc, Vodušek, Kocbek, Balantič, Udovič, Truhlar), opazno pa je, da je slovenske duhovne poezije po drugi svetovni vojni manj kot v predvojni (glede na politični režim je bila to povsem samoumevna posledica). Duhovne teme sicer ohranjajo krščanski ekspresionisti, intimizem se bolj posveča raziskovanju duševnosti, modernizem načelno zanika tradicionalne vrednote, tudi metafizične, zato se v tem času znotraj pesniških opusov pojavi le malo duhovnih pesmi (Krakar, Pavček, Kovič, Strniša, Svetina), postmodernizem pa jih postopoma obuja. Po zatonu komunistične oblasti je pričakovati, da se bodo duhovne teme spet razmahnile, kar bi bila logična posledica splošnega družbenega trenda (razmaha novodobne duhovnosti in ezoterike), na kar kažejo nekatere pesmi mlajših avtorjev (Zupan, Kocijančič, Senegačnik).

Dejstvo je, da so na mlajše generacije poleg katoliške religije precej (ali še bolj) močno vplivale druge, predvsem vzhodnjaške religiozne usmeritve (islam, budizem, hinduizem, taoizem), kar je opazno že v poeziji Osojnika, Svetine in pozneje Zupana. Če duhovnost pojmuje kot univerzalno iskanje resnice in smisla človekovega obstoja, se doživljanje in izpovedovanje duhovnih občutij načelno ne more bistveno razlikovati glede na to, katero duhovno vizijo je posameznik privzel kot pomemben del svojega življenjskega nazora, določene razlike pa prav gotovo so. Mnoge vzhodne religije (za razliko od krščanske) namreč ne prinašajo ideje osebnega, antropomorfne Boga (do katerega mora človek gojiti strahospoštovanje), temveč jim ta predstavlja nekakšno kozmično, panteistično oz. animistično zavest (panteizem je v slovenski poeziji prisoten na primer že pri Udoviču in Strniši), nekatere pa ga celo zanikajo. Z zdravo religioznega vidika bi lahko zaključili, da je odnos duše z Bogom mogoče vzpostavljati na nešteto načinov in posameznik pač izbere tistega, ki mu je najbližji. Zato bi bilo pričakovati, da bodo mladi pesniki, ki so pripadniki nekrščanskih duhovnih tradicij ali povsem samostojni iskalci resnice, prinesli v slovensko poezijo nova stališča do Boga in duhovnega življenja.

Duhovnost v poeziji

Človekov odnos z Bogom je ena pogostejših in najizrazitejših duhovnih tem, ki je eksplicitno ali implicitno prisotna v mnogih besedilih vseh zvrsti in žanrov. Kljub temu je literarni zgodovinarji oz. teoretiki običajno niso podrobneje analizirali in so Boga omenjali bolj splošno, navadno neteistično (zaradi osebnega ateističnega stališča ali družbene nesprejemljivosti tovrstnih tem). V *Bhagavad-giti* zasledimo pojasnilo, da se ljudje obračajo na Boga iz štirih razlogov: zaradi nesreče, želje po materialni koristi, radovednosti ali želje po spoznanju sebe in Boga.⁹ France Pibernik v spremni besedi k antologiji *Slovenska duhovna pesem*¹⁰ ugotavlja, da je pri slovenskih pesnikih mogoče prepoznati vse tri razsežnosti posameznikovega odnosa do Boga, konfesionalno, agnostično in ateistično. V zvezi s tem že France Vodnik v spremni besedi k antologiji *Slovenska religiozna lirika* pojasnjuje: »Religioznost, ki se nam razodeva iz teh pesmi, je zdaj bogonajditeljska, harmonična, optimistična in krščansko vedra, zdaj bogoiskateljska, polna dvoma, globoko tragična.«¹¹ Pesmi, povezane z Bogom, tako niso vedno optimistične hvalnice Vsevišnjega bitja, temveč tudi negotova poizvedovanja, polna dvomov, zanikanja, tragike; samo skozi dvom in iskanje se človek namreč pribori do resnice. Za ilustracijo navajam nekaj pesmi avtorjev različnih obdobj, ki naj ponazorijo različne otenke odnosa do Boga, še dosti več pa jih je moč najti v obeh omenjenih antologijah.

Za poezijo Dragotina Ketteja je značilno, da pogosteje kot iz razumske miselne slike o svetu izhaja iz intuicije. Pibernik piše: »Kette je v znamenitem ciklu *Moj Bog* izpovedal vsaj svojo globoko željo po spoznavanju božjega bistva, svoje hrepenenje po duhovnih višavah, kjer bi bilo mogoče ta svet pojmovati povsem drugače kot sredi povprečne vsakdanjosti.«¹² Tretja pesem iz cikla izpostavlja eno pogostih situacij: mlad človek se je iz takih ali drugačnih razlogov odvrnil od Boga, v nekem trenutku pa spozna, da le ne more živeti brez tega odnosa. Ponižno, z iskreno prošnjo se obrne na Vsevišnjega in skesano prosi, naj ga sprejme v svoje zavetje. Taka pesem je primer popolne predanosti Bogu, tako rekoč molitev.

*O Bog, svetlobe, stvarnik harmonije,
tvoj izgubljeni sin je zopet tu;*

⁹ Prabhupada, *Bhagavad-gita*, 335.

¹⁰ *Slovenska duhovna pesem*; Od Prešerna do danes (2001). Ur. France Pibernik. Ljubljana: KUD Logos.

¹¹ *Slovenska religiozna lirika* (1980). Ur. France Vodnik. Celje: Mohorjeva družba.

¹² Gl. op. 10.

*o, daj mu izgrešenega mirú
v bližini svoje svete domačije!*

*O, naj mu žarek milosti zasije
v tem osamelem, osamelem dnu
srca in duše, da po dvojnem zlu
zapoje zopet prejšnje melodije!*

*Glej, menil sem, da mogel bi živeti
brez tebe kdaj, brez svojega Boga;
a naj li rastejo vonljivi cveti*

*brez sonca sredi jasnega neba?
Zato prešini me, o Bog, zaneti
mi večni, žarki ogenj v dnu srca!*

Za ves opus krščanskega ekspresionista Franceta Vodnika je značilno posvečanje duhovnim temam, zlasti zbirka *Borivec z Bogom* pa prinaša spopadanje z vprašanji, ki so vznemirjala razmišljajoče kristjane predvojnega časa. Že na začetku istoimenske pesmi izrazi strah pred Bogom in željo, da bi se skrnil pred njim, saj se počuti ničvrednega in majhnega. Takoj v nadaljevanju pride do paradoksa — Boga kljub strahu nenehno išče, ga goreče prosi za odrešitev. Ko pa je njegova želja uslišana, se v njem prebudi upornik, ki noče usmiljenja in tolažbe, temveč se hoče s svojim dobrotnikom boriti. Njegovo stališče do Boga preskoči iz ene dimenzije v drugo: najprej ga doživlja kot toplo, ljubeče bitje, po katerem hrepeni, toda prav ta brezvzročna dobrota vzbudi v njem občutje nemoči, česar človekov ego, ki želi biti samozadosten, ne more prenesti, zato ranljivost zamenja z navidezno (seveda sizifovsko) upornostjo. Kljub temu stalnemu boju pa se zaveda svoje večne povezanosti z Bogom. V nasprotju s prejšnjo pesmijo lirski subjekt svojega odnosa do Boga torej ne doživlja kot nekaj absolutno harmoničnega, temveč ga problematizira in si s tem jemlje pravico, da distancirano strahospoštovanje, značilno za krščansko doktrino, zamenja z nagovorom Boga kot nekoga sebi enakega.

*Moj Bog,
kako strah me je Tvojega imena,
v nič kot zlato topim se v blesku Tvojega plamena!
Bežim pred tabo, da se skrijem.*

*Moj Bog,
katerikoli kraj obiščem,
na vseh cestah le Tebe iščem,
v samotah truden k Tebi vpijem,
da me v bolestitih utešiš, odrešiš.*

*Še trepetam, zrušen od prošelj in solza,
v dobroti majhen ves
se k meni sklanjaš Ti, neskončni Bog —
glej, že se v meni prebudil je upornik
in noče usmiljenja
in noče tolažbe več!
Kot da sva enaka si, potegnem meč,
Da se z Gospodom vojskinih trum borim,
O jaz se nikoli ne umirim!*

*Moj Bog,
Ti tam si, tukaj jaz,
čeprav se umika prostor in izginja čas,
ko Ti se v mojih, jaz v objemu Tvojih najdem rok.*

Spet drugačen je pogled na Boga v pesmi *Galjot* Gregorja Strniše. Za Strnišo je značilno pojmovanje Zemlje in človeka kot dela veselja, kar vodi v specifično pojmovanje transcendence. Središče njegovega nazora ni bog, zlasti ne bog z antropomorfnimi lastnostmi; njegova vesoljska zavest je v bližini animizma in panteizma. V ozadju nenehno deluje napeto, če ne že travmatično razmerje med objektivno danostjo in pesnikovo osebno projekcijo sveta, ki se razvije v »vesoljno« zavest kot podlago negacije antropocentrizma in vsakršnega subjektivizma. Bog v pesmi ni pisan z veliko začetnico in že to kaže na drugačno stališče v primerjavi na primer s pesniki krščanskega ekspresionizma. Ti so v skladu s krščansko religijo nekako samoumevno sprejemali dejstvo, da je Bog pač ime vsevišnje osebe, medtem ko to v času modernizma, ko prevladuje ateistični nazor, ni več tako samoumevno. Bog je le potencialno obstoječe mitološko bitje, za katerega Strniša ugotavlja, da ga pravzaprav še nihče ni videl (logična posledica je dvom v njegov obstoj), v skladu s panteističnim nazorom pa ga povezuje z naravo.

*Pomladni bog je skrit pod zémlo
in zemlja s temnimi očmi
strmi in tenkó kovano strelo,
ki jo bog v pesteh drži.*

*Njegov obraz je lep kot praprot,
iz sto in sto zelenih čipk.
Na prsih ima levo masko
in prst zatiska mu oči.*

*Bog spi globoko v težki prsti.
Zunaj aprílski dež rosí.
Je bog zelenja in bog mrtvih.
Nobeden ga še videl ní.*

Tema človekovega odnosa do Boga se kaže tudi pri pesnikih najmlajše generacije. Ob tem ugotavljam, da pri tovrstni poeziji na prvi pogled težko presodimo, iz katerega obdobja je. Pesniki različnih generacij namreč izpovedujejo zelo podobna občutja, kar potrjuje tezo, da je odnos duše in Boga nekaj večnega, nadčasovnega, kar se razvija po posebnih zakonitostih. Avtor Gregor Kocijančič, ki si tudi sicer prizadeva za sintezo postmodernega mišljenja in krščanskega duhovnega izročila, se v pesmi *Božje ime* dotakne enega pogostih vprašanj, ki se zastavljajo iskreno iščočim posameznikom. Začuti, da pristen Bog morda ni tak, kot ga predstavljajo posredniki, *tretji*, ki stojijo med njim in posameznikom, in ugotavlja, da do njega sploh nima osebnega odnosa, temveč le sprejema predpisane vzorce čutenja in razmišljanja. Kocijančič sluti, da je Bog več kot samo Ime, da je neomejen in neopisljiv z besedami. Tovrstno spoznanje je na stopnji mističnega odnosa do Boga, ki se ne podreja konfesionalnosti in je za razliko od kvazireligioznosti blizu avtentičnemu, individualnemu odnosu duše in Boga.

*Kako Te izreči,
Ime,
brez tretjega?
Brez šuma in zemlje,
brez prevare in obljub?
Kako te izreči,
da ne boš Ime?*

Že pri naštevanju duhovnih motivov oz. tem sem omenila, da niso duhovne samo pesmi, v katerih se avtor eksplicitno ukvarja s problematiko Boga, ampak tudi tiste, ki se posvečajo iskanju človekovega bistva, odkrivanju njegove prave identitete, smisla obstoja.

V poeziji Srečka Kosovela je kljub poudarku na socialni tematiki tudi precejšen delež duhovnih pesmi, ki so pogosto povezane z doživljanjem Krasa. Kljub mladosti tega pesnika je v njegovi poeziji neverjetno veliko zrelih spoznanj, ki bi jih pripisali precej starejšemu, izkušenemu človeku. Duhovna spoznanja namreč pogosto ne izhajajo iz učenosti, temveč bolj iz intuicije, občutka. Kosovelu kot pesniku je bila kontemplacija nekaj povsem spontanega, zato ni čudno, da se v pesmih odraža tako visoka stopnja duhovne zrelosti. Njegov odnos do Boga (in življenja nasploh) je izredno dinamičen, saj kaže razpon od skepse preko želje po spoznanju Boga do iskrene vere, precej pa je tudi pesmi, kjer razmišlja o duhovnem vidiku življenja na drugačen način, nepovezano z Bogom.

V prvih dveh kiticah pesmi *Od tega življenja* Kosovel izraža obup nad življenjem, v zadnjih dveh pa razmišlja o ključnih življenjskih vprašanjih. Sluti namreč, da je nekaj v nas neumrljivo, nesmrtno, naša energija od nekod prihaja in omogoča čustvovanje, mišljenje in upanje. Odgovori niso jasni, vse ostaja samo slutnja, med drugim tudi občutek večnosti (ki je upravičen, saj duša je večna in zato spontano hrepenimo po življenju in se izogibamo propadu). Vse te misli, dvomi, neodgovorjena vprašanja človeka težijo, drugi mu ne morejo pomagati, zato se *zapre vase in hoče drugam*. Tako iskanje odgovorov je duhovno, saj se dogaja v povezavi z interesom duše, ne telesa, in terja resnico, tudi če bi to pomenilo trpljenje za telo in duha.

[...]

*Rad bi le vedel, kaj je življenje,
ko čutiš v sebi nesmrtni vzgon,
ko pride pomlad, sokov kipenje,
rad raseš in misliš, da ni vse zastoj.*

*In slutiš smeri uri, dnevu in veku
in kot da se v večnost stekaš sam,
a utehe ne najdeš pri človeku,
zapreš se vase in hočeš drugam.*

Za pesništvo Edvarda Kocbeka je značilno, da je tematika konstantno odprta v velika nasprotja: k veri in dvomu, smislu in absurdu; že v njegovi partizanski liriki najdemo vse, od globoke osebne skladnosti z uporom pa do položajev izvrženosti, tesnobe, nasilja in groze. Kocbekova odločitev za revolucijo poteka v privzdignjenem obrednem vzdušju, uporništvu je pri njem povezano z religioznostjo. Včasih pa zanj udeležba v tem velikem dogajanju izgubi smisel in takrat se odpre nihilizmu in absurdu, toda tej odtujitvi se takoj pridruži upor proti njima. V poznejši zbirki *Žerjavica* je glavna smer tavanja, iz katerega pesnik išče izgubljeno skladnost, obrnjena v transcendenco, kjer ga čakajo trenutki bežnih katarz. Sčasoma religiozna idealiteta, na katero se je opiral prej, prehaja v izrazito subjektivistično, personalistično idealiteto, ki je oprta na moč lastnega jaza. To ponazarja pesem *Molitev*, ki pa nima vsebine klasične molitve: ne obrača se namreč na Boga, ampak ugotavlja dejstva o svojem obstoju. Poudari večnost človekovega »jaza«, zaradi česar smo obstajali v preteklosti in bomo tudi v prihodnosti, saj je duša neumrljiva. Prav zaradi tega odločno razglaša, da je človek nekaj posebnega, dragocenega in *neskončno več od nič*.

[...]

*In vendar
moram reči:
sem
in bil sem
in bom,
in zato sem več od pozabljanja,
neizmerno več od zanikanja,
neskončno več od nič.*

*Vse je večno,
kar nastane,
rojstvo je močnejše
od smrti,
vztrajnejše
od obupa in samote,
silnejše
od hrupa in greha,
slovesnejše
od zavrženosti.*

*Nikoli
ne bom prenehal biti.
Nikoli.
Amen.*

Pibernik ugotavlja, da je Jože Udovič v povojnem času imponiral s pesmimi, ki jih je postavil na mejo med religioznim in svetnim. Stalnica njegove poezije je napeta disonanca med dvema nasprotjema pesnikove eksistence: med bivanjem v temno razkrojenem in bivanjem v urejenem, svetlem prostoru. Zanosna stanja prebujanja iz mraka včasih učinkujejo himnično, za njim pa je opazno panteistično občutje sveta. Ena izmed njegovih duhovno orientiranih pesmi je pesem *Glasovi konca*, v kateri razmišlja o smrti. Smrt je sicer zelo pogost motiv v vseh literarnih obdobjih, kljub temu pa bi bilo površno trditi, da je ta tema vedno duhovna. Smrt je z dušo povezana le posredno, saj je uničenje telesa tudi za dušo zelo intenzivna izkušnja. Duhovna je predvsem takrat, ko jo avtor pojmuje kot nadaljevanje, kot prehod in bivanje v novi obliki, torej kvečjemu kot konec bivanja v tem telesu, ne pa kot konec obstoja. Na tak način se z njo ukvarja Udovič, saj ugiba, v kakšnem prostoru se znajdemo, *ko zadonijo glasovi konca*.

*Ko zadonijo glasovi konca
med neprijaznimi stenami,
kakšni so odsevi tedaj?
Se steklo zraka zdrobi
in potone v praznino
zadnji oblak —*

*ali v neskončnem prostoru
visijo črni zastori,
ki jih ziblje vihar —
mineva strašna prvina luči
in razpade v prah,
ali na oči pada
sežgana bližina in jih slepi —*

*ali hodiš proti drevesu,
ki se razodeva v novi deželi,
ali proti neograjnemu vrtu,
ki ga od zmeraj poznaš —
ali se kruši vlažno kamenje
z visokih grozečih sten
in si iščeš pot med njim —
/.../*

Razločevanje pojmov duh in duša ter duhovnost in duševnost omogoča natančnejše izražanje na mnogih področjih, tako v literarni teoriji in interpretaciji leposlovja kot v vsakdanjem življenju.

Morda kdo meni, da strogo razmejevanje pomenskega polja *duhovnosti* ni smiselno. Duševna in duhovna komponenta človeka sta dejansko zelo tesno povezani in ju je težko razločevati; za tiste, ki se ne strinjajo s predstavljenim pogledom na dušo oz. a priori ne priznavajo obstoja duše, pa je že samo razpravljanje o tej temi nerelevantno. Dodatna težava pri iskanju enotnega izhodišča raziskovanja duhovnosti je subjektivnost, ki se ji raziskovalec te teme težko popolnoma izogne, saj je duhovnost načeloma močno povezana s subjektivnimi izkušnjami. Zavedam se, da je zato pri proučevanju te teme težko zavzeti absolutno objektivno stališče, vendar to ne pomeni, da subjektivnost in objektivnost ne moreta soobstajati v preseganju relativnosti in doseganju absoluta; veliko je prostora za vzajemen razvoj. »Dokler nam ni dosegljiva absolutna resnica, se moramo zadovoljiti s tem, da relativne resnice popravljajo druga drugo, in tudi zbrati dovolj poguma, da priznamo enostranskost./«¹³

...naša energija od nekdanjega prehaja in ...
 vse ostaja samo slutnja, med drugim tudi občutek večnosti (ki je upravičen, saj) ...
 spontano hrepenenje po življenju in se trojčebno propadati. Vse to misli, ...
 vprašanja človeka težajo, drugi mu ne morejo pomagati, zato se zoper ...
 življenjskega ...
 mejo med religioznim in svetnim. Še ena njegova ...
 nasprotijsko obstojnost: med bivanjem v temno razkošnem in bivanjem v urejenem ...
 svetlem prostoru. Zgodna stanja prečujanja iz mrtva včasih učinkujejo limitirano, ...
 opazno partizanico občutje sveta. Ena imena njegovih duševnih ...
 Glasovi konca v kateri razmisli o smrti. Smrt je sicer zelo pogost ...
 kljub temu pa bi bilo povzeto trditi, da je in ta tema vedno ...
 pozorno, saj je uničenje telesa tudi za dušo zelo intenzivno ...
 ko jo avtor pojmuje kot nadaljevanje, kot prehod in bivanje v novi obliki. ...
 bivanja v tem telesu, ne pa kot konec obstoja. Na tak način ...
 kaksnem prostoru se življenja, ko zgodnje glasovi konca, ...

Za pesništvo Kladarja Kocheka je značilno, da je tematika konstantna ...
 veri in dvomu, smislu in absurdu v njegovih partizaniki ...
 skladnosti z uporabo pa ob poljubni izvirnosti, temobe, ...
 razvolucijo poteka v privzdigljenem ...
 religioznosti. Včasih pa ...

Metka Peserl

UDK 821.163.6.09-1:23/28

SUMMARY

SPIRITUALITY IN LITERATURE

Study of the ancient Greek (Socrates) and Indian (Bhagavad-gita) texts, which conceive the human being as consisting of three components, namely the body, the mind and the spirit, allows the conclusion that although these three are practically inseparable there is at least a theoretical possibility to explain them separately. Definition of the soul (and the processes related to it) makes the use of the term »spiritual« more specific, setting it apart it from other terms that are often used synonymously. In the second part of the paper, some spiritual

themes and motives are presented (expressing one's individual relationship with God, the eternal nature of the soul as opposed to the transitory nature of the body, search for truth or dedication to spiritual growth, striving to achieve individuality), illustrated by interpretation of examples from Slovene poetry. The author finds that spiritual texts only began to emerge in the Slovene language in the period of romanticism. She also gives some reasons why spirituality is less prominent in the post-World-War-II literature.

¹³ V. E. Frankl (1994). Zdravnik in duša. Celje: Mohorjeva družba, 10.

Tone Smolej

UDK 821.163.6.09 Cigler J.

Filozofska fakulteta v Ljubljani

»Razgleduj se po velikem mestu, katerega nisi še nikdar videl ...«

Podoba Francije pri Janezu Ciglerju

0 Uvod

Raziskovalci Ciglerjevega življenja so že zelo zgodaj poudarjali pisateljevo naklonjenost do francoskega jezika in kulture. Znano je namreč, da se je šolal na ljubljanskem liceju v času Ilirskih provinc, njegov profesor pa je bil Parižan Jean Chaurag. Ker je bil leta 1814, ko je končal bogoslovje, še premlad za duhovniško službo, so Ciglerja poslali za domačega učitelja v graščino na Jablanici, kjer je gospoda Lazarini govorila samo francosko in spodbudila tudi bodočega duhovnika, da se je popolnoma izuril v tem jeziku (Vrhovnik, 1892: 8). Cigler je v kasnejših letih kot občasen prevajalec pomagal nekaterim francoskim popotnikom, ki so zašli na Kranjsko (Vrhovnik, 1892: 19). Francoski jezik je torej govoril tekoče. Vemo tudi, da je imel »lepo zbirko francoskih besednih iger« (Vrhovnik, 1891: 17); kot dijak francoskih šol je najbrž dobro poznal zlasti klasicistično dramatiko (Corneille, Racine) ter moraliste (Bossuet). Pomemben pa je tudi podatek, da je Cigler potoval v Francijo (Vrhovnik, 1892: 20), vendar ni znano, ne kdaj ne kam.

1 Toulon in njegovi prebivalci

1.1 Mesto in običaji

Eno prvih mest, ki se poleg Pariza omenja v slovenski književnosti, je pristaniško mesto Toulon,¹ od koder je doma Teodor Eskeles,² ki devetnajstletnega Janeza Svetina povabi k sebi. Svetin vabilo sprejme, saj bi rad videl deželo, kjer je domnevno pokopan njegov oče. Takšne so njegove prve besede, ko stopi na tamkajšnje kopno: »Glejte, tukaj je zemlja, v kateri počivajo kosti mojega očeta, ali pa, če so še živi, Bog zna, v katerem kotu tiče in kako se jim godi.«³ Cigler je z opisom mesta dokaj skromen. Toulon označuje kot »lepo, veliko francosko mesto« (SN: 103), hkrati pa z opisi Eskelesovih kupčij nakazuje, da gre za mesto, kjer je trgovanje v razcvetu.

Danes je težko pojasniti vzroke, zakaj se je Cigler med vsemi francoskimi pristaniškimi mesti odločil prav za Toulon. Izbral je namreč najpomembnejše francosko vojaško pristanišče, kjer je v

¹ Raziskavo zgodovine mesta Toulon je avtorju omogočila štipendija Filozofske fakultete Université Toulon — Var maja 2000.

² Izvora priimka ne moremo iskati v Franciji, saj ga je Cigler povzel po dunajskem bankirju Eskelesu, ki je imel v lasti ljubljansko cukrarno (Kolarič, 1936: 153).

³ Janez Cigler (1974). Sreča v nesreči ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojkov. Besedilo po prvem natisu in Kolaričevi izdaji priredil Matjaž Kmecl. Ljubljana: Mladinska knjiga, Knjižnica Kondor 141, 55. Odslej citirano s kratico SN in številko strani.

eni od bitk leta 1793 zablestel mladi Bonaparte. Ladjevje, ki ga je pet let kasneje napolil v Egipt, je izplulo prav iz tega pristanišča. Omenjeni podatki najbrž Ciglerju niso bili neznan, hkrati pa je povsem mogoče, da je med svojim potovanjem po Franciji bival tudi v Toulonu.

Nekoliko bolj natančno kot samo pristanišče pa je Cigler opisal nedeljske običaje na francoskem jugu:

Na Francoskem so imeli navado in je še sedaj, da imajo o praznikih očitne igre: kegljanje, jezdarjenje, plesanje in druge norčije, kjer je zraven vselej tudi muzika in pijača. K tem norčijam so tovariši Svetina velikokrat vabili in priganjali, ker so mu rekli: »Ves teden si beliš glavo s težkimi računi in se trudiš, zakaj bi ne šel z nami v nedeljo in se malo razjasnil in razveselil.« Svetin vendar nikoli ni hotel iti, ampak jim je rekel: »Ni mi potreba, razveselim se najbolj, kadar sam doma ostanem in kaj pridnega berem. Tudi me ne veseli hoditi k takim igračam, kjer se nič prida ne vidi in ne sliši.« (SN: 58–59)

Vsako nedeljo je namreč Svetin zahajal dopoldne in popoldne k maši, potem pa je doma prebiral »svete in druge dobre bukve« (SN: 58), s čimer se je prikupil zakoncema Eskeles ter njuni hčeri Kristini, »zakaj vsi trije so bili pobožni in bogaboječi kristjani« (SN: 59). Kot je razvidno iz zgodovine Toulona, je v tem času dejansko prevladovala bolj sredinska politična opcija, vendar se je večina prebivalstva tudi v porevolucionarnih časih udeleževala ljudskih pobožnosti (Agulhon, 1980: 218, 222). Napoleonova politika je sekularizirala družbo in religioznost odstranila iz osrednja javnega življenja. O tem je sicer Cigler pisal dvanajst let kasneje v spisu, v katerem govori o reformah francoskih oblasti v Ilirskih provincah:

Še hujši je žalilo Kranjce, kér so bili od nekdanj radi bogoslužni, de so Francozje skorej vse zapovedane praznike overgli in jih v delavnike spremenili. Samo Sveti dan, vnebohod J. K. in Velki šmarn so ostali. Praznik s. rešnjiga telesa so Kranjci posebno pogrešali, kér so bili navajeni tisti praznik vsako léto z čistiljivimi procesijami obhajati, — bil je takrat deloven dan.⁴

S tem se odstira tudi Ciglerjeva ideologija. Medtem ko so Kranjci vendar ohranili svoj bogoslužni značaj, pa so se Francozi povsem spridili. Namesto da bi se posvečali Bogu, so ob nedeljah le pijančevali. Takšna je torej podoba Francozov — z izjemo družine Eskeles — pri Ciglerju, kamor sodi tudi Ludvik Bodin.

1.1.1 Bodin

Bodin, ki ga je Eskeles namenil svoji hčerki za moža, je — kot pravi Cigler — mlademu Svetinu Kajn:

V srcu ga je čez vse sovražil, rad bi ga bil v žlici vode utopil, ko bi bilo mogoče; vendar se mu je k videzu po hinavsko prijaznega kazal, skrivaj pa vedno iskal, da bi ga zlepa od hiše spravil, toda ni bilo mogoče. (SN: 59)

Ker se je bal, da ga bo Svetin izpodrinil pri gospodarju in zlasti pri njegovi hčerki, ga je začel obrekovati, češ da je hudoben hinavec. Ko takšne besede niso zalegle pri Eskelesu, se je lotil še njegove soproge Helene, ki jo je prestrašil, češ da je hčerka zaradi Svetina v nevarnosti. Pomirila jo je lahko le sama Kristina, ki pa je nakazala svoj odpor do Bodina:

Rada sem imela Ludvika in grozno sem bila vesela, ker ste mi dovolili, se z njim zaročiti, kadar bom hotela. Zdaj pa vam naravnost povem, da ga nočem iz dveh vzrokov: Prvič zato, ker ga

⁴ Višnjagorski (= Janez Cigler): Ozir na pretečene čase na Kranjskim. Kmetijske in rokodelske novice 6/47 (22. listopad 1848), 197.

nikoli ne vidim moliti; kjer molitve ni, ni sreče, ne bo blagoslova božjega. Drugič ga nočem zato, ker ima nevoščljivo in grozno sovražno srce. (SN: 61)

Svetin, ki veliko moli in je ponižen, bi bil veliko bolj sprejemljiv, če le ne bi bil tujec in če zaroka z njim ne bi pri Bodinu rodila še večje jeze. Kristina je potemtakem vpeta v trikotnik, ki ga sama ne more razrešiti. Gre torej za razkol med tujim (alteriteto) in domačim (identiteto). Ne more sprejeti Svetina, ker je tujec, čeravno je veren, ter zavrača nevernega Bodina, sicer domačina.

Čeprav Bodin v znamenje sprave Svetina poljubi — Cigler doda, da gre za Judeževu poljubovanje (SN: 63) —, pa svojemu sodelavcu pripravi past: ukrade gospodarjeve cekine ter jih skrivaj položil v Svetinovo skrinjo.⁵ Ob tem je potrebno nameniti nekaj besed zlasti priimku zlobnega francoskega junaka Bodina. Imagologija se namreč ukvarja tudi z onomastiko, zlasti s tujimi imeni v domačem besedilu (Pageaux, 1994: 65). Ena od možnih hipotez bi bila, da je Cigler ime prevzel po renesančnem filozofu Jeanu Bodinu (1530–1596), ki je ustvaril znamenito delo *Šest knjig o državi* (*Les six Livres de la République*), v katerem je opisal tudi ritual ustoličenja koroških vojvod.⁶ Čeravno se je Bodin ukvarjal tudi z demonomanijo⁷ in najbrž prezgodaj zagovarjal versko strpnost, pa je težko verjeti, da bi Cigler zlobneža — gre za njegov psihološko najbolj dovršen lik — poimenoval z imenom humanista, ki je med prvimi v Franciji omenjal slovenščino.

Druga predpostavka je, da je na svojih potovanjih spoznal kakega Bodina.⁸

1.1.2 Toulonski zapor in sodišča

Vrnimo se k Svetinu, ki ga zapro v ječo: »Več ko pol leta je Svetin zdihoval v temni ječi, obložen s težkim železjem, na rokah in nogah vklenjen« (SN: 64).« Zanimivo, da je podoba Toulona v zavesti francoske književnosti velikokrat povezana prav z zaporom. Nekaj desetletij poprej je z verigo okoli vratu tjakaj prispel tudi jetnik, ki je kmalu postal številka 24601. Njegovo pravo ime pa je bilo Jean Valjean. Junak Hugojevih *Nesrečnikov* (*Les Misérables*, 1862) je bil obsojen, ker je razbil šipo in ukradel hleb kruha. Vendar pa je moral Valjean kazni odslužiti na galeji. Mestne kaznilnice s prisilnim delom se niso obnesle, saj so ogražale javno varnost, zato so v osemnajstem stoletju večino zapornikov premestili v pristaniška mesta, kjer so zapornike strpali na galeje (Devèze, 1965: 117). V Toulonu je bilo vsaj 2000 zapornikov (Vovelle, Crook, 1980: 145). Tako kot strogi Valjeanovi sodniki tudi Svetinovi ne poznajo nikakršne milosti. Zanimivo je, da Cigler opisuje, kako so v Franciji vse sodne obravnave javne, kar omogoča pripovedovalcu vpogled v Svetinov zagovor:

Gospodje, sodite me, kakor hočete, nedolžen sem; cekine ste res v moji skrinji našli, kako pa so noter prišli, ne morem vedeti; zvedelo se bo gotovo, če prej ne, na sodni dan. (SN: 64)

Po osmih mesecih sodišče razglasi sodbo pred občinstvom, kar omogoča sočutje z junakom:

⁵ Omenjeni motiv je Cigler najbrž prevzel iz povesti *Nedolžnost* preganjana in poveljučana (Das Blumenkörbchen) Christofa Schmida (Kos, 1981: 245).

⁶ Bodinovo (1961: 129) besedilo navajamo v celoti: »Nič pa ni primerljivo s formo na Koroškem, kjer je še dandanes mogoče videti marmorni kamen v bližini mesta Šentvid na trati, kamor se napoti kmet, ki mu ta dolžnost pripada z nasledstvenimi pravicami. V desnici drži črno kravo, v levici pa suho kljuse, ljudstvo pa stoji okoli. Tisti, ki naj bi postal vojvoda, stopa s številnimi gospodi, oblečenimi v rdeče, ter prapori v redu. Le vojvoda je oblečen kot ubog pastir s pastirsko palico. Tisti, ki sedi na kamnu, zavpije v slovanščini: »Kdo je ta, ki hodi tako hrabro?« Ljudstvo pa odgovarja, da je njihov vladar. Tisti pa vpraša, če je sodnik in če si prizadeva za blaginjo dežele. Je svobodnjak, vreden časti, izpolnjevalec verskih zapovedi? Odgovorijo, da je in da bo. Nato da kmet vojvodi majhno zaušnico, sam pa je razrešen javne službe. Vojvoda stopi na kamen, povzdigne meč ter obljubi ljudstvu, da bo pravičen. V teh oblačilih gre k maši, nato pa prevzame vojvodsko oblačila. Potem se vrne na kamen, kjer sprejema poklone ter prisega zvestobe.«

⁷ R. Léon Wagner (1948). *Le vocabulaire magique de Jean Bodin dans la Démonomanie des sorcières*. Bibliothèque d'humanisme et renaissance 10, 94–123.

⁸ Na straneh telefonskega imenika za Toulon (*L'Annuaire Le Var*, 2000) je najti šest oseb s priimkom Bodin.

Janez Svetin je zavoljo velike tatvine in nezvestobe obsojen k smrti, da mu bo s sekiro glava odsekana. Zavoljo njegove nevhvaležnosti pa, ker je tatvino storil svojemu gospodarju in svojemu dobrotniku, in zavoljo trdovratnosti, ker svoje pregrehe noče obstati in priznati, mu bo prej odsekana desna roka, potem šele glava. (SN: 65)

Na Svetinovo srečo Bodin kasneje v deliriju prizna njegovo nedolžnost, pred sodiščem pa svojo krivdo. Po sodbi sodišča tudi njemu odsekajo najprej roko in šele nato glavo. Fran Levstik, ki je bil sicer Ciglerju v svojem spisu *Sreča v nesreči* iz leta 1858 zelo naklonjen, je menil, da je Bodin prehudo kaznovan in da je takšna kazen neverjetna.⁹ Vendar je imel Levstik le deloma prav. Bodin dejansko po *Kazenskem zakoniku (Code pénal)* iz časov Ilirskih provinc ne bi bil obsojen na smrt, saj ni dvignil orožja proti Franciji in njenem vladarju, vendar pa je bilo sekanje rok pred obglavljanjem predvideno za posebno grozovitega morilca:

*Storilec, obsojen na smrt zaradi očetomora, bo odpeljan na kraj usmrtilve v sami srajci, bosonog, glava pa bo pokrita s črno tančico. Izpostavljen bo na morišču, medtem pa bo rabelj prebral odlok o obsodbi. Odsekana mu bo desna pest, nato pa bo takoj usmrčen.*¹⁰

Sodniki poudarjajo, da je Bodin okradel svojega dobrotnika in spravil v nesrečo svojega bližnjega, kar pomeni, da je storil v Ciglerjevih očeh simbolični očetomor ali vsaj bratomor. V tej luči je kazen bolj razumljiva.

Leto dni kasneje se Svetin poroči s Kristino, na svoji poroki pa spozna svojega očeta Franceta. Francija torej ni dežela, kjer ležijo očetove kosti, ampak kraj, kjer oče prepozna sina. Vendar pa je bila očetova pot trpka.

2 Besançon

Ujetega Franceta Svetina, ki se je boril v avstrijski brambovski enoti, namreč Francozi deportirajo v Francijo:

*Gnali so jih do mesta Besanсона [sic!]; tam so jim dali prostost, da so šli delat, kar bi kateri znal in kjer bi delo dobil. Ljudje, mestni in kmečki, so vse brambovce pobrali in jim še radi dobro plačevali, zato ker je takrat moških po Francoskem grozno manjkalo. Hude in dolge vojske so jih silno in veliko požrle.*¹¹ (SN: 73)

Najbrž ni naključje, da se je francoska vojska ustavila prav v Besançonu, ki je slovel po svojem vojaštvu in po znameniti Vaubanovi utrdbi. Takšni so bili vtisi mladega Julieta Sorela, ko je v romanu *Rdeče in črno (Le Rouge et Le Noir, 1830)* prvič stopal proti mestu:

Slednjič je na daljnem hribu zagledal črno zidovje: bila je besançonska trdnjava. »Kako vse drugače bi bilo,« je vzdihnil, »če bi prihajal v to slavno vojno mesto, da bi bil tu poročnik v kakem polku in bi imel nalogo braniti mesto!«¹²

Namesto da bi mladi Sorel vstopil v vojaško šolo na hišni številki 4 ulice Mégevand, pa vstopi skozi vrata številke 20, kjer je semenišče. Na isti ulici se torej srečuje rdeče (vojaštvo) in črno

⁹ Fran Levstik (1956). *Sreča v nesreči* ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov. Zbrano delo 6. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 19.

¹⁰ *Code pénal* (1810). Paris: Imprimerie Impériale, 13.

¹¹ Svetinovo vojaško usodo je verjetno prevzel po življenjski zgodbi Andreja Pajka, ki je bil tudi v Besançonu (Kolarič, 1936: 154).

¹² Stendhal (1986). *Rdeče in črno*. Prevedel Fran Šturm. Ljubljana: Cankarjeva založba, 247.

(duhovščina). Sicer pa Stendhal, ki menda v svojem življenju nikoli ni bival v Besançonu, označuje mesto za »eno najprijaznejših v Franciji; v njem živi tudi polno plemenitih in duhovitih ljudi (247).«¹³ Na enega takšnih pa je naletel tudi Svetin: Francoz mu je ponudil delo v svoji suknariji.

3 Podoba francoske armade

Vso pozornost je potrebno nameniti tudi podobi francoske vojske, v katero so vključeni Ciglerjevi junaki. Franceta Svetina med bivanjem v Besançonu vključijo v redno francosko vojsko:

Še tisti mesec, ko so Svetina vzeli v vojake, je moral iti z drugimi vred na Španjolsko in se je moral tam vojskovati z ljudmi, katerih nikoli ni poznal, in za take, ki mu nič mar niso bili. Zato je vedno natihoma zdihoval in Boga prosil za srečo, da bi ostal pri življenju in da ga v tuji deželi ne bi ubili. (SN: 74)

Svetin je vstopil v vojno, ki je zaradi okrutnosti spremenila francosko podobo o Španiji. Francoze je namreč presenetil odpor španske gverile. Udeleženci vojne so slikali španske borce kot patriotične in verske fanatike, ki jim srca vžigajo pridige duhovščine, zato imajo v eni roki križ, v drugi pa bodalo (Hoffmann, 1961: 19). Nasilnost španske gverile je očitna, ko Svetina v naslednjem Ciglerjevem opisu preseneti generala in njegovega služabnika:

General je jezdil predaleč od svoje straže in se preveč ločil od svojih ljudi. Ravno se je že mislil vrniti, kar planejo izza bližnjega grma štirje Španjolci, obstopijo generala s služabnikom vred in obmejo vanj puške. General izdere meč in se hoče braniti, pa ni mogoče. Nato zasuče konja in ga spodbode, da bi Španjole podrl in oddirjal. Tudi Svetinu reče tako storiti, pa eden Španjolov je z bajonetom dregnil konja v trebuh, da so mu čreva ven šinila. Konj pade z generalom, oditi ni več mogoče. (SN: 75)

Španska vojska obsodi generala na smrt, vendar mu Svetin pomaga na prostost, za kar ga je povišal sam cesar Napoleon in ga — kot pravi Cigler — postavil za »konjika častnega reda« (SN: 80), kar pomeni, da je postal chevalier de la Légion d'honneur (vitez Legije časti).¹⁴

Medtem ko se je France Svetin bojeval za cesarja v Španiji, pa se je drugi Ilirijan Karel Gap v francoski vojski bil z Rusi. Tako kot je Svetin v pomoč francoskemu generalu, tudi Gap svojemu francoskemu sovojaku Bazilu Hudonu pomaga z znanjem slovanskih jezikov.

Iz navedenega sledi, da se Cigler osredotoča pri opisih napoleonskih pohodov zlasti na francoske poražence, hkrati pa spremlja usodo vojnih ujetnikov, ki se le stežka vračajo domov, čeravno jih vselej spremlja »sreča v nesreči.« Podobna načela je Cigler izpovedal tudi v svoji pozni povesti *Deteljica ali življenje treh kranjskih bratov francoskih vojakov*, v kateri slovenski vojak Andrej takole pouči svojega generala:

Vedite, naša vojska je izgubljena; zvedel sem za gotovo od takih, ki so pribežali iz Moskve. Rusi so veliko mesto Moskvo požgali; naši vojaki nimajo ne jesti, ne strehe, Rusi pa jih v tej hudi zimi neusmiljeno pobijajo in lovijo. Vse se pomika nazaj proti nemškim deželam. Rusi pritiskajo za

¹³ Vsi francoski pisatelji pa Besançonu in Besançončanom niso bili tako naklonjeni. Balzac jih je v romanu *Albert Savarus* takole opisal: »V Besançonu so upravitelji, nameščenci in vojaki, torej vsi tisti, ki jih vlada, Pariz, pošilja, da tu zasedejo nek položaj, imenovani z izrazom kolonija. Kolonija je torej nevtravno in edino območje — kot v cerkvi —, kjer se lahko srečujeta plemenita in meščanska družba Besançon. Na tem območju se zaradi ene besede, pogleda ali geste začne sovraštva med hišami, plemenitimi in meščanskimi damami, ki trajajo do smrti in povečujejo nepremostljiv prepad, ločujoč dve družbi.« *La Comédie humaine I.* (1951). Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 758–759.

¹⁴ Red je, kot je znano, ustanovil Bonaparte leta 1802, ko je bil še prvi konzul, da bi se oddolžil za zasluge na civilnem in vojaškem področju. Prvi Slovenec, ki je že leta 1810 dobil legijo časti, je bil škof Anton Kavčič (Švajncer, 1994: 85). V dvajsetem stoletju pa so jo dobili zlasti Moliérov prevajalci: Friderik Juvančič, Oton Župančič in Josip Vidmar.

*našimi in jih podijo neusmiljeno. Naš cesar Napoleon je zapustil svoje vojščake v največji nadlogi in največji stiski in jo pobrisal na Francosko.*¹⁵

4 Pariz

V *Deteljici* pa je Cigler svojega junaka Andreja končno poslal tudi v francosko prestolnico Pariz. Andrej namreč reši življenje generalu in ga pripelje v njegov rojstni kraj. General ga poprosi, da bi tudi med okrevanjem ostal njegov strežaj, hkrati pa poskrbi za izkoristek Svetinovega prostega časa:

Ljubi moj Andrej, pojdi zdaj malo gledat po mestu Parizu; da se pa ne izgubiš, dali ti bodo moj oče svojega hlapca s seboj. [...] Razgleduj se po velikem mestu, katerega nisi še nikdar videl; ne bo ti žal; videl boš marsikatero reči, kakršnih v drugih mestih ni videti. Hodi brez skrbi, hlapec naj te spremlja, kamorkoli hočeš iti, da le zvečer prideš domov. (D: 11)

Cigler pa takole strne Andrejeve pariške vtise:

Ne moreš si misliti veselja, kakor ga je imel Andrej zdaj, ko je smel ogledovati mesto Pariz, in pa še hišnega hlapca je imel za spremljevalca. Ves popoldan je Andrej hodil po mestu iz ulice v ulico. Čudil se je, videč toliko in takih reči, kakršnih prej še nikdar videl ni. Ves truden pride zvečer domov ter lepo zahvali svojega gospoda, da mu je dovolil toliko lepega videti. (D: 11)

Žal v Ciglerjevih delih natančnejših opisov še ni najti, tako da si lahko le predstavljamo znamenitosti, ki si jih je ogledal. Najbrž pa v omenjenem odlomku že zaznavamo prvine pariškega flaneurstva, ki ga je kasneje opisoval Walter Benjamin. Veliko bolj natančno pa je Cigler opisal razmere v Boulonjskem gozdu, kamor gresta — kar je glede na povojno opustošenje parka dokaj nenavadno — kasneje z generalom jahat:

Naenkrat, ko se nista nadejala, priteče velik volk, od psov gnan, in plane čez cesto ravno pred generalovim konjem. Konj se ustraši volka, skoči vstran proti jarku, zadnje noge mu spodrsnejo in konj in jezdec ležita v precej globokem jarku, pa k nesreči tako, da je konj ležal vrh jezdeca. (D: 13)

Volkovi v bližini ali celo v Parizu so bili znan pojav, saj jih omenja že *Dnevnik pariškega meščana* (*Journal d'un bourgeois de Paris*) za leto 1421.¹⁶ Strah pred volkom pa v devetnajstem stoletju najbrž ni bil nič manjši kot v srednjem veku.

5 Zaključek

Francija — opazovana dežela — je torej v Ciglerjevem proznem opusu opisana tako negativno kot pozitivno. Pripovedovalec občuduje pariške znamenitosti, hkrati pa opozarja na upad morale v porevolucionarni sekularizirani družbi, zato se povsem strinja s strogostjo tamkajšnjih sodišč.

¹⁵ Janez Cigler (1911). *Deteljica* ali življenje treh kranjskih bratov francoskih vojakov. Celovec: Družba sv. Mohorja, 8. Odslej citirano s kratico D in številko strani.

¹⁶ *Journal d'un bourgeois de Paris* (1990). Paris: Librairie Générale Française, Le livre de poche 4522, 170.

Literatura

Agulhon, Maurice (1980). *Les débuts difficiles de l'époque contemporaine (1815–51)*. Maurice Agulhon (ur.): *Histoire de Toulon*, Toulouse: Privat, 211–239.

Bodin, Jean (1961). *Les six Livres de la République*. Faksimiledruck der Ausgabe Paris 1583. Aalen: Scientia.

Devèze, Michel (1965). *Cayenne: déportés et bagnards*. Paris: Julliard.

Hoffmann, Léon-François (1961). *Romantique Espagne. L'image de l'Espagne en France entre 1800 et 1850*. Princeton: Princeton UP, Paris: PUF.

Kmecl, Matjaž (1974). *Ciglerjeva sreča v nesreči*. V: *Cigler: Sreča v nesreči*. Ljubljana: Mladinska knjiga, Knjižnica Kondor, 141, 91–114.

Kolarič, Rudolf (1936). *Opombe*. V: *Janez Cigler: Sreča v nesreči*. Celje: Družba sv. Mohorja, 148–156.

Kos, Janko (1981). *Začetki slovenske pripovedne proze in evropska tradicija*. *Slavistična revija* 29, 233–257.

Pageaux, Daniele - Henri (1994). *Images*. Pageaux: *La littérature générale et comparée*. Paris: Armand Colin, 59–76.

Pogačnik, Jože (1984). *Prva slovenska povest*. V: *Janez Cigler: Sreča v nesreči*. Ljubljana: Mladinska knjiga, Hram, 179–218.

Švanjcer, Janez J. (1994). *Odlikovanja*. V: *Enciklopedija Slovenije* 8. Ljubljana: Mladinska knjiga, 85–88.

Vovelle, Michel; Crook, Malcolm (1980). *De la peste à l'ère des lumières*. Maurice Agulhon (ur.): *Histoire de Toulon*. Toulouse: Privat, 113–164.

Vrhovnik, Ivan (1892). *Janez Cigler, slovenski pisatelj*. Ljubljana: Družba sv. Cirila in Metoda.

2 Število iztočnic in njihova besednoprstnost

Summary of the article content, including the title 'FRANCE IN JANEZ CIGLER'S TEXTS' and the author 'L. ŠTAMBERG'. The text discusses the author's approach to analyzing the number of references and their semantic density in Cigler's works.

Literatura
 Agulhon, Maurice (1980). Les débuts difficiles de l'époque contemporaine (1815-21). Maurice Agulhon (ur.): Histoire de Toulouse, Toulouse: Privat, 211-239.
 Bodin, Jean (1961). Les six livres de la République. Faksimiledruck der Ausgabe Paris 1583. Zürich: Atlantis.
 Dvořák, Karel (1963). Cestování v letech 1848-1849. Praha: Osvětla.
 Holmann, Léon-François (1961). Romanique espagnol. L'image de l'Espagne en France 1800 et 1850. Princeton: Princeton UP, Paris: PUR.
 Koc Janko (1981). Začeli slovenske pripovedne proze in evropske tradicije. Slovenska revija 59, 323-327.
 Pagan, Daniel - Hani (1994). Images France: La littérature générale et comparée. Paris: Armand Colin 29-38.
 Vrhovnik, Ivan (1982). Slovenski pisatelji. Ljubljana: Družba za slovensko literaturo in študij, 11-12.
 Vrhovnik, Ivan (1982). Slovenski pisatelji. Ljubljana: Družba za slovensko literaturo in študij, 11-12.

Nesrečni, ki se niso nadejali, pričeče velik volk, od pasu gnan, in pluje čez cesto ravno pred generacijskim konjem. Konj se vtrtni volka: skoki varan proti jarku, zoderje noge mu spodnesajo in konj in jezdec letita v precej globokem jarku, po k nesreči tako, da je konj letel vli padeca.
 (D: 13)

Volkov v bližini ali celo v Parizu so bili znani pojav, saj jih omenja že ajenka Dnevnik pariskega meščana (Journal d'un bourgeois de Paris) za leto 1421.¹⁶ Strah pred volki pa v devetnajstem stoletju najbrž ni bil nič manjši kot v srednjem veku.

Zaključek

Tone Smolej UDK 821.163.6.09 Cigler J.

SUMMARY

»LOOK AROUND THE BIG CITY YOU HAVE NEVER SEEN ...« IMAGES OF FRANCE IN JANEZ CIGLER'S TEXTS

In Janez Cigler's story *Sreča v nesreči* France features as a goddess country, in which the main character, a Slovene man, simply has to preserve his Christian belief to survive the many dangers threatening him in the unfamiliar environment. While Cigler disapproved of the secularisation of French society, he was fascinated by some French cities. In his story *Deteljica* the main character thus spends a considerable amount of time strolling around Paris and admiring its sights. Both stories also portray the French army in its ignominious defeat.

Journal d'un bourgeois de Paris (1990). Paris: Librairie Générale Française. Le livre de poche 4522, 178.

Irena Stramljič Breznik

UDK 811.163.6'374:811.163.6'373.611

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Nekaj podatkov iz Besedotvornega slovarja slovenskega jezika za črko B po SSKJ

1 Besedotvorni slovar in besedna družina

Besedotvorni slovar slovenskega jezika je zasnovan kot tip enojezičnega specialnega slovarja, ki prinaša podatke o tvorbeni povezanosti besed, kar pomeni, da so ob nemotivirani iztočnici v ustreznih tvorbenih povezavah prikazane vse tvorjenke s skupnim korenem, ki so dosledno členjene na podstavni in obrazilni del. Za tako povezane besede velja v slovenščini poimenovanje *besedna družina*, po definiciji pa jo sestavljajo besede istega korena (J. Toporišič, 1992: 7; 1996: 89; 2000: 108, 116; A. Vidovič Muha, 2000: 108). Opozoriti velja, da je v ustrezni ruski, češki in slovaški literaturi mogoče najti poimenovanja *slovoobrazovatel'noe gnezdo* (Tihonov, 1985: 4), *slovotvorné hnízdo* (MČ, 1: 207–208) in *slovotvorné hniezdo* (J. Mistrík, 1993: 410). Tako bi kazalo razmisliti, ali za enoto slovenskega besedotvornega slovarja uporabiti poimenovanje *besedotvorno gnezdo* ali *besedotvorna družina*. S prvim izrazom neposredno določimo, da gre za povezavo besed na sinhroni tvorbeni ravni, kar pri izrazu *besedna družina* ni tako enoumno, saj je ta lahko zasnovana tudi na diahronih, etimoloških merilih, kot kaže npr. naslov monografije *Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih* (A. Šivic Dular, 1999). Da pa je mogoče izraz *besedna družina* uporabiti tudi v primerih, ko gre za druženje tvorjenk, prepoznavnih na sinhronih pretvorbenih povezavah med motivirajočo in motivirano besedo, kaže izraz *die Wortfamilie*, uporabljen v naslovu besednodružinskega slovarja sodobnega nemškega jezika (G. Augst, 1998), zato je morda smiselno ostati pri tem terminu, ustaljenem tudi v slovenskem jezikoslovlju.

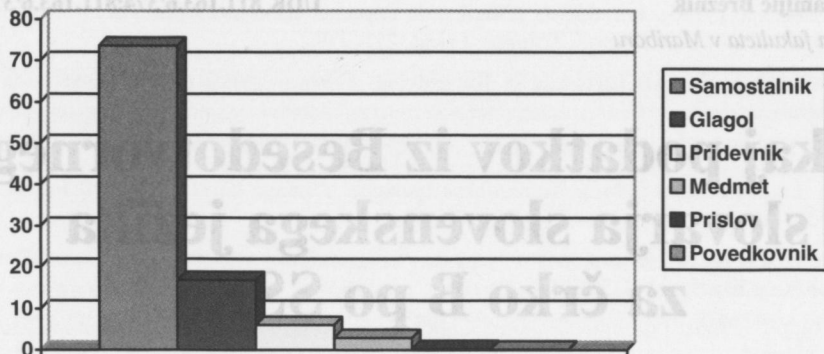
2 Število iztočnic in njihova besednovrstnost

Trenutno je obdelanih 594 iztočnic. Podatek še ni dokončen, vendar z gotovostjo lahko trdim, da se bo njihovo število gibalo v bližini 600 enot, pri tem pa je treba poudariti, da kot iztočnice nastopajo samo besede iz SSKJ z vsaj eno tvorjenko. Prvo besedno družino tako predstavlja medmet *ba*, zadnjo glagol *bzikati*.

Zanimivo je pogledati odstotno zastopanost posameznih besednih vrst v iztočnicah, ki pa podatkovno ni presenetljiva, saj je bilo mogoče pričakovati, da bo največ samostalnikov (73,6 %), sledijo glagoli (17 %), pridevniki (6,1 %), medmeti (2,9 %), prislovi (0,3 %) in povedkovniki (0,2 %).¹ Podatki prav gotovo ne odražajo stanja, kot bi ga dobili z obdelavo vsega besedja SSKJ od A do Ž, ker je tukaj omejitveni kriterij črka B. Verjetno pa bo držal vsaj podatek, da je med iztočnicami največ samostalnikov in glagolov (Augst, 2000: 5).

¹ Tukaj gre samo za povedkovnik bot. Pri določanju te besedne vrste upoštevam oznake v SP 2001.

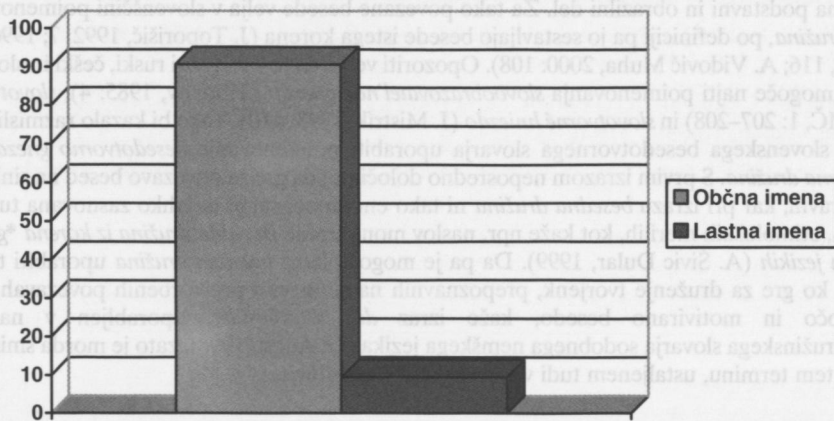
Diagram 1: Odstotni prikaz iztočnic po besednih vrstah.

3 Število obdelanih besed in obseg besednih družin

Po besednih družinah je razvrščenih približno 7720 besed. Pri tem je 90,6 % občnih in 9,4 % lastnih imen.

Diagram 2: Odstotni prikaz zastopanosti občno- in lastnoimenskih iztočnic.

Podatek, da v povprečju vsaka besedna družina vsebuje trinajst tvorjenk, je malo poveden, saj je v veliki meri opazna ekstremnost navzgor ali navzdol. Tako je besednih družin z eno tvorjenko 18,4 %, z dvema 10,9 %, s tremi 3,9 %, s štirimi ali več tvorjenkami pa kar 66,2 %.

Na videz se zdi, da je kar veliko majhnih besednih družin, toda njihove tvorjenke v celotnem obsegu predstavljajo le 4-odstotni delež, kar 96 % tvorjenk pripada večjim besednim družinam.

Samo v ponazorilo še o ekstremu druge vrste, kot so iztočnice *bog*, ki ima 372 tvorjenk ali 4,8 % vseh obdelanih besed, *biti*, ki ima približno 250 tvorjenk ali 3,2 % vseh obdelanih besed, *beseda* 240 tvorjenk ali 3,1 % in *bel* 117 tvorjenk ali 1,5 % vsega obdelanega besedja črke B.

Trenutno še nisem preverila podatka o razmerju med deležem tvorjenk, zajetih iz SSKJ, in deležem tvorjenk iz dodatnega gradivskega vira, ki ga predstavlja Besedišče slovenskega jezika (dalje BSJ). Na ta način bi lahko za črko B natančno določila število osamelih besed, tj. takih, ki ob sebi v SSKJ nimajo niti ene tvorjenke.

Diagram 3: Odstotni prikaz iztočnic po številu tvorjenk.

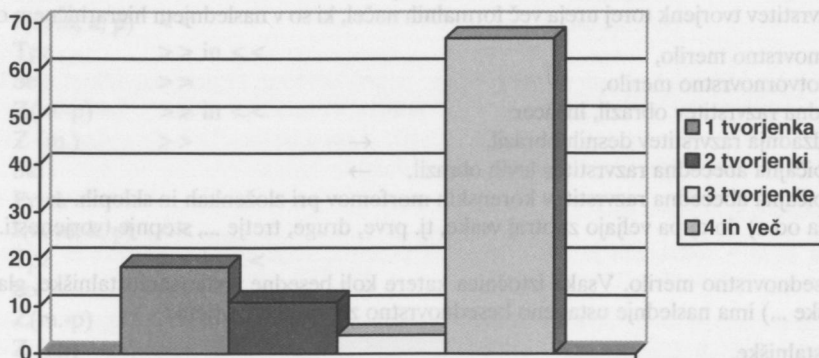

Diagram 4: Odstotni prikaz tvorjenk, ki pripadajo eno-, dvo- ali tričlenski besedni družini, v razmerju do tvorjenk, ki pripadajo štiri- ali veččlenski besedni družini.

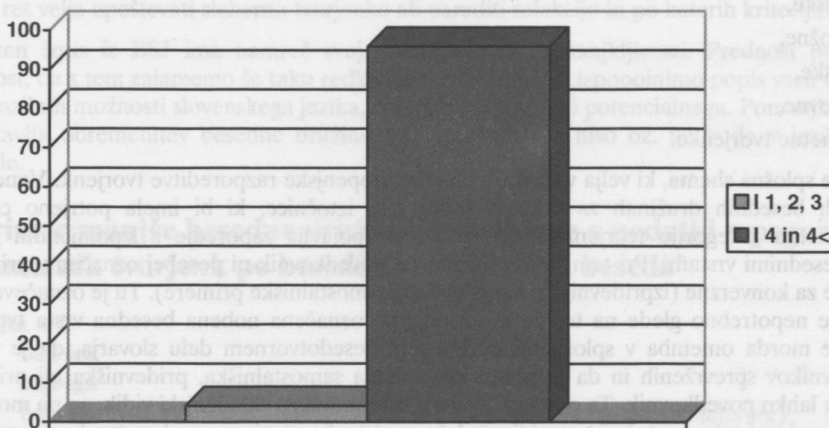
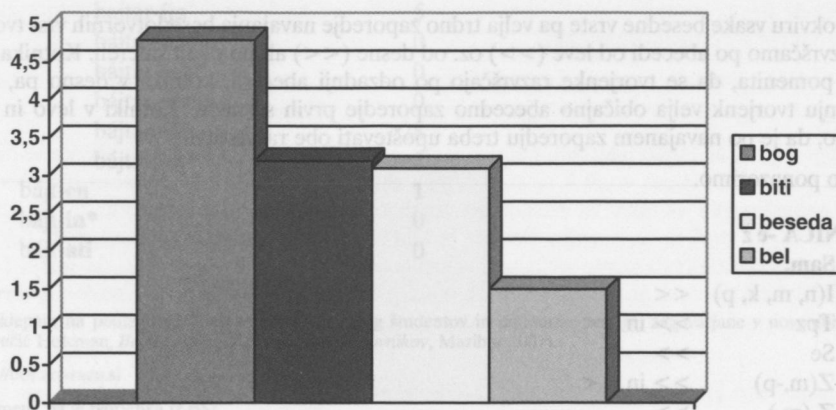

Diagram 5: Odstotni prikaz tvorjenk štirih večjih besednih družin glede na vse tvorjenke iztočnic na B.

4 Struktura besedne družine

4.1 Razvrstitev tvorjenk torej ureja več formalnih načel, ki so v naslednjem hierarhičnem odnosu:

- a) besednovrstno merilo,
 - b) besedotvornovrstno merilo,
 - c) abecedna razvrstitev obrazil, in sicer:
 - odzadnja razvrstitev desnih obrazil, ←
 - običajna abecedna razvrstitev levih obrazil, →
 - običajna abecedna razvrstitev korenskih morfemov pri zloženkah in sklopih.
- Merila od a) do c) pa veljajo znotraj vsake, tj. prve, druge, tretje ..., stopnje tvorjenosti.

4.1.1 Besednovrstno merilo. Vsaka iztočnica katere koli besedne vrste (samostalniške, glagolske, pridevniške ...) ima naslednje ustaljeno besednovrstno zaporedje tvorjenk:

- samostalniške,
- pridevniške,
- prislovne,
- povedkovniške,
- glagolske,
- predložne,
- vezniške,
- členkovne,
- medmetne tvorjenke.

Takšna je splošna shema, ki velja v okviru vsake istostopenjske razporeditve tvorjenk. Vendar pri obdelanih besednih družinah za črko B še ni bilo iztočnice, ki bi imela potrjeno celotno besednovrstno kategorijo tvorjenk. Najpogosteje se pojavlja zaporedje z izpolnjenimi prvimi petimi besednimi vrstami. Pri tem velja omeniti, da povedkovnik ni posebej označen v primerih, kadar gre za konverzne (izpridevniške, izprislovne, izsamostalniške primere). Tu je označevanje te kategorije nepotrebno glede na to, da ni eksplicitno označena nobena besedna vrsta tvorjenk. Dovolj je morda omemba v splošnem teoretičnem besedotvornem delu slovarja, da je večina povedkovnikov sprevrženih in da je potencialno vsaka samostalniška, pridevniška ali prislovna tvorjenka lahko povedkovnik. Ta podatek je zlasti relevanten za skladenjski vidik, ne pa morda za besedotvorni, saj tako nastajanje povedkovnikov predstavlja manj pomemben tvorbeni postopek, t. i. konverzijsko izpeljavo, pri kateri ne gre za v besedotvorju temeljno morfološko spremembo, marveč le za spremembo oblikoslovne kategorije.

4.1.2 V okviru vsake besedne vrste pa velja trdno zaporedje navajanja besedotvornih vrst tvorjenk, ki jih razvrščamo po abecedi od leve (>>) oz. od desne (<<) ali po obeh smereh. Kotnika v levo namreč pomenita, da se tvorjenke razvrščajo po odzadnji abecedi, kotnika v desno pa, da pri razvrščanju tvorjenk velja običajno abecedno zaporedje prvih sestavin. Kotniki v levo in desno pomenijo, da je po navajanem zaporedju treba upoštevati obe razvrstitvi.

To lahko ponazorimo.

IZTOČNICA -e ž

1. stopnja **Sam.**

I(n, m, k, p)	<<
Tpz	>> in <<
Se	>>
Z(m.-p)	>> in <<
Z(m.)	>>

Skl	
Prid.	
I(n, m, k, p)	<<
Tpz	>> in <<
Se	>>
Z(m.-p)	>> in <<
Z (m.)	>>
Skl	
Prisl.	
I(n, m, k, p)	<<
Tpz	>> in <<
Se	>>
Z(m.-p)	>> in <<
Z (m.)	>>
Skl	
itn.	

Formalna ureditev besedne družine je uporabna in dovolj pregledna.² Zastavlja pa se vprašanje, ali v BSJ res velja upoštevati sleherno tvorjenko ali narediti selekcijo in po katerih kriterijih.

Dodaten izpis iz BSJ ima namreč svoje prednosti in pomanjkljivosti. Prednost predstavlja možnost, da s tem zajamemo še tako redke tvorjenke in s tem izpopolnimo popis vseh tvorbenih in obrazilnih možnosti slovenskega jezika, četudi zgolj na ravni potencialnega. Pomanjkljivost pa predstavlja obremenitev besedne družine s tvorjenkami, ki niso oz. ne bodo v jeziku nikoli zaživele.

5 Primer manjše besedne družine, dopolnjene s podatki o pogostnosti posameznih tvorjenk po besedilni zbirki Nova beseda³

16. bájta -e ž	192
bájt-ica	6
bájt-iga	0
bajt-úra* ⁴	0 (potrjena pa je tvorjenka <i>bajturina</i>)
bajt-išče*	0
bájt-ar	31
bájtjar-ica	3
bajtar-ija	5
bájtjar-ka	0
bájtjar-ček*	0
bájtjar-stvo	0
bájtjar-ski	28
bájtjarj-ev*	2
bájt-en	1
bájt-in*	0
bájt-ati	0

² To sklepam na podlagi izdelanih seminarških nalog študentov in diplomske naloge, zagovarjane v novembru 2001 (I. Kavrečič Holcman, *Besedne družine prvotnih povedkovnikov*, Maribor 2001).

³ <http://bos.zrc-sazu.si>

⁴ * pomeni, da je tvorjenka iz BSJ.

bájt-anje*	0
pod-bájtati*	0
podbájt-anje*	0

V celotnem besedilnem korpusu se oblika *-bajt-* pojavi 266-krat, in sicer največkrat vse sklonske oblike iztočnice (192), po pogostnosti sledi pomen opravkarja (*bajtar*), nato povezanost s samostalniško podstavo, izraženo s *-ski* (*bajtarski*), pomen lastnosti ali popredmetene lastnosti (*bajtarija*), manjšalnica (*bajtica*) in feminativ (*bajtarica*).

Katere podatke je mogoče izluščiti?

1. Beseda *bajta* v sodobnem jeziku ni posebej pogosta, verjetno je najpogosteje rabljena kot pogovorna vzporednica k *hiši*.
2. S tem je utemeljen obseg besedne družine, ki velja za manjšo, saj ima skupno 18 tvorjenk, od tega le 10 potrjenih tudi po SSKJ.
3. Podatki besedilnega korpusa potrjujejo le osem tvorjenk. Zato bi morda v tem primeru zadoščal naslednji obseg besedne družine, primeren morda za šolsko izvedbo slovarja:

16. bájta -e ž

bájt-ica	6
bajt-úra* NB: bajtúrina	1
bájt-ar	31
bájt-ar-ica	3
bajtar-íja	5
bájt-ar-ski	28
bájt-arj-ev*	2
bájt-en	1

4. Tvorjenka *bajtarica* je pogostejša od *bajtarke*.⁵

6 Uporabnost slovarja

Slovar besednih družin je v prvi vrsti uporaben za jezikoslovno stroko, ki na ta način lahko dobi a) natančen pregled nad deležem netvorjenk in tvorjenk; b) povprečen obseg besednih družin s podatki o tovrstnih ekstremih navzgor ali navzdol; c) popis vseh možnih besedotvornih obrazil in njihovo pogostnost. Tak slovar je mogoče dopolniti tudi s pomeni tvorjenk in njihovo besedilno rabo, s čimer se po uporabnosti približa enojezičnemu nacionalnemu slovarju, le da je abecedni ustroj zamenjan z besednodružinskim.

Iz njega bi lahko izhajala izdelava šolskega besedotvornega slovarja, ki bi selektivno ožal besedne družine glede na pogostnost tvorjenk, preverjenih po besedilnem korpusu.

Na podlagi tega bi se lahko ugotovili najpogostejši ustroji besednih družin za posamezne besedne vrste. Ta podatek bi lahko vodil k sestavi takega slovarja za tujce, v katerem bi ti lahko dobili pregled najtipičnejših vzorcev za nastajanje novih tvorjenk, s pomočjo katerih bi po analogiji pridobivali in razumeli novo besedje. Pri tem bi bila razmisleka vredena možnost, da bi tak slovar izdelali po načelu tipičnih pomenskih polj. Obstaja namreč velika verjetnost, da imajo besede, pripadajoče pomenskemu polju, ki ga določa skupna nadpomenka, tudi precej podobno strukturo besednih družin. S tem bi učečim se slovenskega jezika ponudili več podatkov hkrati, in sicer

⁵ Novi pravopis sploh prinaša le obliko *bajtarica* in dodatno še svojilni pridevnik *bajtarčin*. *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, 347.

možnost vzporejanja pojmovne, besednodružinske in pomenske členjenosti svojega maternega in slovenskega jezika (I. Stramljč Breznik 2001b).

Literatura

- G. Augst (1998). Wortfamilienwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen.
- G. Augst (2000). Die Mächtigkeit der Wortfamilien — Quantitative Auswertungen zum 'Wortfamilienwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache'. Praxis- und Integrationsfelder der Wortbildungsforschung. Heidelberg, 1–18.
- J. Mistrík (1993). Encyklopédia jazykovedy. Bratislava, 410.
- Mluvenice češtiny 1 (1986). Praga, 207–208.
- I. Stramljč Breznik (1998). Elementi besedotvornega slovarja v strukturi samostalniških gesel Murkovega slovensko-nemškega slovarja. Murkov zbornik. Maribor (Zora 9), 249–258.
- — (1999a). Raziskovalne perspektive slovenskega besedotvorja. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10: Slovensko jezikoslovje danes in jutri — Slovenski slavistični kongres, Celje, 112–118.
- — (1999b). Prispevki iz slovenskega besedoslovja, Maribor.
- — (2000). Besedna družina besede. Jezikoslovni zapiski 6, 45–55.
- — (2001a). Prikaz besedne družine v besedotvornem slovarju. Studia Slavica Savariensia 1–2, 18–30.
- — (2001b). Kateri podatki iz besedotvornega slovarja so uporabni v dvo- ali večjezični leksikografiji? (Referat je bil predstavljen na 3. mednarodnem leksikološko-leksikografskem znanstvenom skupu, Zagreb 16. 11. 2001, v tisku).
- A. Šivic Dular (1999). Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih. Ljubljana.
- A. N. Tihonov (1985). Slovoobrazovatenj slovar ruskogo jazyka. Moskva.
- J. Toporišič (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana.
- — (1996). Slovenski jezik in sporočanje 2. Maribor, 89.
- — (2000). Slovenska slovnica. Maribor, 108; 116.
- A. Vidovič Muha (2000). Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja. Ljubljana, 108.

Vir

Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: Elektronska izdaja na plošči CD-ROM. Ljubljana 1998.

Irena Stramljč Breznik

UDK 811.163.6'374:811.163.6'373.611

SUMMARY

**SOME DATA FROM THE SLOVENE LANGUAGE WORD-FORMATION
DICTIONARY FOR LETTER B IN THE DICTIONARY OF THE STANDARD
SLOVENE LITERARY LANGUAGE**

A dictionary of word families is primarily useful for the linguistic science, providing: (a) an exact picture of the ratio of non-derived and derived words; (b) information on the average size of word families, including the extreme upper and lower ends of the scale; (c) a list of all possible word-formation suffixes and their frequencies. Such a dictionary may be expanded by adding meanings of derived and compound words and their use in discourse, thus making it very similar in terms of its usefulness to the monolingual national dictionary, except that the alphabetical system of organisation is replaced by the word-family one. It could also serve as a source for the production of a students' word-formation dictionary, which would selectively reduce the word families depending on the frequency of derived and compound words as verified in a text corpus.

Corpus analysis could also be used to determine the most common structure of word families by individual parts of speech. This data could then be used to produce a dictionary for non-native users which would provide an insight into the most typical patterns of formation of new words and help the users to acquire and understand new words on the basis of analogy. An alternative might be to organise such a dictionary on the principle of semantic fields, as it is highly probable that words belonging to a semantic field determined by a common hypernym also have a very similar structure of their word families. Such a dictionary would provide learners of Slovene with several kinds of data at the same time, a possibility to compare the conceptual, word-family and semantic structure of their mother tongue and Slovene.

Gašper Ilc

UDK 81'42:796.097

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Televizijski športni komentar – diskurzivna analiza

Komentar je novinarska vrsta, ki sodi v interpretativno novinarsko zvrst. Za to vrsto velja, da svoje predmete ocenjuje, vrednoti, pojasnjuje, analizira in razlaga (Košir, 1988: 83). Komentar nastaja skupaj z dogajanjem, torej mora biti časovno hiter, da se veže na dogodek, in mora poleg opisa vsebovati še razlago in vrednotenje dogodka (Leksikon novinarstva, 1979: 344). Komentator je za gledalca očividec dogodka, ki vidi vse, kar se dogaja na mestu dogodka, in ki o dogodku in vseh drugih akterjih tudi veliko ve. Komentator s svojim znanjem, izobrazbo, obširnim poznavanjem konkretne snovi pomaga gledalcu razumeti bistvo dogodka. Bistvena naloga TV komentatorja je torej, da zagotovi komentar, njegova sekundarna naloga pa je, da poroča o stvareh, ki jih kamera ne prikaže (Gajšek, 1999: 27). Če novinarska stroka pravi, da gledalcu na televiziji ni treba opisovati dogajanja, temveč mu je treba zagotoviti komentar za dogodke, ki se pred njim razvijajo (Gajšek, 1999: 18), potem bi z jezikoslovnega stališča lahko trdili, da mora besedilni del komentarja kazati sovisnost s televizijsko sliko.

Namen tega članka je tako proučiti jezikovne prvine televizijskega komentarja s poudarkom na diskurzivni analizi. Predvidevam, da mora televizijski komentar kazati iste lastnosti kot druge oblike diskurza. Izhajam s stališča, da je televizijski komentar primer enosmerne komunikacije med komentatorjem in gledalcem (sprejemnikom),¹ saj slednji ne more aktivno sodelovati v pogovoru. Komentator mora tako vnaprej predvideti morebitna gledalčeva vprašanja in odzive na že izrečeno. Menim, in to bom poskušal dokazati, da je ravno sovisnost med komentarjem in dogodkom tista, ki ustvari in vzdržuje vez med komentarjem in sprejemnikom.

Da bi potrdil svojo domnevo, bom poskušal analizirati dva različna športna komentarja z istim dogodkom: finalni nastop francoskega plesnega para Marina Anissina in Gwendal Peizerat na Evropskem prvenstvu v umetnostnem drsanju 2000 na Dunaju. Prvi komentar je prenos dogodka na kanalu British Eurosports, komentatorja sta Chris Howarth in Simon Reed; drugi je prenos na TV Slovenija, komentatorja je Jolanda Bertole.² Posnetka trajata vsak 07'23" minut. Dogodki si sledijo v naslednjem nizu: a) prihod obeh drsalcev na led (23"); b) plesni program (3'53"); c) končni poklon in aplavz občinstva (1'); č) počasni posnetki nastopa (1'24") in d) ocene nastopa — ko so te objavljene po zvočniku in izpisane na ekranu, kamera prikazuje tekmovalca, ki sedita v posebnem prostoru, imenovanem *kiss and cry*, obkrožena s trenerji (1'43").

1 Strukturne značilnosti diskurza

Sinclair in Coulthard (1992) sta na podlagi analize učne ure poskušala zasnovati opisni model diskurza. Vzpostavila sta pet med seboj hierarhično odvisnih stopenj: **učno uro** (*lesson*), **izvršitev**

¹ V strokovni literaturi (Gajšek, 1999) se uporablja tudi termin recipient.

² Oba komentarja sta v pisni obliki v prilogi 1.

(*transaction*), **izmenjavo** (*exchange*), **potezo** (*move*) in **dejanje** (*act*). Vsako stopnjo lahko opišemo kot sestavljeno iz ene ali več enot nižje stopnje.

Zaradi specifičnosti televizijskega komentarja (gre za enosmerno komunikacijo) lahko v primeru komentarja analiziramo le najnižjo stopnjo, tj. dejanje, saj za višjo stopnjo (potezo) potrebujemo dve glede na govorca različni dejanji, in sicer prvo kot izraz sprožitelja pogovora (komentatorja) in drugo kot jezikovni odziv ogovorjenega (sprejemnika) na izhodiščno dejanje govorca. Slednje v komentarju zaradi fizičnih omejitev ni mogoče.

Dejanja so najpogosteje sestavljena iz glavnega (in njemu podrednega) stavka, vendar jih lahko sestavljajo tudi manjše slovnicične enote, npr. posamezne besede ali besedne zveze (Sinclair in Coulthard, 1992). Primeri v (1),³ vzeti iz komentarja 2, prikazujejo razmerje med slovnicičnimi in diskurzivnimi enotami.

(1)

	<i>Slovnica</i>	<i>Diskurz</i>
»zdaj pa«	→ besedi	dejanje
»Marina Anissina in Gwendal Peizerat«	→ besedni zvezi	dejanje
»v originalnem plesu sta sicer resda komajda zmagala tudi v obveznih plesih nista toliko odstopala«	→ stavek 1 + stavek 2	dejanje

Na podlagi različnih diskurzivnih vlog Coulthard (1992) razlikuje enaindvajset različnih dejanj. Izpostavi štiri dejanja, ki so najpogostejša:

a) spodbuda (e) (*elicitation*) — namen tega dejanja je pridobiti jezikovni odziv oz. odgovor. Najpogostejšo vlogo spodbude imajo vprašanja;

b) navodilo (d) (*directive*) — s tem dejanjem govorec pričakuje nejezikovni odziv; navodila so največkrat izražena z velelnimi stavki;

c) informacija (i) (*informative*) — vloga tega dejanja je posredovati ideje, dejstva, mnenja in podatke. Povedni stavki imajo večinoma funkcijo informacije;

č) razlaga (com) (*comment*) — namen razlage je ponazoriti, razložiti oz. utemeljiti govorečvo stališče.

Članek v nadaljevanju obravnava **razlago** kot tisto dejanje, kjer komentator uporablja televizijski prikaz (vidni dražljaj) za govorno izhodišče, in **informacijo** kot dejanje, ki ne kaže neposredne povezave med govornim delom in televizijskim prikazom (brez dražljaja). Razloček med obema si lahko ogledamo na primerih, vzetih iz komentarja 1:

(2)

<i>vidni dražljaj</i>		<i>dejanje</i>
občinstvo ploska	→	»listen to that« (com)
∅	→	»their music Carmina Burana« (i)

³ Zapis komentarjev ne vsebuje stavčnih ločil, ker bi ta lahko vplivala na nadaljnjo analizo komentarjev (glej razdelek 3 in prilogo 1).

Informacija in razlaga sta najpogostejši dejanja v obeh komentarjih.⁴ Kljub temu je med obema komentarjema moč opaziti razliko. Medtem ko v komentarju 1 prevladuje razlaga, je v komentarju 2 pogostejša informacija.⁵

Pogosta uporaba razlage tvori močno vez med komentatorjem, sprejemnikom in televizijskim prikazom. V nasprotnem primeru, če komentator ne vzpostavi omenjenega razmerja in uporablja kot diskurzno dejanje v pretežni meri samo informacijo, nastane med govorcem in gledalcem vrzel, ki se (lahko) zrcali v gledalčevem nezadovoljstvu. Zgleden primer takšne vrzeli kaže komentar 2, kjer komentator zasipa poslušalce s podatki, pri razlaganju televizijske slike pa je neuspešen. Do podobnih ugotovitev prihaja tudi M. Košir, ki pravi, da *to, kar se je [...] izkazalo kot nenavadno, nedoumljivo, mora komentar pojasniti tako, da ne bo več nenavadno in nedoumljivo* (Košir, 1988: 83–84). Komentator mora *aktualni dogodek umestiti v verigo dogajanj, v kateri je pojasnila potrebni dogodek le člen. Ta člen je odvisen od prejšnjih, ki jih je treba pojasniti, od tega člena pa so odvisni naslednji, ki se imajo (možnost) zgoditi, če se bo pokazala taka konstrukcija dogodkove verige, kot jo kaže komentatorjevo pojasnjevanje* (Košir, 1988: 83–84).

2 Tematski elementi športnega komentarja

Perovič in Šipek (1998: 37) ugotavljata, da je poročanje s sliko sestavljeno iz petih delov:

- a) **uvoda** (orientacija v prostoru in identifikacija glavnih akterjev),
- b) **začetka** (zaplet zgodbe ali dogajanja),
- c) **zapleta** (predstavlja vrh zgodbe ali dogodka),
- č) **izteka** (konec zgodbe ali dogajanja),
- d) **konca** (s tem delom pokažemo, kaj se je zgodilo s tistim, kar je za zgodbo/dogajanje pomembnejše).

Te elemente lahko prepoznamo v komentarjih, ki jih analiziramo. V uvodnem delu komentator predstavi tekmovalca (identiteto — narodnost, starost, potek kariere, največje uspehe, pričakovanja ...); v osrednjem opiše program, izpostavi ključne elemente in poskuša ovrednotiti nastop ter v zadnjem, sklepnem delu, postavi dogodek v širšo perspektivo (posledice za prihodnost ...). Seznan tem in podtem, ki jih obravnavata oba komentarja, je predstavljen v (3). Komentar 1 obravnava teme od 1–11; komentar 2 vseh štirinajst tem, razen teme 4.

(3)

1. identiteta tekmovalcev,
2. predtekmovalne uvrstitve,
3. lastnosti nastopa/programa,
4. kakovost programa,
5. odziv občinstva,
6. komentatorjevo vrednotenje,
7. zgodovinski pregled francoskih plesnih parov,

⁴ Druga dejanja, ki se občasno pojavljajo v komentarjih, so

- a) **začetek (s)** (*starter*) — predstavlja novo izhodišče, vzbudi pozornost in osredotoči poslušalca na določeno temo;
- b) **imenovanje (n)** (*nomination*) — dejanje, ki vzpostavi identiteto (npr. ime in priimek določene osebe);
- c) **vrednotenje (e)** (*evaluate*) — dejanje ovrednotenja;
- č) **odobritev (acc)** (*accept*) — dejanje, ki izraža ogovorjenčev razumevanje in odobravanje govorničevega dejanja;
- d) **metatrditev (ms)** (*metastatement*) — se nanaša na prihodnji čas, ko se bo dogodilo tisto, o čem govorec govori;
- e) **vrnitev (l)** (*loop*) — dejanje, ki pripelje diskurz nazaj na izhodiščno točko;
- f) **sklep (con)** (*conclusion*) — je anaforične narave; njegova vloga je povzeti predhodnji del diskurza.

Definicije so povzete po Sinclair & Lewis (1992).

⁵ Za podrobnosti glej prilogo 1, kjer so vsa dejanja označena.

8. tekmovalna kariera,
9. ocene in uvrstitev,
10. tekmovalčeva občutja,
11. čestitke ob uspešnem nastopu,
12. tekmovalna konkurenca,
13. organizacijske težave plesnih parov na ledu kot tekmovalne discipline,
14. zasebno življenje obeh tekmovalcev.

Kljub tematski podobnosti imata komentarka pri obravnavanju tem različno časovno razporeditev. V razdelkih, ki sledijo, bomo poskušali izpostaviti tiste razlike med obema komentarjem, ki so ključnega pomena za gledalčevo sprejemanje komentarja. Posebej se bom osredotočil na izbiro posamezne teme glede na kader oz. sekvenco.⁶ S tem namenom sem oblikoval tabelo v prilogi 1. Stolpec 1 predstavlja splošen opis dogodka, v stolpcu 2 so tisti posamezni kadri, ki služijo komentatorju kot izhodišče (dražljaj) za izrek.

2.1 Komentar 1

Komentar 1 kaže močno povezanost, sovisnost med govorjenim delom in televizijskim prikazom.⁷

<i>Dražljaj</i>	→	<i>Odziv</i>
občinstvo ploska	→	»listen to that«
gledalec z znakom 6.0	→	»and you wouldn't put it beyond the six this one«
drsalca v plesni pirueti	→	»CH: ⁸ and it was daring wasn't it«
zapleten plesni položaj	→	»CH: so many times where it could have gone awfully wrong«
ocene za tehnično vrednost	→	»no six which in many ways is a shame I think«

Sedem izmed enajstih tem, ki jih obravnava komentar 1, je izraz komentatorjevega neposrednega odziva na dražljaj. Pri temi 7⁹ bi lahko trdili, da se je komentator tudi odzval na vidni dražljaj (ki gledalcu sicer ni viden), saj v zaključnih besedah pove, da je Isabelle Duchesnay, o kateri je predtem govoril, v komentatorjevi neposredni bližini: »... in fact Isabelle just a few yards away from us on our right commentating for French television«. Temi 2 in 8, ki nista rezultat odziva na vidni dražljaj, sta v zgradbo komentarja vpleteni v obliki kratkih, slovnično izpustnih struktur:

- tema 2: »leaders going into the free«;
- tema 8: »well they've waited their time they are not newcomers they've been around since 94 together couple of times in six in 96 in 94 they were fourth then third in 98 second last year«.

Komentator namenoma uporablja kratke povedi, saj želi z opisi slediti televizijski podlagi in noče prekiniti toka televizijskega dogajanja. Takšna tehnika komentatorstva, to je pogost odziv na televizijski prikaz v obliki kratkih in informativnih povedi, omogoča visoko stopnjo koherenčnosti

⁶ Kader je osnovna enota, s katero kamera pripoveduje, in traja od trenutka, ko je kamera prižgana in snema, do trenutka, ko je snemanje prekinjeno (Perovič in Šipek, 1998: 25).

Sekvenca je sosledje več kadrov, katerih skupna točka je en prostor ali časovno zaokrožena enota (Perovič in Šipek, 1998: 34).

⁷ Zaradi omejitev strani navajam le nekaj primerov, celoten pregled je v prilogi, kjer so izreki, ki izražajo sovisnost, označeni z oddebeljenim tiskom.

⁸ Komentatorja — CH = Chis Howarth, SR = Simon Reed.

⁹ Pri številčenju tem uporabljam vrstni red iz (3).

med televizijsko podlago in komentarjem. Komentar te vrste doseže, da se slika in besedilo ujemata in dopolnjujeta. To povzroči, da sprejemnik dojema oba dela športnega prenosa kot celoto in ne kot dve med seboj ločeni dogajanji.

2.2 Komentar 2

Komentar 2 kaže drugačno tehniko poročanja. Komentator se ne odziva na večino vidnih dražljajev oz. kadar do odziva pride, je ta v sorazmerno velikem časovnem zamiku. Komentator uvaja samo tri teme kot odziv na dražljaj. Dvomim, da bi lahko trdili, da je dražljaj sprožil pojav teme 5, kajti komentator se ni odzval na dva predhodnja primera, ko se je kamera osredotočila na burne reakcije občinstva. Kasneje, ko televizijski prikaz kaže počasne posnetke nekaterih ključnih elementov nastopa, komentator šele omeni temo 5: »kot smo videli po tem nastopu, ko je pravzaprav publika stoje nagradila tale par za vse to, kar sta nam pokazala nocoj«.

Komentar 2 v celoti kaže neustrezno časovno in tematsko razporeditev, je sicer semantično koherenten, ni pa tudi sovisen s televizijskim prikazom. Namesto da bi komentator sledil dogodkom na televiziji, sledi svoji misli in tako povzroči t. i. tematski tok.¹⁰ Zgleden primer tega pojava lahko opazimo v naslednjem izseku iz komentarja (televizijska slika v času celotnega izseka (4) prikazuje najpomembnejše dele nastopa v počasnem posnetku):

(4)

<tema A>: »tudi tokrat smo videli tist' njun poseben dvig ko Marina dvigne Gwendala. Res je močna in« **<tema B>**: »aplavz kot smo videli po tem nastopu ko je pravzaprav publika stoje nagradila tale par za vse to, kar sta nam pokazala nocoj« **<tema C>**: »leta dvainšestdeset so Francozi osvojili edino zlato kolajno torej pred trinosemdesetimi leti tako dolgo so morali Francozi čakati da so prišli do takšnega položaja da lahko znova računajo na najvišje odličje« **<tema Č>**: »iz leta v leto sta Anissina in Peizera prikazala kaj novega« **<tema C>**: »spomnite se para brata sta brat in sestra sta bila Paul and Isabelle Duchesnay nikoli nista bila evropska prvaka«

Takšna vrsta poročanja je neustrezna z dveh vidikov. Prvič, kot ugotavlja Barnett (1990: 158–159), je največja napaka televizijskega komentatorja /.../, da govori, ko to ni potrebno. Analiziranje in biografske informacije lahko posredujemo neekspertom, toda, kar je najpomembnejše — ne govori, če s svojim komentarjem ne dopolnjuješ slike. Drugič, z jezikoslovnega vidika, Grice (1975) pri analizi diskurza izpostavlja štiri ključne principe (maksime),¹¹ na katerih temeljijo izmenjave med govorcem in ogovorjenim. Izsek (4) je zgleden primer kršitve maksime o kakovosti, saj komentator za izrek nima zadostnih dokazov iz televizijskega prikaza. Podobne kršitve (tj. govor brez slikovne podpore) lahko vidimo tudi v primeru, ko komentator sorazmerno dolgo pripoveduje o Cinquanti, ne da bi prej povedal, kdo to sploh je. Da gledalec lahko vzpostavi vez med umetnostnim drsanjem in Cinquanto,¹² mora biti dobro seznanjen z dogajanjem v tej športni disciplini (komentator torej zahteva mero strokovnosti pri gledalcu). V komentarju lahko opazimo tudi nekatere druge kršitve

¹⁰ Termin tematski tok (*topic flow*) označuje vrsto sporočanja, kjer se govorec prepusti toku zavesti in preskakuje s teme na temo (Coulthard, 1992).

¹¹ Te štiri maksime so:

1. relevantnost	a) bodi relevanten,
2. kakovost	a) ne reci tistega, za kar meniš, da ni resnično,
b) ne reci tistega, za kar nimaš zadostnih dokazov,
3. kvantiteta	a) bodi toliko obveščevalen, kot je potrebno,
b) ne bodi bolj obveščevalen, kot je potrebno,
4. način	a) ne bodi nejasen, nerazumljiv in skrivnosten,
b) ne bodi dvoumen,
c) bodi kratek,
č) govori urejeno.

(Saeed, 1997: 193).

¹² G. Ottavio Cinquanta je predsednik Mednarodne drsalne zveze (ISU) in je leta 1999 temeljito reformiral disciplino plesnih parov.

Griceovih maksim. Pri obravnavanju teme 3, ko komentator opisuje poseben dvig, kjer drsalka dvigne drsalca, poročevalec ne daje nobenega tehničnega opisa, raje govori o fizičnih lastnostih obeh drsalcev (krši maksimo 1): »tist' njun poseben dvig ko Marina dvigne Gwendala res je močna [...] ni tako lahko dvigniti Gwendala kjub temu da ima samo triinšestdeset kilogramov kar za moškega vseeno ni prav veliko«. Za komentatorjev profesionalni ugled ni najbolje, da opisuje drsalkino "nadnaravno" dvigovalno moč, ko je iz televizijskega prikaza jasno razvidno, da gre pri dvigu pravzaprav za velike sposobnosti uravnavanja in držanja ravnotežja s strani drsalca. Tudi osebne opazke, kot je »triinšestdeset kilogramov kar za moškega [...] ni prav veliko«, so primernejše za poročanje z modne revije, ne pa pri športnem prenosu.

Govorec si ne prizadeva, da bi bil kratek (maksima 4). Za določene teme komentator porabi preveč časa in mu ga zato zmanjka, da bi lahko sledil sliki in poskušal vzpostaviti sovisnost med obema elementoma komentarja. Takšne digresije so vidne v delu, kjer komentator opisuje odnos med tekmovalcema in njunima tekmečema, parom Krilova in Ovsijanikov (ponovno komentator ne omeni ničesar o njuni identiteti), ali v delu, kjer opisuje zgodovino francoskih plesnih parov (Isabelle and Paula Duchesnaya).

Pri komentarju 2 se zastavlja tudi vprašanje o spoštovanju novinarske etike. Druga točka Kodeksa novinarjev Republike Slovenije pravi: *Informacije v sliki in besedi, namenjene objavi, je dolžan novinar skrbno preveriti* (Kodeks novinarjev Republike Slovenije, 1991). Komentator dvakrat napove glasbo Carmen,¹³ čeprav je naslov skladbe Carla Orffa Carmina Burana.

Vsa izpostavljena dejstva ne pripomorejo k jasnosti in dobremu sprejemu komentarja, temveč povzročijo, da ta postane težak za razumevanje in sprejem. Drug slab učinek takšnega komentarja je v tem, da ne ostane v ozadju prenosa, temveč ogroža primarnost televizijskega prikaza. Gledalec se pri takšnem komentarju znajde v precepu. Ker slika in komentar nimata skoraj nobene sovistnosti, se mora sprejemnik odločiti, ali bo sledil komentarju ali televizijski sliki. Če se gledalec odloči za sliko, mora prezreti komentar, ki tako postane odvečen in nadležen.

3 Prozodija (členitev s premori in intonacijo)

K jasnosti govora ne prispeva samo izbira besedišča, temveč tudi, kako in na kakšen način te besede izgovorimo. Kot trdi Toporišič (2000), je členitev s premori za govorjenje zelo pomembna, saj *primerna členitev dela sporočilo pregledno in jasno, neprimerna ga dela zapletenega, lahko tudi nepravilnega* (Toporišič, 2000: 539).

Komentator 1 uporablja premore zelo sistematično. Vsak premor razdeli govor na manjše enote.¹⁴ Vsaka takšna enota vsebuje samo en nov podatek. Premor tako služi kot meja med dvema podatkovnima enotama. Pogosta raba premorov omogoča poslušalcu, da nov podatek zazna in si ga miselno uredi. Razčlemba dela govora iz komentarja 2 (5) nam to zgledno prikazuje:¹⁵

¹³ a) »zdaj pa s svojo Carmen v boju za zlato«, b) »prav zanimivo tudi Rusa sta izbrala za svoj prosti program to glasbo torej Carmen in res škoda«.

¹⁴ V analizi uporabljam znak α za označevanje premora v dikciji in znak \circ za označevanje dodatnega besednega poudarka. Pri premorih je pomembno ločevati premore, ki se pojavljajo v členitvi s premori (tj. namensko, da komentar postane razumljivejši), od tistih, ki so samo komentarčev spodrsrljaj: »zdaj pa 'Marina' α Anissina in 'Gwendal Peizerat' \circ → spodrsrljaj, »petkrat 5.9 α in ali bo zdaj morda« \circ → členitev s premori.

¹⁵ <X>_x označuje takšno enoto.

(5)

S premoroma ločena enota

Podatek

- »<so here they are>₁« → identifikacija s pomočjo slike
 »<competing to become the °first French °winners>₂« → pričakovanja
 »<°listen to °that>₃« → odziv občinstva

Komentar 2, na drugi strani, vsebuje dolge, podatkovno bogate monologe, komentatorjeva dikcija ima redke vmesne premore. V delu komentarja 2 (6), ki predstavlja eno samo enoto (glede na členitev s premori), se pojavljajo štirje različni podatki. Ker komentator ne uporablja premorov na ustreznih mestih, postane komentar za poslušalca nejasen in težko razumljiv.

(6)

S premoroma ločena enota

Podatek

- »<in plesni pari so postali nekaj drugega niso samo drame na ledu pa tisto padanje po ledu kot so °mnogi °radi to dejali in bilo je že zelo vprašljivo kaj bo s plesnimi pari in kot vidite je Cinquanta vse postavil na svoje mesto ocene 5.8 do 5.9 petkrat 5.9>₁« →
 1. spremembe v kategoriji plesnih parov
 2. slabosti kategorije plesnih parov
 3. kritike
 4. ocene

Podobni razločki so opazni v primeru členitve z intonacijo. Močan besedni poudarek povzroči, da je beseda lažje razumljiva, in hkrati določa pomembnost posamezne besede za poslušalca. Bolinger (1989) trdi, da je dodaten besedni poudarek najboljši prozodičen prispevek govorca k poslušalčevemu razumevanju. Če v komentarju 1 izpostavimo besede, ki nosijo dodaten besedni poudarek (7), lahko opazimo, da so ključne za razumevanje komentarja.

(7)

»CH: and you wouldn't^ɹput it beyond the six this one^ɹ»

SR: no you're right^ɹit that was **fan^otastic** it doesn't get a lot better than that

CH: ?? six for either the technical /SR: yeah/ or artistic or both

SR: **°technically**^ɹthere is no doubt it^ɹwas **in^ocredible**^ɹbut they make it look so easy you know they get their speed from **°absolutely °nowhere**^ɹ**fan^otastic** technicians^ɹ And you just **°can^onot** give a programme any more than these two«

Nasprotno komentar 2 vsebuje manj besed z dodatnim poudarkom (8), stavčna intonacija je tako neizrazita in enolična, zato daje vtis komentatorjeve nezainteresiranosti.

(8)

»res je močna in aplavz^ɹkot smo videli^ɹpo tem nastopu^ɹko je pravzaprav publika stoje nagradila^ɹtale par^ɹza vse to kar sta nam pokazala nocoj^ɹleta **°dvainšestdeset** so Francozi osvojili **°edino** zlato kolajno torej pred **°triin**^ɹosemdeseti leti tako dolgo so morali Francozi **°čakati**^ɹda so prišli do takšnega položaja da lahko znova računajo na najvišje odličje^ɹiz leta v leto sta Anissina in Peizerat prikazala kaj novega^ɹ«

4 Sklep

V članku sem poskušal analizirati dva športna komentarja, ki si delita isto televizijsko sliko. Teoretični okvir članka je stališče, da je televizijski komentar ena izmed vrst diskurza, ki ima

določene specifičnosti (gre za enosmerno komunikacijo, torej je sprejemniku onemogočeno odzivanje na komentatorjev govor).

Analitični del članka osvetljuje naslednja štiri dognanja o komentarju kot obliki diskurza.

1. Bolje je, če komentator uporablja kratke in informativne povedi namesto dolgih in informacijsko nasičenih. Povedi morajo biti izrečene jasno, členitev s premori in stavčna intonacija morata biti močno izraženi. V času med dvema premoroma naj se pojavlja le en nov podatek. V nasprotnem primeru, tj. če komentar ne vsebuje omenjenih prvin, postane enoličen in nejasen.
2. Komentar mora slediti dogajanju na televizijski sliki v logičnem zaporedju (dražljaj → reakcija). Z drugimi besedami, komentar mora biti v sovisnosti s televizijskim prikazom. Neustrezno je, če komentator namesto sovisnosti s sliko uporablja tehniko tematskega toka.
3. Ker komentator ne more dobiti povratne informacije od poslušalca, mora biti dodatno pozoren na a) **relevantost**, b) **kakovost**, c) **kvantiteto** in č) **način** govora.
4. Komentator mora prikazati osebno zanimanje za športni dogodek. To najlaže doseže z uporabo različnih prozodičnih (npr. s premori in besednim poudarkom) in leksikalnih prvin.

Priloga 1:¹⁶ Zapis obeh komentarjev

televizijski prikaz	dražljaj	komentar 1	komentar 2
kamera prikazuje drsalcišče in občinstvo	napis "Marina & Gwendal" v obliki francoske zastave	CH: (s) so here they are (i) competing to become the "first French winners" for "thirty-eight years"	JB: (i) vrstni red pravzaprav presenečenje
	publika ploska, drsalca sta napovedana	⊘(com) listen to that (i) "leaders" going into the "free" their music "Carmina" "Burana"	(s) zdaj pa (n) "Marina" "Anissina in Gwendal Peizerat" (i) tista dva ki imata pravzaprav največ možnosti za osvojitve prvega mesta in zlate kolajne "kajti vodila sta od prvega plesa od argentinskega tanga in latinske kombinacije originalnega plesa torej"
	glasba, drsalca pričneta drsati	(n) "Marina" "Anissina" "Gwendal Peizerat"	(n) Marina Anissina in Gwendal Peizerat (i) v originalnem programu sta sicer resda komajda zmagala tudi v obveznih plesih nista toliko odstopala (s) zdaj pa s (i) svojo Carmen v boju za zlato"
par pleše	zapleteni plesni elementi	(com) that is just fan "tastic"	
konec nastopa	konec nastopa, drsalca se objemata	(e) they've "surely got it"	(e) tole bo verjetno zlata kolajna prva "za Francijo (i) po mnogih mnogih letih prva za par Marina Anissina Gwendal Peizerat
poklon drsalcev	drsalca se priklanjata	(i) "year after year they go for the same "mood" there is not a lot of variety in their "performance but "I don't think they've ever done better than that "SR: why change something that works so well" CH: "so "difficult" and yet there wasn't a "moment of "doubt"	(i) po "izredni seriji uspehov leta 95 peto mesto pa potem dvakrat četrto leta 98 tretje mesto leta 99 drugo in že mnogi že lani so mnogi "dejali da bi pravzaprav "onadva morala zmagati" tokrat pa res povsem blizu in morda prav škoda da ni para (n) Krilova Ovsijanikov (i) da bi lahko v neposrednem boju Francoza dokazala ali sta resnično boljša od ruskega para"

¹⁶ Zapis ne vsebuje stavčnih ločil, ker ta predstavljajo premore v govorenem jeziku in bi tako zameglila ponazoritev členitve s premori, ki jo komentatorji uporabljajo.

Legenda: ° — označuje dodaten besedni poudarek; ⊘ — označuje premor v dikciji; (x) — označuje vrsto diskurznega dejanja (glej razdelek 1) in **poudarjen tisk označuje tiste izreke, ki so odraz komentatorjevega odziva na vidni dražljaj.**

RAZPRAVE IN ČLANKI

televizijski prikaz	dražljaj	komentar 1	komentar 2
poklon drsalcev	kamera se prestavi z drsalcev na občinstvo	(com) people °standing ² on their far side °everyone standing on their far side ² SR: °even the Italian supporters ²	prav zanimivo tudi ² Rusa ² sta izbrala za svoj prosti program ² to glasbo torej Carmen in res škoda da ne moremo tega videti no upajmo (ms) da se bo to godilo v Nici in da bo ta neposredna primerjava resnično mogoča ²
	gledalec z napisom 6.0	(com) CH: and you wouldn't °put it beyond the six this one ² SR: no you're right ² it that was fan°tastic it doesn't get a lot better than that ² CH: six for either the technical /SR: yeah/ or artistic or both ²	(com) Marina in Gwendal sta prikazala res izvrsten program izvrsten nastop izreden občutek imata tako za led kot za glasbo ² tudi tokrat smo videli tist' njun poseben dvig ² ko Marina dvigne Gwendala ²
počasni posnetki nastopa		(com) SR: °technically ² there is no doubt it°was in °credible ² but they make it look so easy you know they get their speed from °absolutely °nowhere ²	
	drsalca v plesni pirueti	(com) fan°tastic technicians ² and you just °can°not give a programme any more than these two ²	
	drsalca v plesni lastovki	(com) CH: and it was daring wasn't it ² (acc) SR: oh yeah ² (com) CH: so many times where it could have gone °awfully wrong and yet you never really felt despite the daring that they were going to mess it up ² (acc) SR: no they were in a °total control all of the time.	(i) res je močna in aplavz ² (com) kot smo videli po tem nastopu ² ko je pravzaprav publika stoje nagradila ² tale par za vse kar sta nam pokazala nocjo ²
	drsalca v plesnem dvigu	(com) the °innovation was there we've seen it year after year they come up with something different ² briliant ² (s) CH: and this title remember ² (n) Isabelle and Paul Duchesnay (i) never won never won European Championship ² been third once second once but there's been on French winner since 1962 in fact Isabelle just a few yards away from us on our right ² commentating for French television ² (com) SR: There are some of the highlights from the end of the programme ²	(i) leta 62°so Francozi osvojili °edino zlato kolajno torej pred °trin°osemdesetimi leti tako dolgo so morali Francozi °čakati ² da so prišli do takšnega položaja da lahko znova računajo na najvišje odličje ² iz leta v leto sta Anissima in Peizerat prikazala kaj novega ² spomnite se para ² brata sta ² brat in sestra sta bila Paul in Isabelle Duchesnay ² °nikoli nista bila evropska prvaka ²
	obraten dvig		(l) no in (com) tule ta dvig ki sem ga omenila ni ² (i) tako lahko dvigniti kljub Gwendala temu da ima samo 63 kilogramov kar za moškega vseeno ni prav veliko ²
	zaključen položaj nastopa	(com) and they look as °fresh at the end as they did at the beginning ² CH:well they've waited their time ² (i) they are not newcomers they've been around since 94 together ² couple of times in six in 96 97 they were fourth then third in 98 second last year ² °and	(l) ja Duchesayeva (i) kot sem rekla nikoli evropska prvaka kljub temu da sta bila °svetovna leta 91 istega leta v Sofiji le drugo mesto v Münchnu pa potem na svetovnem prvenstvu zlato ²
	objava ocen	(ms) surely now they're going to be crowned ² the °Champions of Europe ²	(i) takrat so dejali kontraverzni par Duchesnay vnesla sta nekaj novega no po tistem so se vrata začela nekoliko odpirati ² in plesni pari so postali nekaj drugega niso več samo drame na ledu pa tisto padanje po ledu kot smo °mnogi °radi to dejali in bilo je že vprašljivo kaj bo s plesnimi pari in kot vidite je Cinquanta vse postavil na svoje mesto
	ocene se pojavijo na ekranu — najprej ocene za tehnično vrednost	(com) SR: there's a real sense of anticipation here ² °no °six ² which in many ways is a shame I think ² CH: °yet ² but they've °locked in the victory ²	

televizijski prikaz	dražljaj	komentar 1	komentar 2
drsalca in trenerji v prostoru, imenovanem <i>kiss and cry</i>	ocene za umetniško vrednost — ocene so izpisane na ekranu	(com) but there's the °six²°two sixes²from the °French judge °and from the Italian²	(com) ocene 5.8 do 5.9 petkrat 5.9 ² (ms) in ali bo zdaj morda padla °prva šestica tega evropskega prvenstva ² ja (com) tako in celo dvakrat Francija in Italija² in pa vse ostalo 5.9 in to je °zanesljiva °zlata °kolajna za Marino Anission in Gwendala Peizerata ²
	veselje občinstva	(d) and °don't they deserve it ²	
drsalca in trenerji sprejemajo čestitke		(com) SR: thoroughly merited²	(i) Marina prihaja iz Moskve sedaj živi v Lyonu (i) Gwendal prav tako ² torej par ki nekako rusko-francoska kombinacija Rusi si bodo vendar nekako vsaj malce lastili tudi to kolajno čeprav pripada praktično v celoti ² francoski posadki lahko rečemo ² (con) torej čestitke za tale izvrstni nastop res lep večer sta nam pripravila Marina in Gwendal in seveda (i) °tudi vsi ostali kajti pred nami je samo še (n) en par Margarita Drobiazko in Povilas Vanagas ²
	drsalca pozdravljata občinstvo	(con) CH: °congratulations ² to °Marina °Anissina ² and °Gwendal °Peizerat ² who are °European Champions in the year °two thousand ²	

Vir

British Eurosport (2000). European Figure Skating Championships in Vienna. Komentator: Chris Howarth in Simon Reed.

RTV Slovenija (2000). Evropsko prvenstvo v umetnostnem drsanju Dunaj. Komentator: Jolanda Bertole.

Reference

Barnett, Steven (1990). Games and sets: the changing face of sport on television. London: British Film Institute.

Bolinger, Dwight (1989). Intonation and Its Uses. Melody in Grammar and Discourse. London, Melbourne, Auckland: Edward Arnold.

Coulthard, Malcolm (ur.) (1992). Advances in Spoken Discourse. London, New York: Longman.

Francis, Gill in Susan Huston (1992). Analysing Everyday Conversation. V: Malcolm Coulthard (ur.) (1992). Advances in Spoken Discourse. London, New York: Longman.

Gajšek, Gregor (1999). Neposredni televizijski in radijski prenos športnega dogodka — primerjava. Diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grice, H. Paul (1975). Logic and Conversation. Citirano iz John I. Saeed (1997). Semantics. Oxford: Blackwell.

Kodeks novinarjev Republike Slovenije (1991).

Košir, Manca (1988). Nastavki za teorijo novinarskih vrst. Ljubljana: DZS.

Leksikon novinarstva (1979). Beograd: Savremena administracija.

Perovič, Tomaž in Špela Šipek (1998). TV novice. Ljubljana: ŠOU Študentska založba.

Saeed, I. John (1997). *Semantics*. Oxford: Blackwell.

Sinclair, J. in Malcolm Coulthard (1992). *Towards an Analysis of Discourse*. V: Malcolm Coulthard (ur.) (1992). *Advances in Spoken Discourse*. London, New York: Longman.

Toporišič, Jože (2000). *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov

V prilogi je obravnavana problematika stavne strukturiranosti govornih povi političnih govorcev, raznih in že prej uveljavljenih politikov, ki so v predložitvi kandidirali za članstvo v državnem zboru. Analiza se bo osredotočila na skladenjske značilnosti povi (vrste medstavčnih razmerij in posamezne stavne zgradbe) vprašanj pa je opredeljena preprostosti oz. zapletenosti povi v okviru skladenjske povi v vidu medstavčnih razmerij. Vsebinska razčlenba govornih povi.

1. Uvod

Govorni jezik politikov oz. govornikov političnih strank, ki so leta 1996 kandidirali za volitvah v državni zbor, je razredno strogo urejen in vsako stopnjo med slovenske rabe govornega jezika in njegovo uporabo v govornem jeziku. Govorni kanal nastane v javnem govornem položaju (na televiziji) pred množico poslušalcev različnih starostnih, spolnih, statusnih, kulturnih, oblikovnih ipd. kategorij. Govorniki so predvideli, da bo njihov jezik čim bolj preprosto govori — brez zapletenosti in skladenjske zapletenosti — in govorniki so določeni razredi (napredni in osnovni) in vsakemu razredu določeni obliki govornega jezika. Ta članek se zato zanaša na to, kako govorniki na volitvah razredno uspešno si misli in določajo, da so uspešno govorniki, tako govorniki in določajo govorniki govorniki govorniki.

1.1. Besedila, uporabljena za analizo, so nastala novembra 1996, ko so bile v Sloveniji volitve poslancev v državni zbor. Govorniki so predložili povi, ki so jih predložili v javni predložitvi in jih objavili na televiziji. Govorniki so predložili povi, ki so jih predložili v javni predložitvi in jih objavili na televiziji. Govorniki so predložili povi, ki so jih predložili v javni predložitvi in jih objavili na televiziji.

The paper analyses two types of political speeches which were given in the Slovenian public sphere. The first type is the speech of candidates for the Slovenian parliament in the public sphere. The second type is the speech of candidates for the Slovenian parliament in the public sphere. The paper analyses two types of political speeches which were given in the Slovenian public sphere. The first type is the speech of candidates for the Slovenian parliament in the public sphere. The second type is the speech of candidates for the Slovenian parliament in the public sphere.

<p>avtor: Gašper Ilc naslov: Komentarji v športnih oddajah vrsta: članki</p>	<p>(1) Marina pridaja iz Moskve voljo št. 1 v Ljoni (2) Gwendal prav tako postaj par si nekako rusko-francoski kombinacija (3) si bodo vendar rekli svoj misel iziti iz kuhinje (4) nekaj pripada praktično v sebi (5) francoski poročil lahko odmah (6) (7) torej dostiže za tale levovali nastop (8) lep videl sta nam pripovedla Marine in Gwendal in seveda (9) tudi va ostali ljudi pred nami iz samo se (10) so par Margarita Drobniča in Tonja Voznegus</p>
--	--

Vir: British Eurosport (2000). European Figure Skating Championships in Vienna. Komentator: Chris Howarth in Simon Reed.
 RTV Slovenija (2000). Evropsko prvenstvo v umetniškem drsanju Dunaj. Komentator: Jolanda Bertola.

Reference

Barnett, Steven (1990). Games and sets: the changing face of sport on television. London: British Film Institute.
 Bolinger, Dwight (1989). Intonation and Its Uses. Melody in Grammar and Discourse. London, MA: Harvard University, Edward Arnold.

Gašper Ilc

UDK 81'42:796.097

SUMMARY

TELEVISION SPORTS COMMENTARY – A DISCOURSE ANALYSIS

The paper analyses two sports commentaries which share the same screen picture. The main emphasis is on the elements characteristic of this journalistic genre and contribute to its reception by the audience. A theoretical framework was devised which was then used in the empirical part of the study. It is based on the assumption that commentary has certain properties which are not present in other kinds of discourse (an instance of one-sided communication). The empirical study led to the following conclusions on commentary discourse: (1) com-

mentary should contain short informative and clear utterances; (2) commentary should follow the pictorial information in a logical (stimulus-response) sequence; as the commentator cannot receive feedback from the viewer, he should pay extra attention to (a) relevance, (b) quality, (c) quantity, and (d) speech performance, and (4) the commentator should show his or her personal interest for the event. These four demands, basic for a good commentary, can best be met by using appropriate prosodic and lexical elements.

Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov¹

V prispevku je obravnavana problematika stavčne strukturiranosti govornega jezika posebne skupine govorcev, znanih in že prej uveljavljenih politikov, ki so v predvolilnem času nastopali na nacionalni televiziji kot kandidati za poslance v državnem zboru. Analiza se loteva predvsem skladenjske zgradbe povedi (vrste medstavčnih razmerij in pogostnost njihovega pojavljanja), osrednje vprašanje pa je opredelitev preprostosti oz. zapletenosti površinske strukture zloženih povedi z vidika medstavčnih razmerij. Vsebinska razčlemba gradiva tokrat ni zajeta.

1 Uvod

Govorjeni jezik politikov oz. predstavnikov političnih strank, ki so leta 1996 sodelovale na volitvah v državni zbor, je zvrstno mogoče opredeliti kot vmesno stopnjo med zborna oblika knjižnega jezika in njegovo manj strogo, tj. pogovorno varianto.² Govorci namreč nastopajo v javnem govornem položaju (na televiziji) pred množičnim poslušalstvom različnih družbenih, socialnih, starostnih, izobrazbenih ipd. slojev, zaradi česar se predvideva, da bo njihov jezik zborni; ker pa gre za prosti govor — besedila niso pripravljena vnaprej, vsaj ne v zapisani obliki —, se govorniki na določenih ravneh (najopazneje v glasoslovju in besednem redu) odmikajo od zborne oblike knjižnega jezika. Ta odmik se kaže zlasti takrat, ko pride med govorniki do trenja zaradi nasprotujočih si mnenj in dokazovanja, da so nasprotnikove trditve neresnične; taka komunikacija je dejansko povsem spontana, nepredvidena.

1.1 Besedila, uporabljena za razčlenitev, so nastala novembra 1996, ko so bile v Sloveniji volitve poslancev v državni zbor. Nekaj tednov pred tem so se predstavniki posameznih strank predstavljali v medijih, med drugim tudi na Televiziji Slovenija v oddaji *Volitve '96*. Vsak dan so v studiu nastopili trije predstavniki različnih političnih strank, ki so odgovarjali na vprašanja novinarja, obenem pa replicirali tudi na odgovore protikandidatov, tako da so neredko voditelja oddaje popolnoma izločili iz komunikacije. Prav takrat so besedila nastajala povsem spontano, kar

¹ Članek je dopolnjen in nekoliko razširjen prvi (skladenjski) del diplomske naloge *Govorjeni jezik politikov (razčlenitev besedil z vidika skladenjske strukture in koreferenčnosti)*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 2000, ki je nastala pod mentorstvom prof. dr. Ade Vidoviča Muha.

² Po J. Toporišču (2000: 15) se govorniki zborni jezik uporablja pred »družbeno izoblikovan/im/, tj. javn/im/ (oficialn/im/) zbor/om/ poslušalcev, zlasti še, če je ta zbor izobrazbeno, narečno ali tudi socialno neenak. /.../ Naslovnik zbornega govora je praviloma množičen, neposredno prisoten pred govornikom kot poslušalec — ali pa je eden izmed poslušalcev radia /.../ in gledalcev ali poslušalcev televizije.« Za t. i. splošno- ali knjižnopogovorni jezik (termin *knjižnopogovorni* je omenjeni avtor uvedel v Slovenski slovnici *2000, pred tem je govoril o *splošno pogovornem jeziku*, v Enciklopediji slovenskega jezika pa o *knjižnem pogovornem jeziku*) kot manj strogo obliko zbornega jezika pravi, da je namenjen »neformalnemu zboru, večinoma nemnožičnemu«, govorimo pa ga »brez vnaprejšnjega in izdelanega besedila« (2000: 16). Slednje je po Toporišču za zborna oblika knjižnega jezika precej redek pojav.

je za analizo govornje javne besede še posebej pomembno; ne gre namreč prezreti dejstva, da so politični govorniki v takšni situaciji, torej ko se potegujejo za glasove volivcev, na vse teme že vnaprej dobro pripravljeni.

Zelo pomembno je pri takšni analizi tudi upoštevanje naslovnika. Najbolj neposreden naslovnik je bila v tem primeru voditeljica oddaje, ki je postavila vprašanje, gostje v studiu pa so najprej drug za drugim nanj odgovorili, nato pa so imeli možnost replicirati na odgovore protikandidatov. S tem se je komunikacija med voditeljico in posameznim gostom v studiu preusmerila na komunikacijo med dvema ali celo vsemi tremi političnimi tekmeči, voditeljica pa je postala zgolj poslušalka, ne več neposredna udeleženka v pogovoru. Poleg omenjenih je bila v studiu še skupina volivcev, ki so bili vso oddajo samo poslušalci, v pogovoru niso sodelovali. Največja skupina naslovnikov so bili seveda gledalci pred televizijskimi sprejemniki, ki sicer niso bili neposredno navzoči, so pa na govorce (njihovo izbiro jezikovnih sredstev, neposrednost v izražanju ipd.) zelo ali celo najbolj vplivali. Govorniki so v studiu sicer prišli predstaviti program stranke, svojo vizijo itn., predvsem pa prepričati volivce, da bo prav njihova stranka, če bo izvoljena, poskrbela za največ pozitivnih sprememb v državi; njihova namera je torej bila vplivati na volivce, da bi ti oddali svoj glas zanje.

1.2 Za analizo so bili izbrani trije govorniki, ki so se s politikou ukvarjali že pred volitvami leta 1996. Vsi trije so bili v času parlamentarnih volitev predsedniki strank, in sicer tistih treh, ki so imele po javnomnenjskih anketah, opravljenih v predvolilnem času, največ možnosti za zmago na volitvah in ki so pozneje tudi v resnici dobile največ glasov:

Janez Drnovšek (D), predsednik zmagovalne Liberalne demokracije Slovenije, rojen leta 1950, po izobrazbi doktor ekonomskih znanosti, po volitvah je postal predsednik vlade;

Marjan Podobnik (P), predsednik Slovenske ljudske stranke, ki se je uvrstila na drugo mesto, rojen leta 1960, diplomirani inženir živinoreje, po volitvah je zasedel mesto podpredsednika vlade;

Janez Janša (J), predsednik tretjeuvrščene Socialdemokratske stranke Slovenije, rojen leta 1958, diplomirani obramboslovec, po volitvah je postal obrambni minister, vendar je pozneje odstopil (Delo, 1996: 4).³

1.3 Pred samo analizo naj navedem besedila, ki so bila zanjou uporabljena. Zapisana so v takšnem vrstnem redu, kot so nastajala, zaradi vsebinskega navezovanja pa so navedena tudi vprašanja novinark Lidije Hren (N).

N: *Mislím, da se za takšno soočenje, za takšno zasedbo, bom rekla, spodobi, da na začetku svojim potencialnim volilcem predstavíte, seveda, vizíjo. Vašo vizíjo, kolikor se da na kratko, morda v nekaj stavkih, se pravi vizíjo prihodnosti Slovenije, kje bo ta čez kakšnih pet, deset let. Bo to moderna evropska država, bo sanitarni kordon, kar so nas strašili, bo slepo črevo Evrope, bo tranzitna, bo turistična?*

J: Ja, kar se naše stranke tíče in ključnih točk programa — tako kot si predstavljamo Slovenijo v prihodnjih štirih letih — bo to država, ki se bo približevala po kvaliteti življenja evropskim standardom, s tem da se bomo mi trudili, da se dvigne kvaliteta življenja najprej predvsem tistim deprivilegiranim slojem, ki so v tem času zgodbe o uspehu bili še posebej zapostavljeni. V tem obdobju bodo dokončani procesi privatizacije in denacionalizacije, ki zdaj stojijo, pocenili bomo kapital, da bo slovensko gospodarstvo zadíhalo, se pravi zmanjšal obresti, uvedli finančno disciplino, hkrati pa bo to obdobje stabilnosti, ker bo to vlada programsko sorodnih strank, strank slovenske pomládi, ki bo imela v ključnih točkah enoten program. Prišlo bo do, seveda, do dokončanja nekaterih reform, ki so ble že zdej začete in ki niso vse slabe, ponekod pa bodo tudi korenite spremembe.

³ Ob ponazoritvenih zgledih so uporabljene oznake (J) za Janeza Janšo, (D) za Janeza Drnovška in (P) za Marjana Podobnika.

D: Mi si predstavljamo Slovenijo leta 2000 kot uspešno evropsko državo, pričakujemo, da bomo v naslednjih štirih letih dokončali tiste procese, ki smo jih začeli v tem zadnjem obdobju in ki se dobro odvijajo. Predvsem pričakujemo, da bo Slovenija v naslednjih štirih letih še dvignila že dosedaj sorazmerno visoki nivo družbenega proizvoda na prebivalca, z deset tisoč dolarjev pričakujemo vsako leto štiri do pet odstotkov dodatne rasti. Pričakujemo, da bomo okoli leta 2000 dokončno zaključili proces našega včlanjevanja v Evropsko unijo, da bomo polnopravna članica in da se bomo dokončno vključili v ta za Slovenijo življenjsko pomembni trg tristo ali takrat že štiristo milijonov ljudi. Mi pričakujemo, da bo leta 2000 Slovenija polnopravna članica zveze Nato, in to bo naš dokončni preskok iz nestabilnega sveta, od koder smo odšli pred petimi, šestimi leti, v stabilni, varnejši in uspešni svet.

P: Mi želimo za tako prihodnost Slovenije — kot sta tud oba predgovornika omenila — prispevat k temu, da bomo skušal sestavit povezovalno vlado po volitvah, táko, ki bo znala povezat vse, kar imamo pozitivnega v Sloveniji, strokovne potenciale, izkušnje, vso pozitivno energijo, da bomo zaustavl kriminal in korupcijo, ki spodjeda tudi temelje zdravemu gospodarstvu, da bomo ob tem povezali ljudi ne glede na narodno pripadnost, ob tem pa tistim, ki so prišli poceni do državljanstva, torej tistemu majhnemu delu, ki se ukvarja s kriminalom, odrekl gostoljubje, z vsemi ostalimi pa gradil družbo zaupanja. In predvsem, da bomo ob vstopanju v Evropsko unijo, v Evropsko zvezo delal modro, da se bomo dobro pripravil in da bomo ob tem zagotovil enakomeren razvoj Slovenije in utrdil pravno državo.

N: *Poglejte, vsi ste poudarili stabilnost, zagotovo je temelj te stabilnosti gospodarstvo, gospodarska učinkovitost, in se mi zdi, da ne moremo mimo vašega zadnjega soočenja, ponedeljkevega, ko je prav ta tema, ta problem obvisel nekako v zraku. Gospoda Janša in Podobnik sta dokazovala doktor Drnovšku, da vladajoča stranka gospodarskega programa nima, doktor Drnovšek, naj spomnim gledalce, je to razpravo zaključil z ugotovitvijo, da sta edina Slovenca, ki tega programa doslej nista prebrala. Pa me zanima, sta od ponedeljka do danes ta program uspela prebrati?*

P: Meni ga je doktor Drnovšek takoj po soočenju dal, ... to, mislim, da je volilni program, program liberalne demokracije in marsikaj v tem programu bi se lahko strinjal. Celo večino. Žal pa je delovanje v zadnjem obdobju blo precej v neskladju s tem, kar je v programu, zato upam, da je iskrena pripravljenost, da se bo vsaj na nekaterih področjih, ko gre za odnos do pravne države, za ustavitev kriminala in tako naprej, da bo več odločnosti in da bomo dejansko v tem smislu imel ne samo programsko, ampak tud sicer, da bomo lahko bolj enotno nastopil v korist Slovenije.

J: No, meni gospod Drnovšek tega programa ni dal niti nas liberalna demokracija nikoli ni povabila na soočenje, ko so te programe predstavljal, kot pravjo, v glavnem se je to dogajalo na tiskovnih konferencah, mi smo njih povabil na soočenje, ko smo predstavljal naš gospodarski program. Vendar pa ne gre zdej samo za to, kaj napišeš na papir, ker papir prenese marsikaj, čeprav je program seveda potreben. Gre tudi za to, ali je nekdo sposoben tisto, kar obljublja, realizirat. In jaz mislim, da je tukaj problem. Gospoda Drnovška bi spomnu na obljube iz gospodarskega programa liberalne demokracije pred štirimi leti, naštel bom samo dve ključni točki. Prva se je glasila: znižanje davkov in prispevkov za četrtno v prihodnjih štirih letih, in me zanima, kako je s tem, in drugič ohranitev starih in vsako leto trideset tisoč novih delovnih mest. To pa že vemo, da stara niso bila ohranjena, ker nas je blo v gospodarstvu leta 92 zaposlenih petsto tisoč, zdej nas je pa še štiristo trideset tisoč.

D: Ja, naš gospodarski program, mislim, da je poznan Slovencem, ga izvajamo, ga velikokrat predstavljamo, smo ga tudi predstavljal v teh letih. Kaže tudi rezultate in Slovenija je v tem obdobju prešla iz negativnih stopenj gospodarske rasti v letih 90 do 92 v pozitivne stopnje. Obrnili smo razvojni ciklus spet navzgor. Mislim, da je to velik rezultat glede na pričakovanja ob sami osamosvojitvi, ko je marsikdo dvomil, ali je Slovenija sploh sposobna gospodarskega preživetja, ker smo izgubili približno štirideset odstotkov vseh trgov, ki smo jih do takrat imeli. Torej, istočasno delamo na zmanjševanju inflacije, in smo jo uspeli zmanjšati, zadnji dve leti imamo že enoštevilično

inflacijo, prišli smo iz 93 odstotkov v letu 92 na enoštevilčno inflacijo, vzpostavili smo trdno valuto. In to mislimo naprej dograjevati. In za naprej pričakujemo še pojačani investicijski cikel, ker bo končano v kratkem lastninjenje, pričakujemo tudi ustrezno gospodarno obnašanje v podjetjih, več naložb, več varčevanja, kar se pa tiče teh programov iz leta 92, mi smo zmanjšali davke in prispevke, mi smo zmanjšali za četrtno prispevke na plače, to je tisto, kar najbolj obremenjuje podjetja, s petdeset celih pet procenta na osemtrideset procentov. To je, mislim, največje zmanjšanje. Zmanjšali smo tudi dohodnino leta 94, ko smo spreminjali zakon o dohodnini, in zmanjšali smo tudi carinske dajatve.

J: Ja, seveda, obljubljeni je bil totalno zmanjšanje za četrtno. Zej če vsa ta zmanjšanja seštejemo pa prištejemo ponekod povečanje, gre samo za neke procentov, ne za petindvejet procentov, s tem da se je država v tem času še podražila. Ampak jaz se strinjam. Ti gospodarski kazalci so bili v letu 93 in v prvi polovici leta 94 pozitivni. Od takrat naprej se pa vsaj trije kazalci slabšajo. Pada industrijska rast, pada gospodarska rast in večja se zunanjetrgovinski primanjkljaj. To so nesporni podatki, ki jih ni mogoče zanikati.

P: Jaz bi predvsem to reku, da nas čakajo številne stvari, ki so se zde odmaknile v prihodnost in so ble zahtevne in se jih ni lotilo. Na primer pokojninska reforma, ki jo mormo spelat kvalitetno in bo tudi obremenjujoča, ker moramo zagotoviti slovenskim upokojevcem, da bodo dolgoročno stabilno lahko prejemal pokojnine. Druga stvar, lejte, obrt, podjetništvo, mala, srednja gospodarska podjetja, družinska podjetja nimajo danes možnosti za konkurenčen razvoj. Posojila so predraga, kljub temu da je bila speljana zelo draga sanacija bank, danes gospodarstvo ne čuti teh pozitivnih učinkov v zadostni meri ...

N: ... ste prebrali v tem programu, ki vam ga je doktor Drmovšek dal, al tega ni?

P: Tudi te stvari so omenjene, ampak poglejte, našemu gospodarstvu je potrebno dat take možnosti, konkurenčne možnosti, ko gre za investicijske kredite, ko gre za zmanjšanje nepotrebne administracije in tako naprej, al pa en čist tak primer: danes morajo ljudje, ki recimo sponzorirajo kulturno dejavnost, plačevati od tega davek. In kultura je tako pomembna ob vstopanju v Evropsko zvezo kot eno tistih, ki ščiti našo identiteto, in to so majhna sredstva, ampak zelo pomembna, če želimo, da bomo vse segmente, ob gospodarstvu tudi druge stvari enakomerno razvijali.

D: Poglejte, gospodarska rast se je res nekoliko zaustavila v zadnjih mesecih prejšnjega leta in v prvih mesecih tega leta, ampak takrat se je to zgodilo v Nemčiji, v Franciji, v Italiji, kjer so dosegli celo absolutno negativne stopnje, mi smo kljub vsemu v globalu obdržali pozitivne. In gibanja v zadnjem času so spet pozitivna. Tako da bomo tudi letošnje leto zaključili po ocenah s tri- do štiriodstotno rastjo družbenega proizvoda. In trenutno se dinamika spet povečuje. Kar se tiče obresti — mi smo že o tem večkrat govorili — obresti so previsoke, in na to opozarjamo tudi kot vlada. In ker kot vlada nimamo direktnih instrumentov, kot jih ima Banka Slovenije za reguliranje bančnega sistema, potem skušamo intervenirati z tistimi sredstvi, ki jih imamo v proračunu, z ugovenciniranjem obresti, s tem da povečujemo kreditiranje preko Slovenske izvozne družbe, z ugodnejšimi krediti, in to je tisto, kar lahko storimo.

J: No, jaz bi vendarle še mal časa ostal, če lahko, pri tej temi, ker je ključna, ne. Zej, če se sam sabo primerjaš, si vedno najboljši, to je tako. Nardimo eno primerjavo, recimo s Češko, ki je mela slabšo pozicijo ob tej njihovi žametni revoluciji in ob prehodu. Na Češkem imajo zde le triprocentno brezposelnost, obresti so neke procentov nad inflacijo, imajo dvakrat nižje plače kot pri nas, vendar so tud cene dvakrat nižje, se pravi, da je standard, da je standard približno enak. Ko gredo v tujino, so reveži, pravjo, ampak doma, doma je standard pramerljiv z standardom v Sloveniji. S tem da so imel slabše izhodiščne možnosti. Tisto, kar je Češka nardila, pa mi nismo, je, da je obrnila vrstni red sanacije. Na Češkem so najprej saniral gospodarstvo in potem banke. Mi smo šli pa najprej v sanacijo bank, v tem času je pa gospodarstvo propadalo.

D: Ja, na to moram odgovoriti z objektivno primerjavo, z mednarodno. Tri najbolj znane svetovne finančne institucije za ocenjevanje bonitete držav so dale Sloveniji tako imenovani A rejting kot prvi državi v tranziciji, Češka kot prej najboljša ima be-rejting (in Slovenija) in pri teh rejtingih se ocenjujejo vsi faktorji, vse skupaj, celotna gospodarska situacija in tudi perspektiva. In razvrstitev Slovenije na lestvicah, ki jih objavljajo najbolj znane institucije, tudi kaže stalen konstanten napredek. Letos smo skočili za dvanajst mest in smo pred Češko, smo pred Portugalsko in pred nekaterimi znanimi zahodnimi državami. In še to. Češka še ni začela resnega prestrukturiranja. Oni še vedno vzdržujejo ljudi v podjetjih in njih še čaka to pravo prilagajanje trgu, to so ocene mednarodnih strokovnjakov.

P: Torej, jaz mislim, da je zelo pomembno, seveda, da imamo pozitivne signale s strani različnih mednarodnih institucij, ampak to pozitivno zgodbo morajo občutiti naši državljani. Ne govorit o nekem povprečju. Danes je ogromno družin, ki se komaj preživlja, ogromno mladih, ki ne vidijo perspektive, ogromno upokojujencev, ki jih skrbi, pa nočejo javno govorit o tem, ker jih je sram, da bi govoril o svojih hudih stiskah in gre tudi za vprašanje, recimo, enakomernega razvoja življenja Slovenije in kvalitete življenja na teh področjih in jaz mislim, da če želimo realno sliko pokazati, potem mormo se realno zavedati, da smo v težki situaciji začel izgradnjo samostojne države Slovenije, ampak da smo imeli kar nekaj možnosti, da bi ne nardil nekaterih napak, ki so jih naredile druge države, da bi se uprli gospodarskemu kriminalu, zato je treba okrepit vse tiste institucije, ki bodo omogočile delovanje pravne države, postaviti pogoje za razvoj zdravemu gospodarstvu in tako omogočiti, da se bodo vse druge, vsa druga področja, zdravstvo, šolstvo, kultura, znanost, šport, da se bodo lahko razvijali — in samo eno misel, če še dovolite — jaz mislim, da tista stvar, ki nam je zelo manjkala v tem zadnjem obdobju, je to, da bi bli pripravljeni si res postaviti ogledalo in reči, dobro, tu smo nardil napako — recimo nekje na zunanjepolitičnem področju — tu smo naredili dobro, na osnovi teh zadev potem potegn naprej. Mi smo pa preveč intenzivno šli v samo enostranske slike.

D: Mislim, da trditev o tem, da standard v Sloveniji zaostaja, da to pa resnično ne vzdrži. Na primer za Češko. Kdor koli je tam bil ali v kateri koli drugi sorodni državi, razlika je ogromna. In če računamo, če uporabljamo podatke o kupni moči na prebivalca, so ti podatki za Slovenijo še ugodnejši, kot je družbeni proizvod na prebivalca. Tam presegamo 13.000, 14.000 dolarjev. In presegamo države, kot so Portugalska, Grčija, Irska, ki so članice Evropske unije. In če govorimo o procentih revščine. Res je, da so ljudje v stiski, da je določen procent ljudi v stiski, slišali smo že ta procent, ampak ta je nižji, kot je v večini evropskih držav, ali nižji, kot je v Združenih državah Amerike. Seveda pa so to problemi, s katerimi se bomo soočali naprej.

J: Prej, ko sem reku, da si najboljši, če se primerjaš samo sam s sabo, k temu moram dodati še to, da če se z nekom primerjaš, moraš upoštevati tudi izhodiščno pozicijo. Mi smo bli precej pred Češko, ko smo se začel primerjati na začetku teh gospodarskih reform, zdej se je ta zaostanek zmanjšal. Gospod Drnovšek, to lahko preberete v vseh tujih ekonomskih revijah. Dodana vrednost na Češkem bo kmalu enaka kot pri nas. Lahko pogledava tudi številke. Kar se pa statistike tiče, se pa strinjam z gospodom Podobnikom, ne. Nam nič ne pomaga, nič nam ne pomaga, če se hvalmo s tem, da imamo uravnotežen proračun. To je lepo, to je za vas lepo, ko greste v tujino, pa rečete, smo boljši kot marsikatera zahodnoevropska država, ki tega nima. Ampak, če pa pogledamo strukturo, kako ljudje živijo, potem pa je treba najprej reči, da prag revščine, ki je pri nas izračunan in na podlagi katerega se gleda, kdo je pod tem pragom in kdo je nad tem pragom, ne drži. Trideset tisoč družin po uradnih podatkih našega ministrstva za delo dobiva socialno podporo. To je sto tisoč ljudi. Petdeset tisoč delavcev je v podjetjih, kjer majo blokirane žiro račune ali so kako drugače nelikvidni. Sto tisoč delavcev skupaj konec mesca ne ve, ali bodo dobili plačo ali bodo naslednji mesec še na spisku zaposlenih ali pa bodo na spisku tehnološkega viška. Tako da te stvari so morda boljše, ko gledamo povprečje, ko pa gledamo strukturo, pa vidmo, da je pač ta zgodba o uspehu bila zgodba o uspehu za kakšnih dvesto procentov, za ostale pa ne.

2 Teoretična izhodišča za analizo skladijske zgradbe stavčne povedi

Pri analizi stavčne zgradbe povedi v govornjenih besedilih politikov nas je zanimala samo skladnja stavka in povedi, ne pa tudi enot, manjših od stavka in večjih od povedi. Stavke je definiran kot enota z eno osebno glagolsko obliko (glagolski stavke), okoli katere se besede zbirajo na podlagi glagolske vezljivosti, kadar pa osebne glagolske oblike ni, govorimo o neglagolskem stavku, pri katerem so besede zbrane ali okoli neosebne glagolske oblike ali katere druge besedne vrste. Poved je definirana kot najmanjša samostojna enota besedila, ki je lahko že sama besedilo (Toporišič, 2000: 488). Spoznanje, da je beseda lahko strukturalni stavke in da je stavčna poved lahko že besedilo, je v slovensko jezikoslovno zavest že leta 1908 prinesel A. Breznik v razpravi *Besedni red v govoru* (Vidovič Muha, 1993: 503), kjer pravi, da je treba za popolno skladijsko analizo preseči okvir stavka in se te problematike lotiti širše, v okviru t. i. govorne odstavka, kot je poimenoval samostojno, pomensko in strukturalno zaključeno besedilno enoto. Ugotovil je, da je besedni red stavka mogoče raziskovati le z upoštevanjem sobesedila, saj je vsak stavke določen glede na predhodnega (Breznik to imenuje »predstoječa situacija«), obenem pa že določa naslednjega.

Omenjeno Breznikovo ugotovitev je mogoče razširiti tudi na obravnavo drugih skladijskih vprašanj. Tako tudi analiza skladijske zgradbe povedi ni mogoča brez upoštevanja besedilnega okolja.

3 Skladijska zgradba povedi v govornjenem jeziku politikov⁴

Namen analize je ugotoviti, ali je jezik slovenskih politikov, ki se potegujejo za zmago na volitvah poslancev v državni zbor, skladijsko preprost ali zapleten. Da bi dosegli cilj (zmago na volitvah), morajo namreč politični tekmeči čim bolj predstaviti program svoje stranke, dokazati, da so že v prejšnjem mandatu naredili kaj pozitivnega, in biti prepričljivi v obljubah, da bodo tudi v prihodnje delovali v dobro volivcev; njihova glavna »analoga« je namreč pridobiti volivce. Zaradi številnih že omenjenih razlik med volivci bi torej pričakovali, da bo njihov jezik preprost in predvsem razumljiv, in to na vseh ravneh, ne le na ravni stavčne zgradbe, ki nas v tem primeru najbolj zanima.

3.1 Prvi korak pri analizi skladijske zgradbe povedi je prav gotovo določitev eno- oz. večstavčnosti povedi.⁵ Pokazalo se je, da v govornjenem jeziku politikov močno prevladujejo večstavčne oz. složene povedi; največ jih je pri Podobniku (80 % vseh povedi), nekaj manj pri Janši (77,5 %), najmanj pri Drnovšku (65,7 %). Enostavčne povedi so večinoma glagolske, vse glagolske so dvodelne,⁶ neglagolska enostavčna poved pa je v izbranih besedilih samo ena, in sicer nedoločniška:

[1] *Ne govort o nekem povprečju.* (P)

V nekaterih primerih gre dejansko samo za izpust povedka, ne za neglagolski stavke:

⁴ V obravnavo je bilo zajete samo pol oddaje, ki je sicer trajala dobre pol ure. Temeljno merilo za odločitev, koliko gradiva zajeti v obravnavo, ni bilo enako število povedi pri vseh treh govornjenih, temveč določen izsek iz celotne oddaje. To merilo se je pokazalo kot bolj smiselno, saj se je že na prvi pogled pokazalo, da so povedi pri posameznih govornjenih različno dolge; ob upoštevanju prvega kriterija bi bilo torej pri govornjenih, katerih povedi so zelo dolge, v analizo zajetega bistveno več gradiva kot pri govornjenih s krajšimi povedmi. Dokaz za smiselnost takšne izbire je tudi približno enako število vseh znakov v izbranih izsekih besedil (okoli 4000 pri vsakem govornjenju).

⁵ Besedila so bila zapisana na osnovi posnetkov. Pri zapisu so bila upoštevana načela stavčne fonetike, zlasti členitev s premori, poudarjanje in stavčna intonacija. Glavno merilo za določanje končnih in nekončnih ločil (in s tem seveda povedi) je bil potek stavčne intonacije; končno ločilo stoji le ob končni (kadenčni ali antikadenčni) intonaciji, ne glede na vsebino. Register in hitrost govora sta bila glavni kriteriji za določanje vrinjenih stavkov. Glasoslovne posebnosti (redukcije ipd.) so upoštewane le deloma.

⁶ Dvodelnost prostega stavka je definirana s prisotnostjo povedka in osebk (Toporišič, 2000: 628–632).

[2] *Na primer za Češko (lahko povem).* (D)

[3] */.../ in marsikaj v tem programu bi se lahko strinjal. Celo večino* (bi se lahko strinjal). (P)

[4] *In še to* (naj povem/dodam). (D)

Osebna glagolska oblika je v teh primerih izpuščena zaradi nepripravljenega govornjenja (primer [2]), ker je v besedilu že nastopila in je ni treba ponavljati (primer [3]) ali pa je razvidna iz sobesedila oz. jo lahko predvidimo (primer [4]).

3.2 Dejstvo, da je pri vseh govornicah več kot tri četrtine povedi zloženih, pravzaprav niti ne preseneča, vprašanje pa je, ali je ta zloženost preprosta ali zapletena. In kaj sploh je zapletena zloženost? Toporišič (1982: 34) uvršča med zapleteno zložene (a) zveze več vrst priredij, (b) odvisnike iste in različne stopnje, (c) odvisnike v prirednem razmerju in (č) zveze priredja ter odvisnikov iste in različne stopnje. V Enciklopediji slovenskega jezika (1992: 370) pod geslom »zapleteno zloženo podredje« navaja tudi natrganost stavka (razdeljenost nadrednega stavka zaradi vmesnega odvisnika, op. N. H.) in primere s polstavki. To klasifikacijo precej razširi v Slovenski slovnici (2000: 652), kjer med zapleteno zložene uvršča (a) zveze stavčnih priredij (gre za različne vrste priredij znotraj ene povedi, op. N. H.), (b) priredje z več odvisniki, (c) soredje z več kot dvema neodvisnima stavkoma, (č) soredje z dvema stavkoma, od katerih ima vsaj eden odvisnik, (d) podredje, ki ima na ravni več odvisnikov priredje, (e) povedi z vrinjenim stavkom in (f) premi govor z zloženim spremnim stavkom ali zloženim dobesednim navedkom.

V naši analizi so med zapleteno zložene uvrščene naslednje skupine povedi:

1. povedi z različnimi vrstami priredij;
2. povedi z odvisniki:
 - (a) različnih vrst (lahko tudi različnih stopenj),
 - (b) iste vrste, a razdeljenim nadrednim stavkom;
3. povedi s priredji in podredji;
4. povedi s soredjem:
 - (a) priredje s soredjem,
 - (b) podredje s soredjem,
 - (c) priredje, podredje in soredje;
5. povedi z vrinjenim stavkom:
 - (a) priredje z vrinjenim stavkom,
 - (b) podredje z vrinjenim stavkom,
 - (c) priredje in podredje z vrinjenim stavkom,
 - (č) priredje, podredje in soredje z vrinjenim stavkom.

Med preprosto zloženimi tako ostanejo povedi s prirednim razmerjem iste vrste med vsemi stavki, povedi s podrednim razmerjem iste vrste med vsemi stavki in povedi s samo sorednim razmerjem med vsemi stavki večstavčne povedi.

3.2.1 Pred razvrščanjem povedi v zgoraj navedene skupine zapleteno zloženih povedi je treba najprej ugotoviti strukturo zloženih povedi, torej katera razmerja nastopajo v njih. Analiza je pokazala, da so stavki v teh povedih večkrat v podrednem kot prirednem razmerju; pri Janši je podrednih 61,8 % vseh razmerij, pri Drnovšku 56,5 %, pri Podobniku pa 53,4 %. Sorednih razmerij je bistveno manj; največ (šest primerov) jih je pri Podobniku, manj pa pri Drnovšku in Janši (pri vsakem po dva primera). Kar polovica vseh soredij je medpovednih⁷ (dva primera pri Drnovšku, trije pri Podobniku, pri Janši pa do takih preskokov ni prihajalo):

[5] *Tri najbolj znane svetovne finančne institucije za ocenjevanje bonitete držav so dale Sloveniji tako imenovani A-rejting kot prvi državi v tranziciji, Češka kot prej najboljša ima be rejting (in Slovenija) in pri teh rejtingih se ocenjujejo vsi faktorji, vse skupaj, celotna gospodarska situacija in tudi perspektiva.* (D)

S-struktura te povedi je naslednja:⁸

(S S) .. S

V prvem delu povedi (v zapisu strukture ga od drugega dela loči oklepaj) govorec navede podatke, kako Slovenijo in Češko ocenjujejo znane svetovne finančne institucije, ker mu je pred tem protikandidat oporekal, češ da je Češka naredila bistveno večji korak naprej kot Slovenija. Gre torej za obrambo, ki jo nujno spremlja določena mera čustvene napetosti. Ta pri govorečem povzroči miselne preskoke, govorec želi povedati vse naenkrat, pri tem pa »pozabi« na pravila stavčne fonetike. V drugem delu namreč spremeni tematiko (govoriti začne o tem, kaj omenjene institucije pri določanju rejtingov ocenjujejo), torej bi moral prvi del zaključiti s padajočo intonacijo. Zaradi vsebinske razlike tudi skladenjskega razmerja (prirednega ali podrednega) med tema dvema »povedma« ni mogoče določiti, torej gre dejansko za soredje.

Soredji s premim govorom sta dve — eno pri Janši in eno pri Podobniku:⁹

[6] *To je lepo, to je za vas lepo, ko greste v tujino pa rečete, smo boljši kot marsikatera zahodnoevropska država, ki tega nima.* (J)

S/
 $S_{\xi} + S \dots S/$
 S_{pril}

[7] *././ in rečt, dobro, tu smo nardil napako ././* (P)

S .. [S_{gl}] .. S

Druge vrste soredij se v izbranih besedilih pojavijo samo po enkrat:

(a) zvalniško:

[8] *Gospod Drnovšek, to lahko preberete v vseh tujih ekonomskih revijah.* (J)

S_{gl} .. S

(b) členkovno:

[9] *././ dobro, tu smo nardil napako ././* (P)

S_{gl} .. S

⁷ Tipologija soredij je v glavnem povzeta po Toporišiču (2000: 490), razen medpovednih soredij, pri katerih Toporišič navaja primere s pastavki in jukstapozicijo (sopostavnost), v tem prispevku pa so v to skupino uvrščeni primeri, ko gre z vidika vsebine dejansko za dve povedi, ker pa prva v govoru ni bila zaključena s končno intonacijo, ji tudi v zapisu ne sledi končno ločilo.

⁸ Oznake, ki ponazarjajo različna medstavčna razmerja, so razložene na koncu članka.

⁹ Skladenjska struktura je zapisana le za dele povedi, ki so navedeni.

(c) z izpostavljenim stavčnim členom:

[10] *Druga stvar, lejte, obrt, podjetništvo, mala, srednja gospodarska podjetja, družinska podjetja nimajo danes možnosti za konkurenčen razvoj.* (P)

$S_{-gl} \dots S$

Tudi vrinjenih stavkov je malo (pri Janši in Drnovšku po en primer, pri Podobniku dva), čeprav bi jih v govorjenem jeziku brez vnaprej pripravljene besedila mogoče pričakovali več:

[11] *Ja, kar se naše stranke tiče in ključnih točk programa — tako kot si predstavljamo Slovenijo v prihodnjih štirih letih — bo to država, ki se bo približevala /.../* (J)

$\backslash S /$

$S_{ozir} < S_v > S_{pril} \dots$

[12] *Kar se tiče obresti — mi smo že o tem večkrat govorili — obresti so previsoke in na to opozarjamo tudi kot vlada.* (D)

$\backslash S + S$

$S_{ozir} < S_v >$

[13] *Mi želimo za tako prihodnost Slovenije — kot sta tud oba predgovornika omenila — prispevat k temu, da bomo skušali / .../* (P)

$s /$

$\backslash s /$

$< S_v > S_{nač} \dots$

3.2.2 Razvrstitev zloženih povedi v zgoraj navedene kategorije zapleteno zloženih povedi je pokazala, da je pri vseh treh govoricah bistveno več zapleteno zloženih povedi: pri Janši je po teh kriterijih zapletenih 70,9 % vseh zloženih povedi, pri Drnovšku 82,6 %, pri Podobniku pa 83,3 %.

3.2.2.1 V preprosto zloženih povedih je povedi s prirednim in podrednim razmerjem med stavki približno enako. Pri Janši je priredij pet, podredja so štiri, pri Drnovšku po dva primera vsakega razmerja, Podobnik pa ima samo en primer podredja, priredja pa nobenega.

Najpreprostejše priredje je dvostavčno, npr.:

[14] *Mi smo šli pa najprej v sanacijo bank, v tem času je pa gospodarstvo propadalo.* (J)

$S \neq S$

Med preprosto zloženimi so tudi povedi z več kot dvema stavkoma, pogoj je le, da so vsi stavki v prirednem razmerju iste vrste, npr.:

[15] *Pada industrijska rast, pada gospodarska rast in večja se zunanjetrgovinski primanjkljaj.* (J)

$S + S + S$

Enako velja za podredje: najpreprostejše podredje je dvostavčno, in to je v izbranih besedilih tudi najpogostejše:

[16] *To so nesporni podatki, ki jih ni mogoče zanikat.* (J)

$S /$

S_{pril}

Preprosto zložena poved z več kot dvema stavkoma v podrednem razmerju je samo ena:

[17] *In presegamo države, kot so Portugalska, Grčija, Irska, ki so članice Evropske unije.* (D)

$$S/ \begin{matrix} S_{\text{pril}} \\ S_{\text{pril}} \end{matrix}$$

Poleg priredij in podredij sta v preprosto zloženih povedih tudi dva primera soredja, po eno pri Janši in Podobniku (gl. [8] in [10]).

3.2.2.2 Med zapleteno zloženimi povedmi so najpogostejše povedi s priredji in odvisniki (Janša 68,2 %, Drnovšek 42,1 %, Podobnik 60 % vseh zapleteno zloženih povedi). Najmanjša možna poved te vrste je tristavčna, torej z enim priredjem in enim odvisnikom, npr.:

[18] *Mi smo bli precej pred Česko, ko smo se začel primerjat na začetku teh gospodarskih reform, zdej se je ta zaostanek zmanjšal.* (J)

$$S/ \neq S_{\text{e}}$$

Zapletenejše so seveda tiste povedi, kjer je stavkov več. Primer zapleteno zložene povedi z različnimi vrstami priredij in enim odvisnikom:

[19] *Na Češkem imajo zdej le tripocentno brezposelnost, obresti so nekej procentov nad inflacijo, imajo dvakrat nižje plače kot pri nas, vendar so tud cene dvakrat nižje, se pravi, da je standard, da je standard približno enak.* (J)

$$S + S + S \neq S = S/ S_{\text{pr}}$$

Takih povedi ni veliko. Pogostejši so primeri z več priredji ter več vrstami in stopnjami odvisnikov, npr.:

[20] *Ampak če pa pogledamo strukturo, kako ljudje živijo, potem pa je treba najprej rečt, da prag revščine, ki je pri nas izračunan in na podlagi katerega se gleda, kdo je pod tem pragom in kdo je nad tem pragom, ne drži.* (J)

$$S/ \begin{matrix} S_{\text{pog}} \\ S_{\text{pril}} \end{matrix} \begin{matrix} S_{\text{pr}} \\ S_{\text{pril}} + S_{\text{pril}} \\ S_{\text{os}} + S_{\text{os}} \end{matrix}$$

[21] *Res je, da so ljudje v stiski, da je določen procent ljudi v stiski, slišali smo že ta procent, ampak ta je nižji, kot je v večini evropskih držav, ali nižji, kot je v Združenih državah Amerike.* (D)

$$S/ \begin{matrix} S_{\text{os}} = S_{\text{os}} \\ S_{\text{prim}} \end{matrix} + S \neq S/ \begin{matrix} v S/ \\ S_{\text{prim}} \end{matrix} S_{\text{prim}}$$

Na drugem mestu po pogostnosti so povedi z odvisniki različnih vrst in stopenj (pri Janši 18,2 % vseh zapleteno zloženih povedi, pri Drnovšku 15,8 %, pri Podobniku pa ni nobenega takega primera). V nekaj manj kot polovici teh povedi so odvisniki samo različnih vrst, ne pa tudi stopenj, npr.:

[22] *No, jaz bi vendarle še mal časa ostal, če lahko, pri tej temi, ker je ključna, ne.* (J)

s/ \s/
 $S_{\text{pog}} S_{\text{vzr}}$

[23] *Kdor koli je tam bil ali v kateri koli drugi sorodni državi, razlika je ogromna.*¹⁰ (D)

∅/
 $S_{\text{os}} S_{\text{pr}}$

Dobro polovico zapleteno zloženih povedi te skupine predstavljajo povedi z odvisniki različnih vrst in tudi stopenj:

[24] *Prej, ko sem reku, da si najboljši, če se primerjaš samo sam s sabo, k temu moram dodati še to, da če se z nekom primerjaš, moraš upoštevati tudi izhodiščno pozicijo.* (J)

s/ \s/
 $S_e S_{\text{pr}} S_{\text{pog}} S_{\text{pr}}$

Tretje mesto po pogostnosti — če gledamo povprečje vseh treh govorcev — zasedajo povedi z različnimi vrstami priredij, povedi z odvisniki iste vrste, vendar z razdeljenim nadrednim stavkom, ter povedi s priredjem, podredjem in sorredjem (po trije primeri iz vsake skupine pri vseh govornicah skupaj). Vsi trije primeri povedi z različnimi vrstami prirednih razmerij so bili v besedilih Janeza Drnovška:

[25] *Ja, naš gospodarski program, mislim, da je poznan Slovincem, ga izvajamo, ga velikokrat predstavljamo, smo ga tudi predstavljal v teh letih.*¹¹ (D)

$S \Rightarrow S + S + S$

[26] *Torej, istočasno delamo na zmanjševanju inflacije, in smo jo uspeli zmanjšati, zadnji dve leti imamo že enoštevilčno inflacijo, prišli smo iz 93 odstotkov v letu 92 na enoštevilčno inflacijo, vzpostavili smo trdno valuto.* (D)

$S + S = S = S + S$

[27] *Oni še vedno vzdržujejo ljudi v podjetjih in njih še čaka to pravo prilagajanje trgu, to so ocene mednarodnih strokovnjakov.* (D)

$S + S = S$

Zapleteno zložene povedi z istovrstnimi odvisniki in razbitim nadrednim stavkom so zastopane z enim primerom pri Janši in dvema pri Drnovšku:

¹⁰ V tem primeru je prišlo do izpusta glavnega stavka (zaznamovan je s simbolom ∅), kar je posledica sprotnega tvorjenja besedila, zelo verjetno pa je na to vplivalo tudi govoročevo čustveno stanje (razburjenje); nasprotniku je namreč skušal dokazati, da ta nima prav. Poved bi se torej morala glasiti: **Kdor koli je tam bil ali v kateri koli drugi sorodni državi, **ve**, da je razlika ogromna.*

¹¹ Glagol v 1. osebi ednine (*mislim*) je samo zapolnjevalec vrzeli. Prvi S v skladenjski strukturi torej označuje stavek *Naš gospodarski program je poznan Slovincem.*

[28] *Gre tudi za to, ali je nekdo sposoben tisto, kar obljublja, realizirat.* (J)

$$S/ \quad \backslash s \\ S_{pr}/ \quad \backslash s \\ S_{pr}$$

[29] *In razvrstitev Slovenije na lestvicah, ki jih objavljajo najbolj znane institucije, tudi kaže stalen konstanten napredek.* (D)

$$s/ \quad \backslash s \\ S_{pril}$$

[30] *Mislím, da trdítev o tem, da standard v Sloveniji zaostaja, da to pa resnično ne vzdrži.* (D)

$$S/ \quad \backslash s_{pr} \\ S_{pr}/ \quad \backslash s_{pr} \\ S_{pr}$$

Poved s priredjem, podredjem in soledjem je bila pri vsakem govorcú po ena (za Janšo gl. primer [6]):

[31] *In za naprej pričakujemo še pojačani investicijski ciklus, ker bo končano v kratkem lastninjenje, pričakujemo tudi ustrezno gospodarno obnašanje v podjetjih, več naložb, več varčevanja, kar se pa tiče teh programov iz leta 92, mi smo zmanjšali davke in prispevke, mi smo zmanjšali za četrtno prispevke na plače, to je tisto, kar najbolj obremenjuje podjetja, s petdeset celih pet procenta na osemindeset procentov.* (D)

$$(S/ + S [= S]) .. (\backslash S = S = s/ \quad \backslash s)^{12}$$

$$S_{vzr} \quad S_{ozir} \quad S_{os}$$

[32] *Tudi te stvari so omenjene, ampak poglejte, našemu gospodarstvu je potrebno dat take možnosti, konkurenčne možnosti, ko gre za investicijske kredite, ko gre za zmanjšanje nepotrebne administracije in tako naprej, al pa en čist tak primer: danes morajo ljudje, ki recimo sponzorirajo kulturno dejavnost, plačevati od tega davek.* (P)

$$(S \neq S/ \quad) .. S .. (s/ \quad \backslash s)$$

$$S_{\epsilon} + S_{\epsilon} \quad S_{pril}$$

Primerov drugih skupin zapleteno zloženih povedi je manj (samo po eden ali dva), le povedi s podredjem in soledjem v izbranih besedilih ni bilo.

3.2.3 Preprosto oz. zapleteno zloženost bi se morebiti dalo opredeliti tudi z vidika pogostnosti pojavljanja posameznih vrst priredij in podredij. V preprosto zloženih povedih je med priredji dominantno vezalno: pri Janši so vezalna tri priredja od petih, po enkrat pa se pri njem pojavita pojasnjevalno in protivno, pri Drnovšku so med štirimi priredji tri vezalna, eno je pojasnjevalno, pri Podobniku pa priredij v preprosto zloženih povedih ni. Tudi pri zapleteno zloženih povedih med prirednimi razmerji izrazito prevladuje vezalno (Janša 40 %, Drnovšek 50 % in Podobnik 58,8 % vseh razmerij). Na drugem mestu je protivno (Janša 33,3 %, Drnovšek 14,3 % in Podobnik 26,5 %), na tretjem pa pojasnjevalno (Janša 13,3 %, Drnovšek 28,6 %, Podobnik pa le 5,9 %, saj pri njem vezalno in protivno priredje predstavljata več kot 85 % vseh priredij).

Med odvisniki v preprosto zloženih povedih v povprečju prevladuje prilastkov: pri Janši dva primera od štirih, po enkrat pa nastopita predmetni in oziralni, pri Drnovšku so prilastkovi vsi odvisniki, ki so sicer samo trije, pri Podobniku pa je primer podredja le eden, odvisnik v njem je dopustni:

¹² Oglati oklepaj označuje nestavčno pojasnilo (več naložb, več varčevanja).

[33] *Posojila so predraga, kljub temu da je bila speljana zelo draga sanacija bank, danes gospodarstvo ne čuti teh pozitivnih učinkov v zadostni meri ...* (P)¹³

S/ \S
 S_{dop}

Tudi pri zapleteno zloženih povedih sta najpogostejša predmetni (Janša 26,8 %, Drnovšek 30,5 % in Podobnik 35,3 %) in prilastkov odvisnik (Janša 19,6 %, Drnovšek 16,7 % in Podobnik 43,1 %); pri Janši in Drnovšku ta dva odvisnika predstavljata skoraj polovico vseh podrednih razmerij v zapleteno zloženih povedih, pri Podobniku pa več kot tri četrtine. Poleg omenjenih odvisnikov sta pri Janši dokaj pogosta še pogojni (16,1 %) in časovni (10,7 %), pri Drnovšku osebkov (13,9 %) in primerjalni (11,1 %), pri Podobniku pa tretje mesto zasedata pogojni in načinovni (vsak po 5,9 %).

Kot kaže razčlemba, se preprosto in zapleteno zložene povedi glede na vrsto najpogostejših priredij in odvisnikov ne razlikujejo kaj dosti, torej ta kriterij za določitev zapletene zloženosti ni bistvenega pomena. Kaj pa število stavkov v povedih? Povprečno število stavkov v preprosto zloženih povedih je pri Janši 2,1, pri Drnovšku 2,7, pri Podobniku pa 2,5, medtem ko je v zapleteno zloženih to povprečje 4,7 pri Janši, 4,3 pri Drnovšku in kar 9,1 pri Podobniku (če pri slednjem ne upoštevamo najdaljše povedi, ki izrazito izstopa, saj je sestavljena iz kar 34 stavkov — gl. zadnji Podobnikov odgovor v poglavju 1.3 —, se to povprečje zniža na 6,3 stavka v povedi, kar pa je še vedno bistveno več kot pri drugih dveh govorcih).

4 Sklep

Analiza skladenjske zgradbe povedi ves čas dokazuje, da besedila politikov, ki nastopajo na televiziji in se potegujejo za zmago na volitvah in mesto v državnem zboru, z vidika površinske zgradbe povedi niso tako preprosta, kot bi pričakovali glede na v začetku poudarjeno dejstvo, da so namenjena zelo širokemu krogu naslovnikov, ki jih želijo ti govorci prepričati o svojem prav in pridobiti njihov glas. Vprašanje pa je, ali zapletenost površinske strukture nujno pomeni tudi vsebinsko zapletenost, nerazumljivost. Odgovor na tem mestu sicer ni mogoč, ker vsebinska razčlenitev ni bila opravljena, odpira pa se problematika vsebinske preprostosti oz. zapletenosti zapleteno zloženih povedi. Tokratna analiza je namreč pokazala, da so ob sicer izrazitem prevladovanju zapleteno zloženih povedi medstavčna razmerja v njih dokaj »preprosta«; zelo visok odstotek vezalnih priredij ter predmetnih in prilastkovih odvisnikov bi tako lahko napeljeval k razmišljanju, da zapletena stavčna struktura ne pomeni nujno tudi vsebinske zapletenosti, vendar bi bila za tak sklep potrebna samostojna analiza.

Razlaga simbolov

Oznake za medstavčna razmerja

- S — stavek
- S_{gl} — glagolski prosti stavek
- S_{-gl} — neglagolski prosti stavek
- S + S — priredje (zveza dveh enakovrednih stavkov)
- S/ — podredje (zveza nadrednega in odvisnega stavka)

¹³ Navedena poved sicer ni zaključena, ker je govorce prekinila novinarka. Posebnost te povedi je tudi to, da se začne z nadrednim stavkom, sledi mu dopustni odvisnik, nadaljuje pa se s še enim nadrednim stavkom.

- S
 S .. S — soredje
 <S_v> — vrinjeni stavek
 s — stavek, razdeljen na dva dela zaradi vmesnega stavka, navadno odvisnika, lahko tudi vrinjenega stavka (npr. ^s/_{Spr} ^{ls})

Oznake za priredna razmerja

- Vezalno: +
 Ločno: v
 Protivno: ≠
 Vzročno: ⇒
 Pojasnjevalno: =

Oznake za podredna razmerja (odvisnike)

- Osebkov: S_{os}
 Predmetni: S_{pr}
 Časovni: S_č
 Načinovni: S_{nač}
 Primerjalni: S_{prim}
 Pogojni: S_{pog}
 Dopustni: S_{dop}
 Prilastkov: S_{pril}
 Vzročni: S_{vzr}
 Odvisnik ozira: S_{ozir}

Gradivo

Volitve '96, Televizija Slovenija, 8. 11. 1996 ob 20.00.

Literatura

Breznik, Anton (1982). Besedni red v govoru. Jezikoslovne razprave. Ljubljana: Slovenska matica, str. 233–253.
 Dular, Janez (1989). K vprašanju skladenjske zapletenosti znanstvenih besedil. Slovenski jezik v znanosti 2. Zbornik prispevkov. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 145–149.
 Kunst Gnamuš, Olga (1984). Govorno dejanje — družbeno dejanje. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
 — — (1985/86). Od oblike prek pomena do smisla besedila. Jezik in slovstvo XXXI/8, str. 267–274.
 — — (1987/88). Prispevka k nadstavčni skladnji. Jezik in slovstvo XXXIII/6, str. 161–166.
 Neuradni seznam izvoljenih poslancev v državnem zboru slovenskega parlamenta. Delo 14. november 1996, str. 4.

Sajovic, Tomaž (1986). Razmerje med poljudnoznanstvenim in znanstvenim jezikom. Slovenski jezik v znanosti 1. Zbornik prispevkov. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 49–57.

Toporišič, Jože (1995). Besedilna skladnja. Slavistična revija XXXXIII/1, str. 13–23.

— (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.

— (1982). Nova slovenska skladnja. Ljubljana: DZS.

— 2000 (1976). Slovenska slovnica. Maribor: Obzorja.

Vidovič Muha, Ada (1993). Breznikov jezikoslovni nazor v njegovi razpravi o besednem redu. Slavistična revija XXXXI/4, str. 497–507.

Završnik, Cvetka (1975). Zapleteno zložene povedi. Slavistična revija XXIII/3–4, str. 425–437.

Nataša Hribar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Prvi popolni faksimile Trubarjevih Katekizma in Abecednika iz 1550 in Abecednika iz 1555

Konec leta 2000 je pri založbi Slovenska knjiga kot deseti zvezek v zbirki Monumenta slovenica v počastitev 450-letnice izida prve slovenske knjige izšel popolni faksimile Katekizma in Abecedarija iz leta 1550 ter Abecedarija iz leta 1555 — v eni knjigi, kakor se ti trije unikatni tiski, vezani v eno knjigo, nahajajo v dunajski nacionalni knjižnici (pod signaturo 18.Z.44, kar pomeni, kot navaja v spremnem komentarju Martin Žnideršič, da je bila svojčas »shranjena v knjižnični razkošni dvorani (Prunksaal), v 18. omari, na polici Z kot 44. zaporedna knjiga«).

Vse tri unikatne Trubarjeve knjige so izdane kot popolni faksimile, v kartonasti ščitni škatli pa se ob faksimilu nahajata tudi obširen literarnozgodovinski in bibliotekarski komentar Matjaža Kmecla in Martina Žnideršiča.

Matjaž Kmecl se v svojem delu komentarja, ki ga je naslovil *Prve slovenske knjige*, uvodoma pomudi ob vprašanju, ki se je raziskovalcem slovenskega protestantizma postavljalo neprestano, in sicer, ali ni Trubar s svojim početjem morebiti speljeval vseh prizadevanj na mlin germanizatorskim težnjam. Kmecl, kot mnogi drugi raziskovalci, to zanika in označi Trubarjeva prizadevanja le kot »slovenizacijsko prilagoditev« nemških reformacijskih teženj.

V nadaljevanju Kmecl, opirajoč se na svoje védenje in ugotovitve drugih, ki so se ukvarjali s protestantizmom (Kidrič, Rupel, Javoršek, Humar in Rajhman, Koruza, Pogačnik, Žigon, Paternu, Grdina, Rotar in Berčič), osvetljuje nekatera zanimiva, do danes aktualna vprašanja, povezana s prvimi slovenskimi knjigami.

V poglavju *Literarna oziroma slovstvena zgodovina* opisuje okoliščine, ki so privedle do priprave in tiskanja Katekizma in Abecednika, opomni na staro nejasnost v zvezi z letom izida (1550 ali 1551) ter na pesmariški, molitveniški in pridizni značaj katekizma. V poglavju *Slovenščina v prvih Trubarjevih knjigah* se pomudi ob Trubarjevem lastnem pričevanju o izboru jezika za prva priročnika: »Sem /Trubar, op. P. S./ ostal kar pri kmečkem slovenskem jeziku, kakor se govori na Raščici, kjer sem se rodil«. Tez o tem, ali je Trubar zares uporabil govor svojega rojstnega okolja ali ne, je več, Kmecl sam se opredeli za ono, po kateri to drži: »Raškiški govor in slovenščina nasploh naj bi takrat po srečnih jezikovnozgodovinskih okoliščinah še obstajala v predredukcijski obliki /.../. Tako naj bi Trubarjev 'rodni' jezik /.../ laže postal vseslovenščina, skupna jezikovna norma«. V zvezi z jezikom je zanimivo tudi vprašanje izrazja, zlasti teološkega, ki ga v slovenščini v tistem času še ni bilo in ga je moral Trubar tako ali drugače izumiti. *Viri in izvirstvo* je naslednje poglavje, kjer Kmecl potrjuje mnenje, da je Trubar kljub uporabi več priročnikov (Vlačič, Dietrich, Luther, Brenz) »ustvaril celoto, ki je bolj ali manj originalna, njegova«.

V najboljšejnem poglavju »poročila« *O katekizmu in abecedniku na splošno* se Kmecl ustavlja ob socialnih in kulturnih razmerah časa, v katerem so prve slovenske knjige nastale. Izum tiska sredi 15. stoletja je prinesel kot nujno posledico tiskanje abecedarijev, iz katerih so se uporabniki lahko poučili o črkovnih znamenjih itn., ob abecednikih so se naučili oziroma učili branja. Izum tiska je na

Nemškem prinesel tudi poplavo izdaj Svetega pisma (Kmecl navaja, da je bilo do leta 1546 kar 83 izdaj). Izdajanje knjige knjig in širjenje protestantske ideje je šlo takorekoč z roko v roki. Nemoralnost duhovščine, odpustki, vojne, lakota, bolezni in naravne katastrofe pa so pripeljale do mnogih različnih iskanj izhoda iz splošne zbezanosti. Od tod izhaja tudi ideja protestantizma, da je človek opravičen po veri, ki pa je izključno osebna, oziroma, kot zapiše Kmecl: »Naj je torej človek še tako zbezan, zmeraj spet se vrača k neposredni božji besedi, iz nje in ne iz različnih pozemskih početij naj gradi svojo vero« — s tem so pojasnjene tudi številne izdaje svetega pisma in katekizma kot osnovnega verskega priročnika in protestantska prizadevanja za spodbujanje branja svetega pisma in premišljevanja o veri v maternih jezikih. Posledice Trubarjeve odločitve in njene izpeljave, ki jih opisuje oziroma povzema Kmecl v zaključnem poglavju (*Daljnosežnost posledic*), so utemeljitev slovenskega knjižnega jezika, »prvi občutek slovenske naddeželne združenosti«, izoblikovanje nacionalne cerkve kot »naše prve sredotežnosti«, zavest individualnosti.

Avtor drugega dela komentarja je **Martin Žnideršič**. Naslovil ga je *Popolni faksimili prvih slovenskih knjig*. V prvem poglavju, *Značilnosti faksimila*, najprej razloži razliko med reprintom in popolnim faksimilom: »Reprinti nimajo namena nadomeščati izvornika, ampak samo ponuditi njegovo popolno besedilo«, medtem ko mora popolni faksimile »reproducirati današnje stanje izvornika tako natančno, kot je to mogoče s sodobno tiskarsko tehnologijo«, kar pomeni, da mora biti narejen v najmanj štiribarvnem tisku (kakor je bil narejen tudi pričujoči faksimile treh Trubarjevih knjig). V poglavju *Dosedanji reprinti* navede Žnideršič vsa dosedanja ponatiskovanja treh Trubarjevih knjig (Katekizem je bil ponatisnjen 1935, 1970, 1997 in 2000; Abecedarij iz 1555 je bil ponatisnjen leta 1956 in Abecedarij iz 1550 leta 1966) in ugotavlja, da so bili vsi dozdejšnji ponatise reprinti. Pričujoča izdaja je torej prvi pravi faksimile obravnavanih treh Trubarjevih knjig. V poglavju *Izvor izvodov Katekizma in obeh Abecedarijev v NB* Žnideršič ugotavlja provenienco Trubarjevih tiskov, ki so se znašli v nacionalki na Dunaju. Vsaka knjiga, posebej to velja seveda za stare tiske, ki so ohranjeni v zelo majhnem številu izvodov ali so kar unikatni, ima svojo zgodbo: kje in kako je romala od lastnika do lastnika, kdo vse jo je imel v rokah. S pomočjo sodelavcev dunajske nacionalke je Žnideršič prišel do zelo zanimivega sklepa. Ugotovil je namreč, da so bile knjige, ki so vse tri zvezane v eno že prišle na Dunaj, v dvorni knjižnici že pred letom 1575 in da gre verjetno za izvod, ki ga je Trubar poslal kralju Maksimilijanu in s katerim je hotel dokazati neoporečnost nauka, ki ga je oznanjal.

Sledi obširen *Bibliološki opis današnjega stanja Katekizma in dveh Abecedarijev v NB*. Leta 1996 so se začeli dogovori za izdajo faksimila. Žnideršič v tem poglavju zelo natančno opisuje postopek razvezave, ki je bil potreben za izdelavo 155 diapozitivov, a preden so knjigo pofotografirali, jo je bilo potrebno še restavrirati (liste in platnice). Zahtevno delo je torej trajalo več let. V samostojnem poglavju *Tiskarske značilnosti* se Žnideršič natančno posveča še paginaciji, tiskarskim napakam, žigom in pripisom v knjigo, kakovosti tiska.

Pri izdelavi pričujočega faksimila je bilo kljub dobi računalniške in sploh tehnične izpopolnenosti potrebno marsikaj postoriti tudi ročno, če je hotelo priti do popolnega faksimila, pri vezavi, recimo, »so posamezne dvojne liste ročno znesli v pole po 16 strani, jih zašili in vplatničili. Tako se je ohranila tudi značilnost izvornika, ki nima gladko obrezanega knjižnega bloka«. Poročilo Žnideršič zaključuje z zahvalami tako avstrijskim kolegom kot domačim tiskarskim in knjigoveškim strokovnjakom.

Faksimile Trubarjevega Katekizma in Abecednika iz 1550 ter Abecednika iz 1555 je stiskan v dveh variantah, v bibliofilski, ki je vezana v usnje in so izvodi oštevilčeni od 1 do 999, ter v širši javnosti dostopnejši vezavi v umetno usnje.

Tako kot faksimile Dalmatinove Biblije lahko tudi pričujoči faksimile z obema zanimivima, izčrpnima in preglednima komentarjema postane knjiga, po kateri ne bo segal samo ozek krog bibliofilov in strokovnjakov.

Peter Svetina

Filozofska fakulteta v Ljubljani

France Prešeren in Ivan Cankar v družbi realistov

**Gregor Kocijan: Razgledi po slovenski književnosti.
Literarnovedne razprave. Ljubljana: Debora, 2001.**

V svoji novi knjigi *Razgledi po slovenski književnosti* je literarni zgodovinar dr. Gregor Kocijan zbral novejšje razprave, nastale po letu 1995. Nekoliko starejšega datuma je le razprava o pripovedni prozi Andreja Budala in sega v leto 1990/91. Preostale so nastajale vzporedno s profesorjevim raziskovanjem kratke proze na Slovenskem, saj je leta 1996 izdal monografijo *Kratka pripovedna proza v obdobju moderne*, tri leta pozneje *Bibliografijo slovenske kratke pripovedne proze 1919–1941*, ki ji bo gotovo kmalu sledila tudi monografija kratke pripovedne proze od ekspresionizma do socialnega realizma.

Desetim literarnovednim razpravam je v knjigi dodana bibliografija avtorjevih del, ki z več kot 240 enotami in 25 samostojnimi knjižnimi publikacijami govori o profesorjevi skoraj petdesetletni nepretrgani in močni prisotnosti v strokovno-znanstveni javnosti, o njegovem načrtnem, poglobljenem in sistematičnem raziskovanju kratke pripovedne proze 19. in prve polovice 20. stoletja, o avtorju osnovnošolskih beril in priložnikov, sestavljalcu številnih bibliografij, raziskovalcu sociologije kulture, piscu leksikalnih prispevkov, spremnih besed, recenzij, kritik, spominskih člankov, o njegovi uredniški dejavnosti idr.

Gregor Kocijan se v svojih razpravah razgleduje po pripovedni prozi in poeziji 19. in prve polovice 20. stoletja (razprava o Andreju Budalu zajema tudi povojni čas). Ob uvodni in najboljšežnejši razpravi *Pesnik Prešeren v očeh sodobnikov*, v kateri je analizirana množica pesnikovih sodobnikov, ki so pripadali intimnim, literarnim, poslovnim, družabnim, političnim ali drugim krogom tedanjega življenja in so si oblikovali bolj ali manj naklonjen odnos do pesnika in človeka, sta slovenski poeziji posvečeni še razpravi *Slovensko pesništvo v drugi polovici 19. stoletja* in *Od romantične k realistični baladi v slovenskem pesništvu 19. stoletja*.

Slovenska poezija druge polovice 19. stoletja je predstavljena v kontekstu spremenjenih stilno-nazorskih značilnosti tega časa, ko se je nasproti romantični subjektiviteti krčema in z opaznimi postromantičnimi značilnostmi vendarle vse bolj očitno kazala težnja po objektivnem pogledu na življenje, človeka in družbo, ki ji je v literaturi sledil razmah pripovedne proze in epskega pesništva. Po Kocijanovih ugotovitvah so namreč v 2. polovici 19. stoletja po epski pesmi opazno posegli tudi lirski pesniki. Poezija najvidnejših pesniških imen tega časa, kot so Fran Levstik, Simon Jenko, Josip Stritar, Simon Gregorčič, Anton Aškerc in Fran Gestrin, je opazovana po motivno-tematski, slogovni in oblikovni plati, zasledovan je prehod iz lirске v epsko pesem, tako da se pokaže različnost njihovega približevanja postromantičnim in realističnim stilnim postopkom. Ob Simonu Jenku in Franu Gestrinu je nakazano tudi predhodništvo novih stilnih tokov moderne.

Stilno-nazorske usmeritve realizma so se znotraj pesništva vidno uresničevale tudi v baladi, ki je v drugi polovici 19. stoletja opuščala romantične prvine iracionalnosti, fantastike, usodnosti in se približevala vsakdanji življenjski resničnosti ter prešla v epsko pesem. V Kocijanovi razpravi o baladi je zasledovan njen razvoj v slovenski liriki 19. stoletja od Prešernove romantične do Aškerčeve poudarjeno epske pesmi in Gestrinove lirizirane balade, ki je že utirala pot lirski baladi moderne in ekspresionizma. Avtor je tudi opozoril, da je balada v slovenski literarni vedi potisnjena na obrobje raziskovalnega zanimanja in je tudi v razpravah o razvojnih značilnostih slovenskega pesništva

premalo upoštevana, saj je bila ta pesniška zvrst v 19. stoletju močno prisotna, vsebinsko bogata ter stilno in oblikovno raznovrstna.

Pripovedni prozi je posvečenih sedem razprav, osredinjenih ob petih pripovednikih; dve ob Janku Kersniku (*Po duši svetovljan, po srcu Brdčan, Janko Kersnik kot feljtonist*), tri ob Ivanu Cankarju (*Cankarjev prostorski trikotnik, Cankarjev inovativni model kratke pripovedne proze, Premišljevanje o Cankarjevem Kurentu*) ter po ena ob domala pozabljenih avtorjih Ivu Šorliju (*Kratko pripovedništvo Iva Šorlija*) in Andreju Budalu (*Pripovedništvo Andreja Budala*).

Z obravnavo Kersnikove feljtonistike je avtor v svoje raziskovalno področje zajel tudi podlistek kot publicistično besedilno vrsto, opazovano v kontekstu Kersnikove proze. Opisane so vsebinske in strukturne značilnosti Kersnikovega publicističnega in tako imenovanega pripovednega podlistka, ki je sprejemal nekatere značilnosti pripovednoproznega oblikovanja in tako predstavljal most med Kersnikovo pisateljsko in feljtonistično dejavnostjo.

Razpravi *Po duši svetovljan, po srcu Brdčan in Cankarjev prostorski trikotnik* govorita o prostorskih razsežnostih v Kersnikovi in Cankarjevi prozi ter opozarjata na v slovenski književnosti manj raziskano področje topografije, ki je znotraj literature seveda ugledana skozi prizmo avtorjeve poetike in tako na različne načine preoblikovana. Če je Kersnik opise svojih literarnih prostorov pogosto oblikoval s kombinacijo značilnosti različnih lokacij in kdaj ostal zvest tudi resnični topografiji, so pri Cankarju opisi krajev izrazito razpoložensko obarvani in izraz literarnega subjektivizma. Avtorju se je pokazalo, da je Kersnikova pripovedna proza prostorsko močno osredinjena na okolico Brda in Lukovice in le izjemoma seže na Dolenjsko, medtem ko je pretežni del Cankarjeve proze zasidran v trikotniku med Vrhniko, Ljubljano in Dunajem.

V razpravi *Cankarjev inovativni model kratke pripovedne proze* je pisateljova kratka proza opazovana z vidika inovativnega oziroma liriziranega kratkoproznega modela, ki se je pisatelju oblikoval že ob nekaterih vinjetah in je z vdorom lirskih sestavin v kratko pripoved razbil tradicionalni kratkoprozni model z razvidno zgodbo, logično motivacijo in jasno karakterizacijo oseb. Cankarjeva lirizacija kratke proze je po avtorjevih ugotovitvah dosegla svoj vrh v Podobah iz sanj in se je uresničevala z gosto metaforiko in ritmizacijo, s katero je pisatelj pogosto poudarjal izpovedno moč besedila. Posamezni ritmično poudarjeni deli besedila v Cankarjevih »podobah« kažejo po Kocijanovih analizah ritma na svojevrstno silabotoničnost in jih je mogoče zapisati tudi v obliki pesemskega besedila. Z ritmičnimi narisi posameznih sintaktičnih celot se je avtor ukvarjal tudi v Premišljevanju o Kurentu, v moderni pripovedi, ki se mu je razkrila kot svojevrstna sinteza stilnih in idejnih značilnosti Cankarjevega dotedanjega pripovednega ustvarjanja.

Razpravi *Kratko pripovedništvo Iva Šorlija in Pripovedništvo Andreja Budala* sta posvečeni pisateljema, ki ju cankarjanska lirizacija pripovedne proze ni globlje zajela, saj sta v obdobju moderne in med obema vojnama, Andrej Budal še tudi v povojnem času, ohranjala in razvijala svojo varianto tradicionalnega pripovednega modela in ostajala v varnem pristanu realistično-naturalističnih pripovednih postopkov. Ivo Šorli in Andrej Budal sta zapustila obsežno literarno dediščino in se preizkušala v liriki, epiki in dramatik. Oba sta v svojem času sooblikovala podobo slovenske pripovedne proze in bi si po Kocijanovih ugotovitvah — prvi predvsem s kratko prozo in drugi s posebno varianto ljudske povesti — zaslužila ustrezno mesto tudi v razvojni liniji slovenske proze in knjižno izdajo najrelevantnejših del. To se je pri Andreju Budalu z izidom njegove mladostne povesti *Križev pot Petra Kupljenika* v Zbirki Slovenska povest (1994) in s spremno besedo Mirana Hladnika tudi uresničilo, medtem ko je izbor iz obsežnega opusa Šorlijeve kratke proze nemara naloga, ki bi jo Kocijan kot izvrsten raziskovalec kratke proze najodgovorneje opravil sam.

Kocijanove razprave, zbrane v knjigi *Razgledi po slovenski književnosti*, so bile, razen ene, objavljene v strokovno-znanstveni periodiki, zbornikih ali kot spremno besedilo h knjigi, vendar povezane v knjižno celoto sestavijo svojevrsten razgled po slovenski poeziji in prozi 19. in prve polovice 20. stoletja. Pisane v strokovno natančnem in premišljenem, vendar zelo berljivem jeziku ter obarvane z zlahtnostjo osebnega sloga so lahko zanimive tudi za širši krog literarno radovednih bralcev.

Jožica Čeh

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Jezik in slovstvo, Letnik 47, 2001/2002, št. 7–8

Alenka Žbogar UDK 377:372.882:821.163.6.09 Jančar D.
NOVELA ZA 4-LETNO STROKOVNO ŠOLO

Model obravnave novele Draga Jančarja *Smrt pri Mariji Snežni* iz istoimenske zbirke, izšle leta 1985 pri Mladinski knjigi, je kot izbirni predlog primeren za zaključni letnik štiriletne srednje strokovne in tehniške šole (v okviru sodobne slovenske pripovedne proze). Prilagojeni so učni cilji, izbor ter šolska interpretacija, osredinjena na doživljanje, interpretativno branje in razumevanje z analizo. Model, ki prinaša tudi delovni in evalvacijski list, se povezuje s poukom zgodovine in terja ponovitev pojmov novela, neposredna in posredna karakterizacija ter dramski trikotnik.

Jezik in slovstvo, Letnik 47, 2001/02, št. 7–8

Metka Peserl UDK 821.163.6.09-1:23/28
DUHOVNOST V LITERATURI

V vsakdanjem življenju in strokovnih krogih različnih znanstvenih področij je beseda »duhovnost« pogosto nedosledno uporabljana in nima točno določenega pomenškega polja. Prispevek na podlagi filozofije Vzhoda in Zahoda omejuje rabo pojma duhovnost na pojave, ki so za razliko od človekovega telesa in duha povezani z dušo, poišče pa jih tudi v nekaterih pesmih slovenskih pesnikov.

Jezik in slovstvo, Letnik 47, 2001/2002, št. 7–8

Tone Smolej UDK 821.163.6.09 Cigler J.
**»RAZGLEDUJ SE PO VELIKEM MESTU, KATEREGA NISI ŠE
NIKDAR VIDELE...« PODOBA FRANCIJE PRI JANEZU CIGLERJU**

V članku avtor razpravlja o podobi nekaterih francoskih mest (Toulon, Besançon, Paris) ter francoske armade v povestih *Sreča v nesreči ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov* ter *Deteljica ali življenje treh bratov kranjskih vojakov* pisatelja Janeza Ciglerja.

Jezik in slovstvo, Letnik 47, 2001/02, št. 7–8

Irena Stramijč Breznik UDK 811.163.6374:811.163.6.373.611
**NEKAJ PODATKOV IZ BESEDOTVORNEGA SLOVARJA
SLOVENSKEGA JEZIKA ZA ČRKO B PO SSKJ**

Besedotvorni slovar je posebni enojezični slovar, v katerem je temeljno ureditveno merilo besedna družina, temelječa na razmerjih med motivirajočo in iz nje motiviranimi besedami. Prispevek prinaša nekaj osnovnih podatkov o lastnostih besednih družin za črko B po SSKJ in hkrati opozarja na besedotvorno podatkovno vrednost tako urejenega besedja kot tudi na možnost sestave različic slovarjev z besednodružinsko ureditvijo, ki so lahko nadvse uporabni.

Jezik in slovnstvo, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Metka Peset

UDK 821.163.6:09-1:23/28

SPIRITUALITY IN LITERATURE

In everyday life and in the professional circles of different fields of science the word »spiritual« is often used inconsistently and its meaning is not accurately defined. The paper sets bounds to the use of the term »spiritual« on the basis of Eastern and Western philosophy and limits it to phenomena that are connected, not with human body and mind, but with the soul. Examples of its occurrence in Slovene poetry are given.

Jezik in slovnstvo, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Irena Stranjič Breznik

UDK 811.163.6:374:811.163.6:373.611

SOME DATA FROM THE SLOVENE LANGUAGE WORD-FORMATION DICTIONARY FOR LETTER B IN THE DICTIONARY OF THE STANDARD SLOVENE LITERARY LANGUAGE

A word-formation dictionary is a special monolingual dictionary in which the basic organisational criterion is the word family based on the relations between the base word and the other members of the group. The paper gives some basic data on the properties of word families for letter B in the Dictionary of the Standard Slovene Literary Language. It also highlights the importance of such a lexicographical arrangement in terms of word-formation data and the possible alternative types of word-formation dictionaries, which can be extremely useful.

Jezik in slovnstvo, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Alenka Žnoger

UDK 377.372.882:821.163.6:09 Jančar D.

A SHORT STORY FOR THE FOUR-YEAR VOCATIONAL SCHOOL

The model for discussing Drago Jančar's short story *Smrt pri Mariji Snežni* (Death at Marija Snežna) from a 1985 collection of the same title may be optionally used in the final year of four-year vocational and technical schools (in dealing with contemporary Slovene narrative prose). It is adapted to these schools' populations in teaching aims, selection and classroom interpretation, which focuses on reception, interpretative reading and understanding with analysis. The model, which includes a work sheet and an evaluation sheet, establishes a link between literature and history classes and requires revision of the concepts 'short story', 'direct and indirect characterisation', and 'dramatic triangle'.

Jezik in slovnstvo, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Tome Smolej

UDK 821.163.6:09 Cigler J.

**»LOOK AROUND THE BIG CITY YOU HAVE NEVER SEEN ...«
IMAGES OF FRANCE IN JANEZ CIGLER'S TEXTS**

The author discusses the portrayal of several French cities (Toulon, Besançon, Paris) and of the French army in Janez Cigler's stories *Sreča v nesreči ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvoječkov* and *Deteljica ali življenje treh bratov kranjskih vojakov*.

Jezik in slovstvo, Letnik 47, 2001/02, št. 7-8

Gašper Ilc

UDK 81'42:796.097

TELEVIZIJSKI PORTNI KOMENTAR -- DISKURZIVNA ANALIZA

Članek obravnava televizijski športni komentar z vidika diskurzivne analize in poskuša določiti tiste jezikoslovne prvine, ki so ključnega pomena pri oblikovanju športnega komentarija.

Jezik in slovensko, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Metka Bercelj

SPIRITUALITY IN LITERATURE

UDK 821.163.609.123.03

In everyday life and in the professional circles of different fields of science the word *spirituality* is often used inconspicuously and its meaning is not accurately defined. The paper sets bounds to the use of the term *spirituality* on the basis of Eastern and Western philosophy and links it to phenomena that are connected, not with human body and mind, but with the soul. Examples of its occurrence in Slovenian poetry are given.

Jezik in slovensko, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Irena Štravljak Brnčič

SOME DATA FROM THE SLOVENE LANGUAGE WORD-FORMATION DICTIONARY FOR LETTERS IN THE DICTIONARY OF THE STANDARD SLOVENE LITERARY LANGUAGE

UDK 811.163.037.641.1(03.637)641

A word-formation dictionary is a special lexicological dictionary in which the basic organizational criterion is the word family, based on the relations between the base word and the other members of the group. The paper gives some basic data on the properties of word families for letter H in the Dictionary of the Standard Slovene Literary Language. It also highlights the importance of such a lexicographical arrangement in terms of word-formation data and the possible alternative types of word-formation devices, which can be extremely useful.

Jezik in slovensko, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Gasper Ilc

TELEVISION SPORTS COMMENTARY -- A DISCOURSE ANALYSIS

UDK 81'42:796.097

The paper approaches television sports commentary from the point of view of discourse analysis and attempts to determine those linguistic elements which play a fundamental role in production of sports commentary.

Abstracts and character interpretations, which focus on recognizing, interpreting, reading and understanding such speeches. The model, which analyzes a word that goes on to indicate speech, establishes a link between literature and history classes and requires revision of the concepts: short story, direct and indirect characterization, and dramatic change.

Jezik in slovensko, Vol. XLVII (2001/02), No. 7-8

Tina Šteklj

ALDOU ARBENOŬ THE BIG CITY FOR HALLS NIKER MEN -- A DICTIONARY OF FRANCE IN JANEZ CIGLER'S TALES

UDK 821.161.639 Cigler J

The author discusses the portrayal of several French cities (Toulon, Brest, Dunkirk, Paris) and of the French army in Janes Cigler's stories. Such a survey of *postwar* nature as she has developed and develops all *refers* not *water* *language* system.